

У К Р А Ї Н С Ь К И Й Тиждень

№ 1-2 (373-374) 16-22 січня 2015 р.

Франсуаза Том
про опричинну
в сучасній
російській
політиці

Україна в новій
енергетичній залежності

Очевидці про Новий рік
в окупованому Криму

Чого чекати від партії
президента США

ВЛАДА-2015: колективний портрет в інтер'єрі

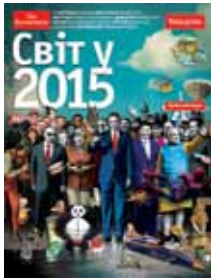
The
Economist

Featuring selected content
from The Economist

ISSN 1996-1561

9 771996 156002

«Світ у 2015» – українська версія щорічного спецпроєкту журналу The Economist: аналіз, прогнози на майбутній рік від впливових експертів, політиків і ділових людей. Унікальність української версії видання – це не лише мова, а й акценти на національних проблемах і тенденціях, залучення провідних вітчизняних експертів.

Щонайменше 20% контенту видання буде присвячено Україні. «Український тиждень» уже четвертий рік поспіль спільно із The Economist видає проєкт «Світ у...», третій рік поспіль наше видання дістає ексклюзивне право в Україні на друк цього спецпроєкту. Змістову частину спецпроєкту «Світ у 2015» буде традиційно представлено статтями та колонками найвідоміших політиків, посадовців, бізнесменів, аналітиків, громадських діячів та журналістів.

Це забезпечує авторитетність і точність заявлених прогнозів та трендів, сценаріїв розвитку ключових подій ділового світу в 2015 році.

Передплатний індекс «Світ у 2015» **68098**

Оберіть зручний для вас спосіб передплати:

РЕДАКЦІЙНА:

у будь-якому банку за наведеними реквізитами.

Повідомте адресу доставки за телефоном 067-407-10-96 (з 9:00 до 18:00, оператор скине Ваш виклик і перетелефонує);

У ВІДДІЛЕННЯХ УКРПОШТИ:

«Український тиждень» за індексом 99319;

«Світ у 2015» за індексом 68098;

ЗА СИСТЕМОЮ PORTMONE:

www.portmone.com.ua

ВАРТІСТЬ РЕДАКЦІЙНОЇ ПЕРЕДПЛАТИ:

«Український тиждень»

- за 1 міс. – 45 грн
- за 3 міс. – 135 грн
- за 6 міс. – 270 грн
- за 12 міс. – 540 грн

«Світ у 2015» – 45 грн

Телефон редакції: 044-351-13-00

повідомлення	отримувач платежу	ТОВ «Український тиждень»	
	ТОВ «Український тиждень»	26009000022321	35392656
		поточний рахунок отримувача	код отримувача
	назва установи банку	300023	
		МФО банку	
	ПАТ «Укрсоцбанк»		
	Прізвище, ім'я та по батькові платника		
	Адреса платника, телефон		
	вид платежу: за передплату на журнал ----- **		
	період:		
касир		сума, грн	
	платник (підпис)		

** У графі «вид платежу» вкажіть, будь ласка, назву журналу

НА ЧАСІ

Все пробачено?

Як сприйняли Франція і світ теракти в Парижі

4

Дмитро Крапивенко про нове ім'я Донбасу

7

Андрій Садовий: «За останні 10 років держава відбрала в місцевого самоврядування близько 60% повноважень, і це призвело до великої біди» Мер Львова і лідер «Самопоміч» про дисципліну в партії та децентралізацію влади

8

Добровільна детінізація

Як подолати хронічний дефіцит державних видатків

10

ЕКОНОМІКА

З миру по нитці

Що дає Україні фінансова допомога Заходу

14

Нова російська енергетична голка

Чим небезпечно посилення залежності від імпорту палива з РФ

16

ТЕМА НОМЕРА

Юрій Макаров про суспільний договір

20

Середня температура можновладця

Яким бачиться типовий представник виконавчої влади в Україні

22

Недозвольнена Донеччина
Чи відбулася зміна влади на Донбасі

24

Брак поваги

Що думають народні депутати про політиків як героїв нашого часу

26

Вперед, бюрократи!

Яким бачиться типовий представник виконавчої влади в ЄС

28

СУСПІЛЬСТВО

Про скло та звіра
Олена Стяжкіна про війну і людяність

30

Франсуаза Том: «Демократія, яка імітується, не має майбутнього»
Французький советолог про пострадянський синдром

32

Леонідас Донкіс про те, як страх грає на руку Кремлю

35

СВІТ

Армія без генералів
Що чекає на Демократичну партію США в останні два роки президентства Барака Обами

36

Ризькі реалії

Якими будуть пріоритети Латвії під час головування в Раді Євросоюзу

38

Коли на кухні проблеми

Як McDonald's змінює свою бізнес-модель

40

Едвард Лукас про те, чим небезпечні спроби Заходу домовитися з Росією

42

НАВІГАТОР

Проблема не-читання як проблема що-читання
Головні тренди в українській літературі 2014-го

44

Країни обопільного незнання
Чому українці й румуни майже не помічають одні інших

46

Година вперед, час назад

Із яким настроєм кримчани зустрічали Новий рік

48

Запитання з Донецька до президента України: «Ми не Charlie Hebdo – ми лише Донбас?»
Події останніх днів очима мешканки окупованого міста

49

Наталія Петринська про боротьбу за «чистоту» телефіру й літератури

50

Тиждень

№ 1–2 (373–374) 16–22.01.2015

Засновник ЕСЕМ Медіа ГмбХ

Видавець ТОВ «Український тиждень»

03067, Київ, вул. Машинобудівна, 37

Головний редактор Дмитро Крапивенко

Редакція Наталія Петринська, Анна Корбут,

Алла Лазарева, Олександр Крамар,

Ганна Трегуб, Богдан Буткевич,

Валерія Бурлакова, Станіслав Козлюк,

Юрій Макаров, Роман Малко, Ольга Ворожбит

Директор зі збуту Олександр Грищенко

Директор з реклами Олена Андреева

e-mail: olena.andreeva@tyzhden.ua

тел.: 067-407-10-89

Видається з 02 листопада 2007 року

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової

інформації КВ № 18119-6919 ПР від 30.08.2011 р.

Адреса для листування 03067, Київ, а/с № 2

Адреса редакції 03067, Київ, вул. Машинобудівна, 37

e-mail: office@tyzhden.ua

тел.: (044) 351-13-00

Друк ТОВ «НОВИЙ ДРУК», Київ, вул. Магнітогорська, 1

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 14447 від 28.07.2003 р.

№ зам. 15-0031

Наклад 41 500

Номер підписано до друку 14.01.2015 р.

Виходить щоп'ятниці

Розповсюджується в роздрібній торгівлі

та за передплатою

Передплатний індекс 99319

Ціна договірна

© Український тиждень. Редакція залишає за собою право на літредування надісланих матеріалів без узгодження з автором. Рукописи не повертаються й не рецензуються. Редакція може не поділяти думку авторів. За зміст рекламних матеріалів та листів, надісланих читачами, редакція відповідальності не несе. Матеріали, позначені літерою «Р», публікуються на комерційній основі

Наші партнери: www.tyzhden.ua
The Ukrainian Week

ВСЕПРО

Теракти в тижневику *Charlie Hebdo* та в крамниці Нурег Сачер у Парижі висадили в повітря чимало стереотипів та автоматизмів буденного французького життя. «Ми змінилися!» – оптимістично заявляють французи, сподіваючись, що шок від убивства журналістів згуртував різнокультурне населення країни в політичну націю.

Автор:
Алла
Лазарева,
Париж

За якісь два дні безпрецедентна мобілізація на захист свободи слова стала знаковою датою новітньої історії Франції. «Я Шарлі!» – світилися незвичними повідомленнями автостради. «Я Шарлі!» – можна було прочитати в найнесподіваніших місцях: у метро, крамницях, на парканах, вантажівках та навіть на дитячих візочках. Винятковий день, майже ейфоричний настрій та

знайоме українцям відчуття, ніби стоїш на площі поряд із такими самими, як ти, і ніби день як день, але впевнений, що просто на твоїх очах незворотно змінюється світ.

Змінюється, безперечно, але в який бік? До розширення індивідуальних свобод у дусі пріоритетів *Charlie Hebdo* чи, навпаки, до обмеження приватності в інтересах колективної

ФОТО: REUTERS

безпеки? До перезавантаження міжнародної політики відповідно до нових викликів чи до розшарування Європи на групи антагоністичних спільнот? «Я Шарлі» – гоїдає вітер папірці над тротуарами, наче опале листя. «Я не Шарлі», – пишуть на кульках із вибухівкою, яку вилучає в різних місцях поліція, ті, хто солідаризується із загиблими терористами. За днем особливим

прийшла нескінченність звичайних буденних днів.

«11 січня більшість французів мобілізувалися передовсім на захист суто французьких, засадничих цінностей: в ім'я принципів світської держави та цілковитої, необмеженої свободи в душі **Charlie Hebdo**, – виклав **Тижню** своє бачення подій колишній радник президента Грузії Міхеїла Саакашвілі режисер-

документаліст Рафаель Глюксманн. – Це, до речі, не завжди легко зрозуміти носіям інших цивілізаційних концепцій, навіть англосаксам. У них дещо відмінний погляд на свободу та її рамки».

На демонстрацію з ушанування жертв тероризму Рафаель прийшов із портретом загиблої російської журналістки Анни Політковської. «Додавши це фото до портретів французьких карикату-

ристів Шарба, Волінські, Тінюса та Оноре, я в такий спосіб висловив протест проти перебування у кортежі російського міністра закордонних справ Сергея Лаврова, – пояснив він. – Банер «Я Шарлі» дещо втрачає свій сенс, коли за ним крокують настільки очевидні вороги свободи слова».

Схоже, карколомна швидкість, із якою розвивалися події довкола **Charlie Hebdo**, заскочили зненацька найвище французьке політичне керівництво. За інформацією **Тижня**, у Єлисейському палаці спочатку зраділи несподіваному напливу лідерів провідних європейських держав. Але коли через годину після Петра Порошенка в гості попросився Сергій Лавров, здійнялася невеличка паніка. «Ситуацію розрядили запити на участь у демонстрації лідери Палестини та Ізраїлю, – розповів чиновник Міністерства закордонних справ, який не побажав бути названим. – Це дало змогу діяти за схемою «гуляти так гуляти!». Згодом до переліку долучилися король Абдалла II і його дружина Ранья, президент Габону Омар Бонго, угорський прем'єр Віктор Орбан та турецький Ахмет Давутоглу – і стало зрозуміло, що в океані міжнародного співчуття неодмінно здійсниться хвиля осуду».

Французька преса дуже скупо висвітлює зміст імпровізованих двосторонніх та інших переговорів, які відбулися паралельно з демонстрацією на підтримку свободи слова. Порошенко, скажімо, спілкувався за зачиненими дверима з Олландом і Меркель. Прес-служби мовчать. З того, що зустріч в Астані перенесено на кілька тижнів, можна судити, що сторони виявили неготовність до переговорів, які, бодай імовірно, могли б вийти на якісь нові домовленості.

Простіше з Лавровим. Ховаючись за спинами лідерів держав, мабуть, щоб не потрапити на офіційні фото й не ошелешити російських ворогів «Гейропи» наліпчкою «Я Шарлі», очільник російської дипломатії тишком просував кандидатуру Москви як «партнера в антитерористичній боротьбі» у команді того самого огидного Заходу.

Лаврова не так щоб усі гнали від себе з обуренням. Навіть якщо західні розвідки працюють

професійно, офіційний дискурс лідерів європейських країн щодо війни в Україні вже давно не піддавався оновленню. Повернення Росії до клубу «воїнів світла» не така вже ілюзорна перспектива. Боротися з тероризмом терористичними методами? Звичайно, абсурд. Але хіба в 2001-му, після терактів у США, Путіну не вдалося задурити мізки цілому західному світу? Тоді, щоправда, не було анексії Криму, але повним ходом ішла Друга чеченська війна.

Отже, все відносно. Миттєва солідарність, сплеск емоцій, співчуття і страх, надії та розпач... Усе змішалось і перетрусило схему звичних автоматизмів суспільства. Якою стане нова система противаг і стримувань? «Очевидний висновок із того, що сталося, – це усвідомлення, що демократію не можна завоювати раз і назавжди, – каже Рафаель Глюк-

серйозними травмами потрапив у лікарню лише за те, що написав у своєму Twitter: «Дві найвищі цінності республіки – світськість і толерантність». «Карикатуристи самі напипали собі лиха, – пояснили поліцейським свою поведінку нападники. – Вони не раз образили пророка, тож заслужили те, що отримали».

Що робити з такою монолітною ненавистю? Марін Ле Пен закликає до відновлення смертної кари та суттєвого збільшення фінансування спецслужб. «Якщо влада не знайде, як приборкати злочинність у бідних кварталах великих міст, на наступних президентських, навіть не ворухнувши пальцем, Марін гарантовано виходить до другого туру, – вважає соціолог Ерік Гарсія. – Ситуація об'єктивно працює на неї. Треба тільки не наробити зайвих рухів».

На входах до редакцій усіх великих паризьких медіа посилені патрулі поліції. Про всяк випадок. Аналогічних заходів безпеки вжито щодо мусульманських та іудейських шкіл і молитовних закладів. Градус тривоги впав, але зовсім не зник. «Я влєвнена, це не кінець, – каже Мюрей, вчителька в одному з «проблемних» коледжів. – Провести хвилину мовчання в пам'ять про загиблих змогла лише з третьої спроби. Деякі учні свідомо саботували цей громадянський акт. Таке виховання вони дістали вдома, і це за день не виправити».

У той час коли російська преса звинувачує США в організації паризьких терактів, а чимало українських колег висловлюють упевненість, що за подіями в **Charlie Hebdo** – рука Путіна, французькі слідчі станом на сьогодні не підтверджують співпраці єменської гілки «Аль-Каїди» з ФСБ Росії. «Не так щоб зовсім не можна було уявити подібну угоду, – вважають у МВС Франції. – Врешті, терористи нерідко дозволяють винаймати себе різним спецслужбам. Але такий зв'язок поки що не встановлений. А те, що не можна довести, не можна й стверджувати».

По щоці Магомета, на обкладинці **Charlie Hebdo**, збігає скупа чоловіча сльоза. Від безсилля? Зі співчуття? З відчаю? Не відпускає передчуття, що ця сльоза не остання. Але то вже буде інший день. ■

ПОВЕРНЕННЯ РОСІЇ ДО КЛУБУ «ВОЇНІВ СВІТЛА» НЕ ТАКА ВЖЕ ІЛЮЗОРНА ПЕРСПЕКТИВА. ХІБА В 2001-МУ ПУТІНУ НЕ ВДАЛОСЯ ЗАДУРИТИ МІЗКИ ЦІЛОМУ ЗАХІДНОМУ СВІТУ?

сманн. – Багато хто вважав її чимось природним. Насправді її треба відстоювати щодня, зокрема й у таких країнах, як Франція. Ми мусимо навчитися казати собі правду. Так, Франція має проблеми і зі зростанням популярності радикального ісламу, і з ксенофобією щодо мусульман у певних радикальних колах. Треба називати речі своїми іменами. Нині переломний момент. Що відвертішими будуть суспільні дебати, то менше шансів, що «Національний фронт» здобуде внаслідок терактів нових прихильників».

«Все пробачено!» – значиться на обкладинці **Charlie Hebdo**, що вийшов цього тижня трьохмільйонним накладом. На малюнку плаче Магомет. Він тримає в руках табличку «Я Шарлі». Провокативність без ненависті. Вірність собі. Життя без табу.

А тим часом у проблемних передмістях великих міст усе вельми неоднозначно. У містечку Шатору три ліцеїсти жорстоко побили 15-річного хлопця, який із

Шахта імені Сізіфа

Автор:
Дмитро
Крапивенко

Коли вперше потрапляєш у полон топоніміки Донбасу, то намагаєшся сприймати цей «місцевий колорит» іронічно: повертаєш із вулиці Юних Комунарів на Жовтневої Революції, що веде до площі Дзержинського. Потім осягаєш, що інших назв тут просто й немає, і найнейтральніше наймення шахти може бути «Центральна» чи «Південна», згадуєш східну мудрість про те, що ім'я – це доля. Вся історія краю компактно зцементована у період від 1917-го в чітких межах генеральної лінії партії. І така одноманітність створює ілюзію, що тут так було завжди, а діячі на кшталт Джона Юза – герої якоїсь прадавньої доби, наприклад античності, ну й справді, чи багато в сучасному світі площ Цицерона або ж Сократа?

У добу Великої французької революції республіканці в кожному місті, відвойованому в роялістів, садили символічне дерево свободи. Так, при цьому страждали монархічні символи. Та що там страждали, просто знищувались. Український ленінопад після Революції гідності не був, на перший погляд, прямо пов'язаний із поваленням режиму Януковича, однак люди зрозуміли, яке значення має символічний розрив із минулим. Були й тоді ті, хто невгамовно повторював: це ж наша історія, зважаймо на думку всіх громадян. Ну просто як «почути Донбас» – канонада від цієї мирної пропозиції лунає в наших вухах і досі. Захарашений ленініми-дзержинськими-чубарями-постишевими регіон не має шансу стати якимось іншим, окрім радянського. І глибоко помиляються ті, хто скаже спочатку, мовляв, треба нагодувати-обігріти людей, забезпечити їх роботою, а потім уже братись до пам'ятників і назв вулиць. У Донбасу є інші імена: Артемівськ – це Бахмут, Дзержинськ – Щербанівка, Кіровськ – Голубівка. Нормальні назви, вельми схожі на ті, що трапляються на решті території України. Знайдуться імена і для тамтешніх вулиць: звідтіля родом Анатолій Солов'яненко, Володимир Сосюра, Іван Світличний, регіон дав цілу плеяду інженерів, науковців та винахідників, про яких земляки знають украй мало. Зрештою, чи ж не гідні сучасна українська армія, її окремі підрозділи та воїни, що віддали своє життя за звільнення краю від окупації, того, щоб їхні імена дали вулицям, на-

званим свого часу на честь чекістів, комісарів чи «політбійців»?

Аргументів, щоб не робити, завжди знайдеться достатньо: перейменування – це додаткові кошти, хіба до нього країні, що веде війну й перебуває у складній економічній ситуації. Хоча зміни назв найчастіше й відбуваються саме під час воєн та революцій, коли ж іще? А стосовно грошей... Місцеві «благодетелі», що купують голоси за гречку і прикрашають недавно звільнені міста численними білбордами зі своїм зображенням, повинні знайти засоби і для того, щоб повернути (а десь і створити наново) українське ім'я регіону.

Важливо це ще й тому, що в Центральній Україні, де майже не залишилось пам'ятників Леніну, є ще сила-силенна радянських топонімів. Якщо від них почне відмовлятися Донбас, то для решти регіонів це стане просто справою престижу: хто ж захоче пасти задніх у такій шляхетній справі? Так, перейменувати легше, ніж створити нові робочі місця, знайти гроші на відбудову поруйнованих будинків, але відроджений завод імені XVII партз'їзду чи

ВІДРОДЖЕНИЙ ЗАВОД ІМЕНІ XVII ПАРТЗ'ІЗДУ ЧИ НОВИЙ ДІМ НА ВУЛИЦІ ЧЕРВОНОПРАПОРНИЙ НЕ ЗМІНЯТЬ ЖИТТЯ АНІ В КОНКРЕТНОМУ МІСТІ, АНІ В КРАЇ

новий дім на вулиці Червонопрапорній не змінить життя ані в конкретному місті, ані в краї. Сіре убозтво пролетарської слобідки тяжітиме над ними тінню бетонного велета. І вся робота з українізації Донбасу перетвориться на таку собі нічну зміну в шахті імені Сізіфа.

На початку 1980-х американські вчені Джеймс Вілсон і Джордж Келлінг розробили так звану теорію розбитих вікон. У двох словах: вона полягає в тому, що коли в одній будівлі вибити шибку і швидко не закрити її, то невдовзі в мікрорайоні почнуть масово трощити вікна, а згодом зросте злочинність і мародерство. Мешканці околиць радянських міст поколіннями перевіряли цю гіпотезу на практиці, втім, наша реальність іще страшніша: окрім потрощених і занедбаних споруд, розбитих доріг і важкого побуту, ми досі живемо в оточенні (хтось у близькому, хтось у більш віддаленому) кривавих ідолів, ворожих імен і трухлявих культів. Не потрібні складні наукові дослідження, щоб збагнути: радянська атрибутика створює середовище для «общей истории», «русского міра» і його «ввічливих» апостолів. По приклади далеко ходити не треба: Балтія відчистила свої міста від ворожих назв. І розбитих шибок, до речі, там також поменшало. ■

Андрій Садовий:

«За останні 10 років держава відібрала в місцевого самоврядування близько 60% повноважень, і це призвело до великої біди»

Тижень поспілкувався з мером Львова та лідером партії «Об'єднання «Самопоміч» Андрієм Садовим про політсилу, проблеми та пріоритети Львова і його бачення розвитку місцевого самоврядування в Україні.

У. Т.: Яким чином ви координуєте роботу фракції «Об'єднання «Самопоміч»? Чи відчуваєте відповідальність за роботу партії в парламенті?

– Після виборів я двічі брав участь у засіданні фракції, постійно підтримую зв'язок, спілкуюся з колегами. На сьогодні депутати мають велику відповідальність. Входять у нову професію, якої ще не знають, бо ніхто з них раніше не був парламентарієм, але це також і плюс, адже у них є свій, інший досвід. Насправді це дає великі можливості, бо за останні 10 років інститут парламентаризму в Україні було майже знищено. Позиції партій з того чи іншого питання часто заздалегідь визначені. У «Самопоміч» все відбувається інакше. Кожне питання – це жива дискусія, жива розмова, і приймається рішення, корисне для країни в конкретний момент. Є людина, що якби я був із ними щодня, то щось змінив би. Це самодостатні люди. У партії має бути моральний та ідеологічний контроль, а місце розташування для цього неважливе.

У. Т.: Під час останнього голосування в парламенті щодо бюджету з 32 представників «Самопоміч» лише 10 були «за». Як для учасників коаліції це доволі мало...

– Перед ухваленням бюджету було прийнято рішення, що кожен голосує так, як вважає за потрібне. У нас є люди, які мають досвід виконавчої роботи і зна-

ють, що таке бюджет, розуміють важливість його вчасного ухвалення. Є багато й тих, хто хотів би дотримання всіх процедур, і це також правильно. Обидві позиції мають право на життя, тому реакція була дуже адекватною. Кількість голосів, яку дала «Самопоміч», є достатньою для того, щоб бюджет було прийнято. Я також підтримую тих колег, які стоять на позиції чіткого дотримання всіх процедур. Однозначно бюджет має бути фахово підготовлений, і вже зараз треба розпочати роботу над кошторисом 2016 року. «Самопоміч» братиме в цьому активну участь.

У. Т.: Майже одразу після виборів спалахнув скандал, який був пов'язаний із «Самопоміччю», через розкол у «Волі»... Чому це трапилося?

– Ми мали велике бажання об'єднати багато середовищ із активними людьми, тому запросили членів «Волі» до співпраці. Втім, уже в процесі помітили, що там є багато непростих моментів і партія «Воля» повинна над собою серйозно працювати. На сьогодні Єгор Соболєв, Вікторія Войціцька та інші колеги вийшли з цієї політсили та повністю інкорпоровані в «Самопоміч». Вони дуже гідно почуваються і, гадаю, принесуть державі багато користі своєю діяльністю. Утім, про «Самопоміч» я готовий говорити, а про «Волю» було б некоректно.

У. Т.: У вас доволі напружені відносини із ВО «Свобода» у міській раді... З чим це пов'язано?

– Як правило, конфлікти мають релігійне, сексуальне або економічне підґрунтя. З релігійного погляду в нас немає розбіжностей, із сексуального тим більше. Єдине питання – це економіка. Я не дозволяю грабувати

**Спілкувалась
Ольга
Ворожбит**

місто, не дозволяю розбазарювати майно, землю. Це викликає спротив і незадоволення, але, на щастя, чотири роки пролетіли як один день. Нинішнього року відбудуться вибори до органів місцевого самоврядування, і громада міста належним чином оцінюватиме мою роботу, а також роботу депутатів міської ради.

У. Т.: Ви стверджуєте, що більшість руйнувань пам'яток відбувається за підписом Міністерства культури. Які повноваження треба було б повернути місту?

– Ті, що були раніше. Вони відбиралися, щоб вибудувати корупційні ліфти. Раніше, коли

мова йшла про історичну спадщину, рішення приймалися тут, у Львові. Потім вибудували окремих ліфт, призначили керівником цього напрямку нинішнього чоловіка Юлії Львовичіної Андрія Вінграновського (екс-голова Департаменту культурної спадщини. – Ред.), і там можна було вирішувати будь-яке питання. Це завдало дуже великої шкоди, зокрема Львову. Саме тому завдання нинішнього міністра – девальювати всі ті рішення й повернути повноваження містам, у тому числі Львову. Наше місто готове до цього, ми маємо достатньо сильний кадровий потенціал, на місці краще відчуваємо ситуацію.

Якщо держава хоче мати успіх, вона повинна сфокусуватися на максимальній самоврядності регіонів відповідно до місцевої специфіки. За останні 10 років держава відібрала в місцевого самоврядування близько 60% повноважень, і це призвело до великої біди.

У. Т.: Чи не відбуваються в місті певні неконтрольовані процеси у зв'язку з міграцією внутрішніх переселенців із зони АТО та Криму та трудових мігрантів з інших регіонів?

– Коли Росія анексувала Крим, до Львова стали їхати люди з того регіону, коли почалася окупація Донбасу, ми приймали переселенців і звідти. Зробили для них все, що могли. Разом із тим приїхало багато тих, хто мав змогу купити собі помешкання. Вони відкрили нові робочі місця. Також прибувають самодостатні люди з Києва і не тільки, вони тут працюють. Підтримуємо і їх, тому що місто багатіє не архітектурними пам'ятками, а людьми. Ми всіх радо вітаємо. У світі є таке правило, що люди навчаються у школі в одному місті, потім вступають до університету в іншому, працюють та одружуються ще деінде. Це нормальний процес. Якщо хтось ба-

чить можливість своєї самореалізації у Львові, маючи хороший фах і бажання, то будь ласка.

У. Т.: Чи розбудовуються нові райони у Львові? Наскільки сильною є забудова центру міста?

– Забудова в центрі є мінімальною. Вона переважно з'являється через дірки в законодавстві, тому що інспекцію архбудконтролю також свого часу забрали з-під підпорядкування міста. Сьогодні це державна структура і ще один корупційний ліфт, який держава збудувала для себе. Потрібно всі ті повноваження повернути. Я противник будівництва в історичній частині, за винятком випадків, коли це прийнято для громади і справді забезпечить окрасу тому чи іншому району. Потрібно розбудовувати нові райони. Є Сихів, де ведеться будівництво, є Рясне, Рясне-2. Насправді Львів обмежений своєю територією. Це одне з найкомпактніших міст нашої держави. На сьогодні плануємо будувати низку великих інфраструктурних цікавих проектів. Це і великі індустріальні парки, IT-парк. Хочемо звести великий конгрес-центр і виставковий центр, а також низку готелів. Планів дуже багато, але в державі має бути нормальна ситуація, яка дала б змогу інвесторам вкладати свої кошти. Тому що, коли в країні війна, гинуть люди, тут не до інвестицій.

У. Т.: Після погромів райвідділків міліції 19 лютого 2014 року у Львові лунали заяви про зникнення зброї. Чи повернуто її і чи ведеться розслідування?

– Це велике питання, що саме зникло. Взагалі щодо тих подій небагато відкритої інформації, тому питання треба адресувати правоохоронцям. Міліція не перебуває в підпорядкуванні міста. Багато зброї вивезено ще до того, і частина, за мою інформацією, зникла в тому напрямку, у якому було вигідно правоохоронцям. У нас у країні дуже великий штат міліціонерів, здається, більший, ніж армії. Утім, їхня робота не надто результативна, і це велика біда для держави. Усі органи, які мають дбати про дотримання закону (міліція, СБУ, прокуратура), потребують дуже серйозного реформування.

БІОГРАФІЧНА НОТА

Андрій Садовий народився 1968 року у Львові. У 1995-му закінчив Державний університет «Львівська політехніка» за фахом «інженер електронної техніки», у 1997-му здобув кваліфікацію економіста. Працював заступником директора Львівського відділення Фонду соціальної адаптації молоді. З 1997–2005-го – голова Правління ВАТ «Південьзахіделектромережбуд», із 2005-го – лідер громадського об'єднання «Самопоміч». Міський голова Львова з 25 квітня 2006 року, засновник громадської організації «Самопоміч» та голова політичної партії «Об'єднання «Самопоміч»

У. Т.: Було багато дискусій щодо розширення повноважень РНБО. Як ви до цього ставитеся?

– Є повноваження глави держави, і вони в Україні нечітко прописані. Законопроект, який був проголосований у Верховній Раді, фактично делегує частину повноважень президента очільникові РНБО. Якщо глава держави відчуває потребу в тому, щоб йому хтось допомагав, то має право таке рішення приймати, а саме він і виступив ініціатором згаданого документа. Парламент, хоч і не з першого разу, підтримав його. Зауваження «Самопоміч» були враховані. Ми сьогодні перебуваємо у стані війни. У такий період часто приймаються рішення, яких не було б у мирний час. Утім, саме час розставити усе на свої місця.

У. Т.: Вас часто запитують, чи не балотуватиметеся в президенти, чи не обіймете посаду в уряді. Що може вас змусити вийти за межі міста в політиці?

– У нас чомусь політику сприймають лише у двох кольорах: чорному та білому, а політика – це набагато більша палітра. На сьогодні в Україні так багато роботи, що кожен може активно долучитися, знайшовши ту позицію, яка буде найвигіднішою для держави. Мені надходило і надходить чимало пропозицій, але є відповідальність. У нас чомусь про це забувають. Я сьогодні відповідальний, працюючи міським головою. Моя каденція триватиме до жовтня нинішнього року. Не маю морального права приймати будь-які пропозиції, якщо мільйонна громада міста довірила мені бути мером. Можливо, в інших це дуже просто. Можна кинути й піти. Я так не звик. Я консерватор. Коли закінчиться каденція, тоді побачимо, яка буде ситуація в країні, які будуть запити, чи захоче громада, щоб далі працював мером. Не забувайте також, що я батько, в мене п'ятеро малих хлопців і повинен приділяти їм час. Останні вісім із половиною років живу містом зранку до вечора щодня. Утім, для мене то дуже цінно, бо, якщо ти народився у Львові, бути міським головою – це найвище досягнення. Щиро завдячую громаді за таку можливість, тому нині навіть некоректно говорити на якісь інші теми. ■

Добровільна детінізація

Щоб подолати хронічний дефіцит державних видатків без катастрофічних наслідків для фінансованих із бюджету сфер, потрібно нарешті відмовитися від радянського підходу

Автор:
Олександр
Крамар

Нещодавно оприлюднені додатки (в яких, власне, й фіксують структуру доходів та витрат) до бюджету на 2015 рік засвідчили наростання проблем із його податковим наповненням, які компенсуються збільшенням частки запозичень за логікою боргової піраміди та незабезпеченою емісією НБУ.

При цьому уряд замість перерізного реформування системи державних і соціальних видатків та удосконалення податкової системи взявся лише до поверхового обмеження витрат. Такий підхід хіба що поглибить кризові явища в економіці й продовжить деградацію життєво важливих для країни сфер, фінансованих із бюджету.

ПРОБЛЕМИ ЗІ ЗБОРОМ ПОДАТКІВ

Наявна модель оподаткування демонструє дедалі нижчу ефективність в умовах щораз більшої тінізації економіки, зростання частки самозайнятих, працівників малого бізнесу та неофіційно працевлаштованих громадян. Податки з доходів фізичних осіб (42,3 млрд грн) та підприємств (32,9 млрд грн) разом ледь покривають 14% витрат державного бюджету. Причина – значна тінізація як перших (через великий відсоток неофіційних, «конвертних» доходів), так і других (унаслідок дії офшорних схем). Фактично лівова частка цих двох прямих податків надходить із заробітних плат працівників державного сектору (чиновники, си-

ловики, суд, прокуратура та інші зайняті в бюджетній сфері), а також держпідприємств.

Частковим компенсатором є непрямі податки (зі споживання) на вироблені в Україні товари – ПДВ та акцизи, яких має надійти відповідно 31,4 млрд грн (87,5 млрд планують зібрати і 56,1 млрд відшкодувати експортерам) та 36,5 млрд грн. Але найбільша стаття доходів державного кошторису – це податки на імпорт: 126,4 млрд – ПДВ, 23,5 млрд – акцизи. Разом із ввізним митом вони мають забезпечити у 2015 році 49,6% усіх податкових надходжень держбюджету. Хоч у доходах місцевих бюджетів частка податку на доходи фізичних осіб традиційно вища, однак навіть у зведеному (державному та всіх місцевих разом) їх обсяг традиційно майже вдвічі менший за надходження ПДВ. Водночас привертають увагу малий обсяг і незначна частка податків на власність у доходах скарбниці.

Натомість фінплан на наступний рік передбачає 65,4 млрд грн коштів від Нацбанку (удвічі більше, ніж податки на прибуток підприємств). Якщо доплюсувати до них 293 млрд запозичень, котрі є у планах, то дістанемо суму, цілком зіставну з усіма запланованими податковими надходженнями (365,6 млрд).

Структура й динаміка бюджетних надходжень свідчать про низьку ефективність стягування прямих податків із доходів фізичних осіб, базою для яких є лише офіційна частина виплат і прибутки малої частини підприємств. Тож доцільніше було б замінити пропорційний податок із доходів фізосіб на фіксований, який визначали б у вигляді своєрідного «подушного» на рівні, наприклад, 20% мінімальної заробітної плати. Його сплата має бути обов'язковою для всіх працездатних громадян незалежно від того, де й чим вони зайняті чи не

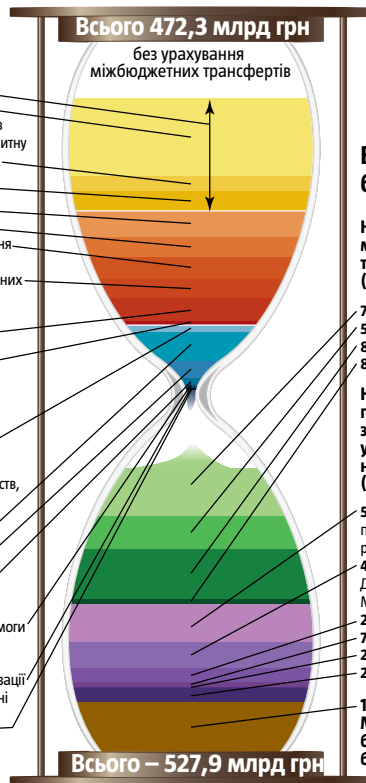
Доходи Державного бюджету-2015, млрд грн

Податкові надходження (всього 365,6), з них:

- 181,9 – податки на імпорт у т.ч.
  - 126,4 – податок на додану вартість з ввезених на територію України товарів
  - 23,5 – акцизний податок з ввезених на митну територію України підкацизних товарів
  - 31,5 – ввізне мито
- 42,3 – податок на доходи фізичних осіб
- 32,9 – податок на прибуток підприємств
- 34,8 – рентна плата та плата за використання інших природних ресурсів
- 31,4 – податок на додану вартість з вироблених в Україні товарів (робіт, послуг) за винятком коштів на відшкодування експортерам
- 36,5 – акцизний податок з вироблених в Україні підкацизних товарів
- 6,3 – інші податкові надходження

Неподаткові надходження (всього 100,5), із них:

- 4,6 – частина чистого прибутку (доходу) державних або комунальних підприємств та дивіденди на акції господарських товариств, у статутних капіталах яких є державна або комунальна власність
- 65,4 – кошти, що переаховуються НБУ
- 18,2 – надходження від плати за послуги, що надаються бюджетними установами згідно із законодавством
- 11,1 – інші неподаткові надходження
- 3,7 – надходження в рамках програм допомоги ЄС та від інших урядів зарубіжних країн і міжнародних організацій
- 1,5 – конфісковані кошти та кошти від реалізації конфіскованого майна, які були привласнені корупційними методами
- 1,0 – інші доходи

Витатки Державного бюджету-2015, млрд грн

На соціальні функції (на освіту, медицину, пенсійний фонд та інші соціальні програми) (всього 220,0), з них:

- 77,1 – на освіту
- 54,2 – на медицину
- 80,9 – пенсійний фонд
- 8,3 – інші соціальні фонди

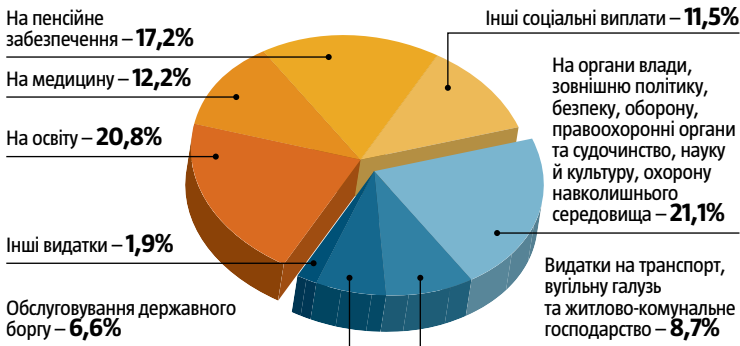
На державні функції (безпека, правоохоронна та судова система, зовнішня політика, державне управління, інфраструктура, наука та культура тощо) (всього 158,0), з них:

- 58,0 – на Міноборони, Нацгвардію, Державну прикордонну службу, СБУ, Головне управління розвідки МО та Службу зовнішньої розвідки (СЗР)
- 40,3 – на МВС (без прикордонників та Нацгвардії), Державну службу охорони, прокуратуру, суди, Мін'юст, Державну фіскальну службу
- 20,8 – Державтотдор
- 7,2 – на науку та культуру
- 2,2 – МЗС
- 21,2 – інші органи влади

146,1 млрд – загальнодержавні витатки Мініфіну (обслуговування державного боргу, дотації і субвенції місцевим бюджетам, резервний фонд тощо)

ЗА ДАНИМИ ЗАКОШУ УКРАЇНИ ПРО ДЕРЖАВНИЙ БЮДЖЕТ НА 2015 РІК

Структура видатків Зведеного бюджету України у 2013 році

ЗА ДАНИМИ МІНФОНУ

зайняті взагалі. Якщо люди не мають роботи, Державна служба зайнятості могла б пропонувати їм перекваліфікацію і надалі робоче місце із зарплатою, не нижчою за мінімальну. Водночас потенційне зменшення надходжень до держбюджету (котре, однак, не виявиться значним через помірну частку податків на доходи фізичних осіб) могло б бути компенсоване збільшенням непрямих фіскальних платежів (ПДВ та акцизів). Відтак що більше людина зароблятиме, а відтак і споживатиме, то серйозніші суми сплачуватиме до бюджету.

Іншим джерелом відновлення соціальної справедливості в оподаткуванні доходів багатших могли б стати високі податки та збори на товари й послуги, що асоціюються з розкішшю (дорогі авто, речі, житло, коштовності, сервіс готельно-ресторанних закладів преміум-класу тощо), а також диференційована ставка фіскального платежу на нерухоме майно. Такий підхід – дієва альтернатива усім дотеперішнім малоефективним спробам провести примусову детінізацію неофіційних доходів, щоб обкласти їх податком на доходи. Крім того, оподаткування споживання, а не доходів мотивуватиме громадян більше заощаджувати й інвестувати, щоб платити менше податків, а відтак сприятиме стійкому економічному зростанню.

МІФ ПРО ВЕЛИКІ ДЕРЖАВНІ ВИДАТКИ

Загальний обсяг витрат державного бюджету на наступний рік заплановано на рівні 527,9 млрд грн. Як свідчить практика 2013–2014 років, видатки зведеного кошторису орієнтовно на 20–25% вищі за відповідні показ-

ники державного, тобто на 2015-й їх може бути оцінено приблизно в 650 млрд грн. Витрати Пенсійного фонду в 2014 році дорівнювали 250 млрд грн. 2015-го ця сума може бути на 30–40 млрд більшою. Із них до 80 млрд грн – дотація з держбюджету. Таким чином, сукупні видатки зведеного бюджету й ПФ можна оцінити у 850 млрд грн, що становить близько половини очікуваного у 2015-му офіційного ВВП.

Саме ці витрати, часто разом із витратами інших фондів соціального страхування, зазвичай наводяться як аргумент на користь надмірно високих перерозподілюваних державою видатків в Україні порівняно із іншими державами. Натомість уважніший підхід до структури державних витрат засвідчує, що насправді Українська держава уже зараз є надзвичайно дешевою для платників податків. Настільки, що це з кожним роком негативно позначається на якості наданих нею послуг, ефективності й стійкості до корупції судової та правоохоронної систем, боєздатності оборонного сектору й безпеки загалом. Хронічно недофінансовується МЗС, що шкодить іміджеві уряду та належному відстоюванню національних інтересів у різних частинах світу. Але при цьому слід мати на увазі, що державні видатки – це утримання чиновницького апарату, силових структур, суду та прокуратури, а також цільові програми обмеженої підтримки науки, культури, субсидування медичної допомоги та освіти для соціально найуразливіших верств населення.

Статті держбюджету на фінансування загальнодержавних видатків (органи влади, зовнішня

політика, правоохоронна й судова системи, прокуратура, безпека, оборона) у 2015 році заплановані лише на рівні 137,2 млрд грн (26% усіх витрат). Якщо відштовхуватися від офіційного очікуваного ВВП, то це близько 8%, а коли брати реальний (з урахуванням тіньової економіки) – не більше ніж 5%.

Із названої суми 58 млрд є видатками на Мінборони, Нацгвардію, Державну прикордонну службу, СБУ, Головне управління розвідки МО та Службу зовнішньої розвідки (СЗР). Ще 21,5 млрд – на МВС без (прикордонників та Нацгвардії) і Державну службу охорони, 7,1 млрд грн – на прокуратуру та суди, 6,4 млрд – на Мін'юст, 5,3 млрд грн – на Державну фіскальну службу, 0,4 млрд – на новостворені антикорупційні структури. Решта органів державної влади має у 2015 році отримати лише 38,5 млрд грн. До того ж мова не лише про чиновників, а й про науку (4,9 млрд), культуру, інфраструктурні проекти (зокрема, про виплату

МЕХАНІЧНЕ УРІЗАННЯ ВИДАТКІВ НА ОСВІТУ ЧИ МЕДИЦИНУ ТАК САМО ВЕДЕ ДО РУЙНАЦІЇ ЦИХ ВАЖЛИВИХ СФЕР, УНАСЛІДОК ЧОГО ВОНИ СТІМКО ДЕГРАДУЮТЬ

кредитів, пов'язаних із підготовкою до Євро-2012) тощо.

Зауважимо, частина цих державних видатків теж є відомчими витратами на освіту (3,8 млрд грн) та медицину (2,3 млрд грн). Інша – наслідком безвідповідального підходу до життя в борг у минулому. Наприклад, бюджетне фінансування Міністерства інфраструктури (3,26 млрд) у 2015 році головним чином піде на обслуговування боргів залучених під проекти Євро-2012. Схожа ситуація і з видатками скарбниці на Державтодор, де 17,4 млрд грн із солідних 20,8 млрд передбачені на обслуговування боргів, накопичених під будівництво автошляхів у минулому.

Попри питання щодо цільового використання та розкрадання державних видатків, їх загальний обсяг та частка в реальному ВВП надто малі. Їх не те що

скорочувати не можна, а, навпаки, потрібно значно збільшити, якщо ми прагнемо ефективності державного апарату, оборони, безпеки та правоохоронних структур і суду.

Не лише для успішного розвитку, а навіть для виживання країні потрібні не дешеві державний апарат, суд, правоохоронна система та безпека, а такі, що забезпечували б ефективну віддачу витрачених на них коштів. Навіть збереження на нинішньому рівні видатків та їх частки в реальному ВВП на ці сфери призватиме країну на деградацію та процвітання корупції всупереч будь-яким репресивним антикорупційним заходам.

Показовий факт: результати нещодавнього опитування Фонду «Демократичні ініціативи», проведеного спільно із Центром Разумкова, засвідчили, що в Україні кількість людей, задоволених якістю державних послуг, останнього року зменшилася від 12% до 5%, натомість незадоволених побільшало від 32% до 40%. Серед позитивних моментів при цьому найчастіше згадували, чіткі пояснення (23,5%), коректність поведінки посадових осіб (19,4%), зручні години прийому (16%). Серед основних негативних – великі черги (42%), відсутність чітких пояснень і необхідність відвідувати установи кілька разів (30%), тяганину з розглядом справи (28%), потребу ходити до інших інстанцій (20%). 17% населення зазначили, що люди дають хабарі чиновникам, бо від них цього вимагають, і ще 13% – що посадовці нічого не роблять, аби вирішити питання, хоча й не вимагають хабара відкрито. Усе це симптоми неналежного фінансування сфери, яке не дає змоги ані добитися від чиновників кращого ставлення до громадян, ані в разі, якщо вони не йдуть назустріч, підшукати на їхнє місце кращі кадри.

НАЗВАТИ РЕЧІ СВОЇМИ ІМЕНАМИ

Обсяг і частку у ВВП решти майже 700 млрд грн видатків – пенсійних, соціальних виплат та витрат на медицину й освіту з бюджетів усіх рівнів – в українських реаліях неправильно порівнювати з державними коштами, які виділяють на відповідні сектори в розвинених країнах. Їх фінансу-

вання – це не сплата громадянами податків, а лише форма колективної оплати ними своїх-таки витрат чи страхування себе на майбутнє. У розвинених державах значна частина таких видатків фінансується через недержавні страхові й пенсійні фонди або ж громадяни змушені оплачувати послуги за фактом через відсутність зобов'язань уряду забезпечити медичні послуги чи освіту. А якщо рахувати соціальні, пенсійні, медичні та освітні видатки європейських чи інших розвинених держав разом із недержавними фондами, то їхня частка у ВВП відповідних країн буде не менша, ніж в Україні. Особливо якщо для коректності порівняння проводити обчислення на основі не офіційного, а реального (з урахуванням оцінки тіньової економіки) ВВП.

Державні видатки на освіту

ГОЛОВНА ПРИЧИНА НИНІШНЬОГО ДЕФІЦИТУ ФІНАНСУВАННЯ ВІДПОВІДНИХ ВИДАТКІВ У ТОМУ, ЩО ЇХ І ДОСІ ЗДІЙСНЮЮТЬ ЗА ЛЕКАЛАМИ ПЛАНОВОЇ ЦЕНТРАЛІЗОВАНОЇ РАДЯНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ

чи дотації Пенсійному фонду в Україні сьогодні вдвічі, а на медицину в півтора раза перевищують витрати на оборону. Державні кошти, виділені навіть на вищу освіту, становлять не набагато менше, ніж весь бюджет МО. Це при тому, що держскарбниця є і має бути єдиним джерелом фінансування сектору безпеки, судової системи чи органів державної влади, а освітні та медичні послуги можуть і мають оплачувати більшою чи меншою мірою їх безпосередні споживачі.

У зведеному бюджеті частка «соціальних видатків» іще вища, а витрат на загальнодержавні функції, судову, правоохоронну систему та безпеку – навпаки. Так, у 2013 році (новіших даних щодо структури зведеного бюджету наразі немає) у фактичних видатках державного та місцевих бюджетів частка витрат на освіту, охорону здоров'я, пенсії та соціальні виплати становила 61,7% усіх видатків. Із

Боргова піраміда і друкарський станок

них на освіту – 20,8%, пенсійне забезпечення – 17,2%, медицину – 12,2%. Водночас витрати на загальнодержавні функції (без обслуговування зовнішнього боргу) дорівнювали тільки 6,6%, на оборону, безпеку та правоохоронну й судову системи – 11,7%. На обслуговування зовнішнього боргу спрямовували 6,6% зведеного бюджету.

При цьому механічне урізання видатків на освіту чи медицину так само веде до руйнації цих важливих сфер, унаслідок чого вони стрімко деградує, утрачаючи здатність виконувати покладені на них функції, а відтак більше імітують процес. Припинення чи скорочення фінансування пенсійних виплат або ж соціальних допомог неможливе з інших причин. Тому необхідні нові, адекватні викликам часу механізми їх забезпечення, інакше на державні фінанси чекає повний колапс.

Слід визнати: головна причина нинішнього дефіциту фінансування відповідних видатків у тому, що їх і досі здійснюють за лекалами планової централізованої радянської економіки, тоді як більшість мешканців країни, що

ЗА ДАНИМИ ЗАКОМУ УКРАЇНИ ПРО ДЕРЖАВНИЙ БЮДЖЕТ НА 2015 РІК

користуються ними, давно живуть за правилами ринкової і будь-що намагаються уникнути сплати своїх відрахувань, не перестаючи претендувати на послуги, як за СРСР.

Тому вирішити проблему фінансування соціальних, пенсійних, медичних чи освітніх видатків можливо лише за такої нової моделі, яка змусила б або оплачувати послуги всіх, хто ними користується, або відмовитися від них кожного, хто не хоче робити відповідних відрахувань. Тож потрібно вивести видатки на освіту, медицину, пенсійне забезпечення та фінансування соціальних виплат із державного бюджету і змінити джерела їх фінансування. Це зніме проблему дефіциту бюджетних витрат через значну тінізацію економіки.

Подолання хронічного дефіциту державного бюджету має будуватися на принципах соціальної справедливості. Тому для самозайнятих громадян та представників малого бізнесу можуть бути преференції власне в оподаткуванні, але не повинно існувати жодних пільг у наповненні фондів, із яких фінансуються або ж фінансуватимуться медичні, освітні послуги, пенсійні чи соціальні виплати. Ті, хто не бере участі в належному наповненні відповідних фондів, не мають права на послуги та виплати з них.

ЩО РОБИТИ

Державна присутність має обмежитися виключно підтримкою соціально найуразливіших верств або грантами на навчання найталановитішої молоді. Це не означає, ніби освіта й лікування мають бути обов'язково платними саме в класичному вигляді. Може йтися про використання медичного й освітнього страхування, коли громадяни (та їхні діти) могли б діставати певний обсяг медичних і освітніх послуг безкоштовно в разі участі у програмах відповідного загальнонаціонального страхування.

Воно може бути обов'язковим (для базової середньої освіти й простіших медичних послуг та невідкладної допомоги) із помірними відрахуваннями (до 20% доходу платника, але не менше ніж 20% мінімальної зарплати) або добровільним на дорожчі види страховок. Ті, хто не бажав би потратитися на дорожчий варіант, мали б змогу оплачувати освіту в старшій школі, професійно-технічних навчальних

зкладах та вишах, а також більшість медичних послуг при потребі й за фактом.

Аналогічним чином потрібно йти і в питанні пенсійного забезпечення, страхування від безробіття, виробничого травматизму та інвалідності. Базовий рівень виплат міг би забезпечуватися за рахунок обов'язкового пенсійного страхування в обсязі наявної частки відрахувань до відповідних фондів із мінімальної заробітної плати. Сума повинна бути обов'язковою до сплати для всіх працездатних громадян незалежно від того, ким вони є: найманими працівниками, самозайнятими, безробітними чи просто незайнятими з будь-яких інших причин. Після виходу на пенсію вони могли б претендувати на її мінімальний обсяг (дещо більший або менший залежно від страхового стажу).

Додаткове добровільне пенсійне страхування мало б базуватися на внесках, які перевищують суму відрахувань із мінімальної зарплати. Обсяг таких пенсій цілком залежав би від того, наскільки більшим за мінімальний рівень буде щомісячний пенсійний платіж певного громадянина.

При цьому за рахунок прямої дотації з державного бюджету мали б забезпечити додаткову частину пенсії тим людям, які раніше сплачували до солідарної системи більше, ніж мали б становити на відповідний час відрахування від мінімальної заробітної плати. Джерелом відповідних коштів стали б непрямі податки на споживання (ПДВ, акцизи), а також на багатство. Із часом ці державні дотації зменшувалися б унаслідок зміни покоління.

Окрім іншого, такий підхід позбавляє потреби винаходити велосипед у виведенні прихованих доходів із тіні для наповнення Пенсійного та інших соціальних фондів, шукати щораз нові методи вичавлювання податкових фіскальних платежів та соціальних відрахувань із неофіційних доходів громадян, на кшталт 30% на перевищення доходів над витратами. Держава відтак не переймається тим, хто скільки отримує грошей. ■

К Н И Г А Р Н Я

Ваша іноземна преса в Книгарні «Є»

AD
ARCHITECTURAL DIGEST

COSMOPOLITAN

DER SPIEGEL

FINANCIAL TIMES

Forbes

Herald Tribune

LE MONDE
diplomatique

Newsweek

The Economist

THE TIMES

THE WALL STREET JOURNAL

м. Київ

вул.
Лисенка, 3

вул.
Спаська, 5

Львів
просп. Свободи, 7

www.book-ye.com.ua

З миру по нитці

Україна отримує зовнішнє фінансування на мільярди, але чи саме така допомога нам потрібна?

Автор:
Любомир Шавалюк

Від часів завершення Євромайдану медіа зарясніли повідомленнями про те, що той чи той донор виділив нам новий транш фінансової підтримки. Від кількості таких новин та переліку країн, які допомагають, може скластися наївне враження, що Революція гідності так глибоко вплинула на світову громадськість, що всі держави одна поперед одною кинулися виділяти нам фінансування. Водночас падіння реальних засобів для існування в більшості українців, серед яких дедалі частіше можна почути нарікання на економічну ситуацію, входить у дисонанс із цим враженням. Отже, або дають мало грошей, або щось не так із тією допомогою. Тож у чому річ, які параметри фінансування, яке Україна отримує від донорів?

Головним активістом, що підтримує євроатлантичну інтеграцію України та її курс на ринковий перетворення, є Сполучені Штати. Америка зазвичай діє непрямыми, найчастіше дипломатичними методами. Тому якщо оцінювати її підтримку лише за обсягом безпосередньо виділених грошей, то вона може здатися мізерною. У травні минулого року США надали Україні гарантії на випуск євроблігацій на \$1 млрд. Фінансовою допомогою це назвати важко. Це навіть не кредит, бо кошти залучені в глобальних інвесторів. Єдиною їх перевагою, окрім факту одержання Кабміном мільярда доларів, звісно ж, є те, що відсоток за купонами становить 1,84% річних. Це на 5–7 відсоткових пунктів менше, ніж ми платили при нормальних розміщеннях євробондів, і на 16–18 менше, ніж заплатили б зараз, якби доступ до глобальних фінансових ринків не був

для нас закритий. Тобто Україна на тих гарантіях щороку заощаджуватиме \$50–70 млн (або \$160–180 млн, якщо брати до уваги теперішні скрутні часи). Це та сума, яку можна вважати імпліцитною фінансовою підтримкою, яку Україна одержала завдяки організаційній допомозі Сполучених Штатів.

На цьому мільярдні Америка, вочевидь, зупинитися не збирається. На початку січня США заявили, що в першому півріччі 2015-го, якщо Україна проводитиме реформи, узгоджені з МВФ, планують надати нам гарантії ще на \$1 млрд. Якщо реформи виявляться результативними, то вони обіцяють нам додатковий мільярд гарантій наприкінці поточного року. Чималі гроші під гарантії Штатів доведеться повертати (через п'ять років), та й саме їх виділення залежить від

Як повідомляють ЗМІ, у бюджет-2015 на різні проекти, що стосуватимуться України, США також закладають кількості мільйонів доларів. Тактика виділення невеликих сум на конкретні цілі, мабуть, себе виправдовує. Хоча вона не дає змоги Україні одноразово отримати великі гроші, щоб вирішувати великі проблеми, але потроху перевиховує українських чиновників, привчає їх працювати (хоча б написати проект, під який виділять фінансування) й відмовлятися від зайаложені практики, мовляв, ви дайте нам кошти, а ми все зробимо самі. Та й, власне, найбільші проблеми країни, наприклад корупцію, зарегульованість бізнесу тощо, можна подолати, маючи мінімум грошей. Була б воля...

Обмеженість прямої фінансової підтримки України США компенсують мобілізацією цілої низки міжнародних фінансових організацій та країн-донорів для допомоги нашій країні. Першу скрипку тут, безумовно, грає МВФ, який окрім виділення коштів виконує функцію основного контролера та представника донорів на переговорах з українською владою. Наприкінці квітня Фонд схвалив виділення Україні \$17,1 млрд, із яких торік ми отримали \$4,6 млрд, а решта має надійти протягом 2015–2016-го, якщо проведемо реформи. Ці кошти також не є фінансовою допомогою і їх доведеться повертати (найбільша сума припадає на 2019-й, увесь період виплат розтягнутий на 2017–2021-й). Однак, як у випадку з кредитними гарантіями уряду США, перевага такого кредиту – низька відсоткова ставка (близько 2,5% річних), що порівняно з ринковою вартістю грошей дасть змогу щороку заощаджувати (якщо Україна отримає всі транші) близько \$1 млрд лише

ОБМЕЖЕНІСТЬ ПРЯМОЇ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ УКРАЇНИ США КОМПЕНСУЮТЬ МОБІЛІЗАЦІЄЮ ЦІЛОЇ НИЗКИ МІЖНАРОДНИХ ФІНАНСОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ТА КРАЇН-ДОНОРІВ

того, чи проводитиме уряд реформи й наскільки успішними врешті-решт вони виявляться.

Інша річ – безповоротна фінансова підтримка. Її розмір на порядок менший, а кошти дають невеликими порціями на конкретні цілі. За даними США, торік Україні було виділено \$340 млн такої допомоги. З них, наприклад, \$118 млн американський уряд спрямував на оснащення української армії, а також навчання військових. \$46 млн пішло на придбання бронезилетів, приладів нічного бачення, броньовиків, додаткових засобів зв'язку тощо.

на відсоткових платежах, не кажучи вже про те, що такі гроші в теперішній ситуації Україні ніхто, окрім МВФ, ніколи не виділив би.

Працюючи з українською владою безпосередньо, часто і тісно, МВФ мимоволі почав виконувати ще одну функцію – мотиватора донорів. Серпневі розрахунки Фонду засвідчили, що у випадку реалізації негативного сценарію, за яким зараз фактично розгортаються події, Україна потребуватиме додаткових \$19 млрд протягом 2014–2015 років для підтримання рівня золотовалютних резервів. Тоді цю цифру ніхто не сприйняв серйозно. Міжнародні експерти, дивлячись на відсутність поступу в реформах, не раз заявляли, що МВФ може не дати уряду навіть уже обіцяних \$17 млрд, не кажучи вже про додаткові кошти. Однак після виборів до Верховної Ради, створення коаліції та призначення нового Кабміну ситуація кардинально змінилася. Провідні світові медіа, зокрема Financial Times, The Economist, закликали світ допомогти Україні й зупинити її економічний крах. До них долучився мільяр-

дер Джордж Сорос, заговоривши про принципово інший підхід до допомоги Україні та оцінивши необхідну підтримку в \$50 млрд. Так чи так, а глобальні донори України можуть перейти від розмов до дій лише після того, як МВФ дасть адекватну оцінку реформаторським настроям в Україні. Станеться це, вочевидь, протягом січневого візиту місії Фонду до Києва, тож уже незабаром буде зрозуміло, хто збирається нам допомагати і за яким сценарієм розвиватиметься країна.

Але найбільші обсяги фінансової допомоги надходять в Україну від Євросоюзу та європейських структур. У травні ЄС повідомив, що протягом 2014–2020 років забезпечить нашої країні пакет на понад €11 млрд. Із цієї суми переважну частину коштів буде надано у формі кредитів. Зокрема, очікується, що від ЄБРР Україна отримає фінансування низки проектів на суму до €5 млрд (€1,2 млрд було отримано у 2014 році), а від ЕІБ – до €3 млрд. У формі запозичень (під 1,36% річних) надходить і основна частина допомоги від Єврокомісії. Так, торік Україна одержала €1,36 млрд з двох про-

грам макрофінансової допомоги ЄК. Чергові €250 млн, які вичерпають ресурс цих програм, повинні надійти навесні 2015-го. Водночас президент Єврокомісії Жан-Клод Юнкер 8 січня заявив про нову, третю програму макрофінансової допомоги обсягом €1,8 млрд, більшу частину якої ми зможемо одержати протягом нинішнього року. Виділення майже всіх кредитів Європою прив'язане до проведення реформ. Навіть ЄБРР, який працює з конкретними проектами часто в приватному секторі, ухвалює рішення про виділення нових коштів на підставі інформації про поступ країни в реформах, передусім беручи до уваги відгуки МВФ.

Що стосується власне безповоротної допомоги, то її невеликими порціями по кількадесят мільйонів надає ЄК у формі грантів на конкретні проекти. На ці цілі в травні минулого року передбачили майже €1,6 млрд на період 2014–2020-го. Цю суму, мабуть, ще переглядатимуть у бік збільшення, однак вона все одно залишиться на порядок меншою, ніж та, якої потребує Україна та яку вона отримує у формі кредитів.

Окрім названих донорів Україні допомагає ще добрий десяток країн, серед яких Німеччина, Австралія, Польща, Фінляндія, Чехія, Канада, Японія, Болгарія, Литва тощо, та міжнародних організацій, як-от ООН, ОБСЄ, МАГАТЕ. Але в цих випадках часто йдеться лише про десятки мільйонів доларів, та й то у товарній формі (гуманітарна допомога, нелетальне озброєння тощо) або під проекти, для яких закуповують імпорتنі матеріали. Тобто живих грошей на латання дірок у бюджеті та платіжному балансі Україна зазвичай одержує дуже мало або не одержує взагалі.

У підсумку фінансова підтримка світу наразі допомагає нам лише у трьох площинах. Вона дає змогу купити час, відсуваючи наші фінансові зобов'язання в середньому на п'ять років уперед; здешевлює ресурс завдяки кредитуванню під низький відсоток і, головне, змушує нас рухатися й проводити реформи, гарантуючи допомогу лише в обмін на реальні перетворення в країні. ■

Нова російська енергетична голка

Орієнтація на імпорт із Росії вугілля та електроенергії на тлі й досі не подоланої газової та атомної залежності роблять Україну абсолютно беззахисною перед потенційним шантажем Кремля

Автор:
Олександр
Крамар

На десятому місяці повномасштабної російської агресії, яка включає не лише військове вторгнення в Крим і на Донбас, інформаційно-ідеологічну війну, а й неприхований торговельно-економічний та енергетичний шантаж, щонайменше дивними видаються останні рішення про переорієнтацію країни на поставки вугілля та електроенергії з Росії.

Країна, яка кілька останніх років так важко намагалася позбутися негативних наслідків тотальної залежності від російського блакитного палива для свого суверенітету, тепер добровільно підсідає на голку поставок із РФ ще й тих джерел енергії, які мали б стати найшвид-

шим способом зміцнити енерго-незалежність.

ПОСТАНОВОЧНИЙ КОЛАПС

Наразі важко визначити, хто саме в нинішній владі та/чи енергетичному секторі стоїть за театральним сценарієм «енергетичного колапсу, котрий потрібно подолати будь-якою ціною». Але той факт, що маємо справу зі штучно створеною внаслідок злочинної бездіяльності або й діяльності проблемою, помітний неозброєним оком.

Від серпня, коли експерти та ЗМІ почали бити на сполох через очікувані проблеми із забезпеченням енергетичним вугіллям українських ТЕС (див. *Тижень*, № 28, 35, 39/2014), до листопада – грудня, коли це при-

звело до масових відімкнень електропостачання й стало зручним виправданням для посилення енергетичної залежності від Росії, нічого не було зроблено, щоб тому запобігти.

Особливо помітно це було на прикладі державної компанії «Центренерго», ТЕС якої тотально залежні від вугілля антрацитової групи, видобуток котрого в Україні майже цілковито лишився на окупованих російськими військами територіях Донецької та Луганської областей.

Хоча саме Центренерго як державна компанія мало показати приклад, як вирішувати проблеми із забезпеченням вугіллям за рахунок імпорту, запаси останнього на складах його ТЕС невинно танули: з 970 тис. т у

лишні до 690 тис. т у серпні, 205 тис. т у вересні, 98 тис. т у жовтні, 58 тис. т у листопаді. І нарешті були повністю вичерпані в грудні, що призвело до зупинки всіх вугільних енергоблоків Трипільської ТЕС на Київщині та Зміївської на Харківщині.

У результаті склалася абсурдна ситуація, коли за гострого, але об'єктивного дефіциту газу через штучний дефіцит вугілля на цих станціях виробництво електрики й тепла забезпечувалося виключно спалюванням блакитного палива. Брак електрики в системі довелося компенсувати і за рахунок її продукування на інших станціях, які використовують газомазутні блоки.

В умовах потепління у другій половині грудня віялові відключення сягнули небаченого розмаху – 2–6 тис. МВт, що рівнозначно потужності найбільших у країні АЕС чи ТЕС. Представники енергетичних компаній та «експерти» цілеспрямовано нагнітали у ЗМІ апокаліптичні настрої, заявляючи про дефіцит потужностей на рівні 20% потреби енергоринку за високої температури повітря, і передікали повномасштабну катастрофу з настанням очікуваних холодів.

До них долучився й Арсеній Яценюк, який на засіданні Кабміну не знайшов нічого кращого, як констатувати: «Якщо температурні показники підуть вниз, то споживання вугілля одразу збільшиться і віялові відключення будуть масованими», й попросив нового міністра енергетики Володимира Демчишина пришвидшити вирішення питання із забезпеченням наших електростанцій вугіллям та електроенергією за рахунок імпорту з Росії.

Ніби не він, перебуваючи на тій самій посаді, ще влітку закликав громадян переходити на електроенергію як основну альтернативу газовому опаленню, а протягом наступного півроку не міг не знати про наростання проблем із забезпеченням ТЕС вугіллям і мав зробити все, щоб не допустити колапсу взимку. Так само як не міг не знати, що не слід покладатися «на підступного і зрадливого ворога» – Росію, орієнтуючись на імпорт лівової частки вугілля саме з країни-агресора, який вона потім абсолютно прогнозовано заблоку-

вала в себе на кордоні й ще не раз зробить це знову.

Навіть організований у край недостатніх обсягах за попереднього керівництва Міненерго імпорт вугілля із ПАР, який хоч якось міг виправити ситуацію із забезпеченням українських ТЕС з альтернативних джерел, був зірваний унаслідок корупційного скандалу. У ЗМІ з'явилося чимало матеріалів, які доводили, що справжньою першопричиною стало прагнення впливових осіб у найвищих ешелонах української влади (ланцюжок ішов до керівництва АП) та структур в енергетичному секторі замкнути новий прибутковий бізнес на собі. Про інтенсивний переділ енергетичного ринку свідчать і кадрові перестановки та навіть арешти низки керівників відомств і компаній у цій галузі.

Проте боротьба різних бізнес-груп і можновладців за ласі шматки на українському енергетичному недоринку, а тим більше в державних закупівлях – це сумна, але об'єктивна данина реаліям. Справжня проблема полягає не так у тому, що відбувся переділ ринку і маржа, зокрема й корупційна, від постачання імпортного вугілля дістанеться не одним, а іншим «впливовим людем», як у тому, що внаслідок переділу на цьому етапі посилилася залежність від поставок із підконтрольних Кремлю територій.

За даними ЗМІ, останнім часом головними учасниками нарад у Міненерговугілля під керівництвом Володимира Демчишина стали Максим Тімченко, голова ДТЕК, що належить Рінату Ахметову, та близький до структур Олександра Януковича Сергій Кузяра. Зайве пояснювати, що обидві ці олігархічні групи цілком зав'язані на любованні схем нарощування залежності України від постачання вугілля й електроенергії з Росії та підконтрольних їй районів Донбасу.

Тим часом в інформаційний простір регулярно надходили сигнали про штучність підтримуваного дефіциту вугілля українського виробництва. Зокрема, голова Луганської ОДА Геннадій Москаль закликав уряд вирішити питання вивезення вугілля зі складів на Луганщині (на підконтрольній Україні території перебувало 142 тис. т енергетичного

вугілля). Причина – саботаж керівництва Донецької залізниці, яке й досі залишається на окупованій росіянами території, а уряд неспроможний вирішити питання його заміни. Врешті, на шахтах Львівсько-Волинського басейну наразі також є, за інформацією очільника Незалежної профспілки гірників Михайла Волинця, понад 93 тис. т вугілля. Міненерго до 20-х чисел грудня зволікало з наданням статусу самостійної юридичної особи шахті «Южнодонбасская № 3», яка перебуває на підконтрольній Україні території Донецької області, але раніше входила до складу компанії з центральним офісом в окупованому російськими військами Донецьку. У результаті на забитих паливом складах шахти зібралось 24 тис. т енергетичного вугілля, а сама вона з 12 грудня була змушена перейти на аварій-

БОРОТЬБА РІЗНИХ БІЗНЕС-ГРУП І МОЖНОВЛАДЦІВ ЗА ЛАСІ ШМАТКИ НА УКРАЇНСЬКОМУ ЕНЕРГЕТИЧНОМУ НЕДОРИНКУ, А ТИМ БІЛЬШЕ В ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЛЯХ – ЦЕ СУМНА, АЛЕ ОБ'ЄКТИВНА ДАНИНА РЕАЛІЯМ

ний режим роботи, зменшивши до мінімуму видобуток палива.

СИР У МИШОЛОВЦІ

Після підготовки громадської думки як «єдино можливий порятunek країни від енергетичного колапсу» було презентовано повномасштабний «безальтернативний» імпорт вугілля та електроенергії з Росії та підконтрольних їй районів Донбасу.

Під час прес-конференції 29 грудня Петро Порошенко повідомив, що 26 грудня були розблоковані поставки закупленого раніше в Росії вугілля в Україну, а за підписаною угодою про імпорт електроенергії розпочалося її надходження опівночі 29 грудня потужністю до 1500 МВт. Віцепрем'єр уряду РФ Дмитро Козак підтвердив, що Росія таки поставитиме електроенергію Україні за надиво низькими внутрішніми російськими цінами (які навіть ▶

нижчі від оптових українських). Також ідеться про 0,5 млн т вугілля дефіцитних марок щомісяця, ціна якого в січні нібито має становити близько \$73.

Водночас тоді ж президент повідомив про наміри купувати вугілля й на окупованих територіях Донбасу, «щоб заблокувати контрабанду» і «виключно в разі, коли контролюватимемо, що кошти перерахують на зарплати шахтарям». Хоча цілком зрозуміло: у будь-якому випадку це означатиме полегшення життя і збільшення доходів окупаційної влади в регіоні, а також перманентну загрозу чергового зриву поставок задля тиску на Київ у питанні Донбасу чи Криму.

Паралельно замість того, щоб шукати вугілля з альтернативних джерел на світовому ринку, українське керівництво домовляється про його постачання з Казахстаном, хоча доля таких поставок так само залежатиме від доброї волі Кремля й може бути у будь-який час ним заблокована.

СЕРІЯ ДРУГА: ГАЗОВА

Тим часом наростає загроза поворнення в лютому – на початку березня такої самої критичної ситуації, яку в грудні вся країна спостерігала з вугіллям, але вже з газом.

На 14 січня підйомні запаси газу (без 5 млрд м³ «буферного») у ПСГ впали до 5,4 млрд м³. Показник украї низький з огляду на те, що за неповні переважно теплі три місяці опалювального сезону (із 20 жовтня) зі сховищ уже було використано 6,4 млрд м³. Останнім часом Україна піднімала по 70–100 млн м³ за добу. А попереду ще понад три місяці опалювального сезону, зокрема традиційно найхолодніша друга половина зими.

У грудні спостерігалось значне перевищення лімітів використання блакитного палива підприємствами ТКЕ та промисловими споживачами: відповідно 298,2 млн (28%) та 333,8 млн (31%). Про невинуватість значного перевищення лімітів ТКЕ, котрі, як і населення, також споживають газ для опалення, свідчить той факт, що останнє спожило на 321,6 млн м³ (12%) менше від плану, а бюджетні установи – на 24%. Водночас замість того, щоб повністю відімкнути від газопостачання під-

На сьогодні повною мірою не використовуються потужності ТЕС, які працюють на недефіцитному зараз в Україні та Європі вугіллі газової групи

приємства хімпрому, які марнотратно використовують блакитне паливо як сировину для експортної продукції, уряд допускає запуск додаткових потужностей, зокрема «Северодонецького об'єднання «Азот» Дмитра Фірташа, яке простоювало ще з літа.

Затягування Кабміну й Нафтогазу з ухваленням жорстких рішень для дотримання лімітів споживання газу промисловими підприємствами, особливо тими, які використовують його як сировину, неблаганно наближає газовий колапс і загрозу замерзання країни. Краще втратити в I кварталі 2015 року додатково 2–3% промислового виробництва, ніж залишити десятки мільйонів людей без тепла в домівках або наблизитися до чергової капітуляції перед Кремлем у газовому питанні. А збереження і тим більше пришвидшення нинішніх темпів перевищення лімітів споживання блакитного палива здатні призвести до його перевитрат до кінця опалювального сезону на рівні 2–2,5 млрд м³ і поставити країну саме перед такою загрозою.

Водночас Нафтогаз із 9 по 24 грудня вибрав лише 350 млн м³ із передоплаченого на грудень 1 млрд м³ російського газу. Така політика НАК видається дивною, адже РФ може в будь-який момент задля погіршення ситуації в Україні припинити під тим чи ін-

шим надуманим приводом постачання. Далекоглядніше було оперативно вибрати якомога більший об'єм оплаченого палива й закачати його в сховища. Тим більше що привід для зменшення поставок газу, навіть передоплаченого, може дати позов до структур Фірташа на конфіскацію в нього 5 млрд кубів, які нібито перебувають в українських ПСГ.

Означений комплекс факторів стрімко зменшує запаси підйомного газу в сховищах до критично низького рівня. І робить країну потенційно беззахисною перед шантажем Росії в разі синхронного припинення постачання нею електроенергії, вугілля та блакитного палива. Реверс із країн Європи у цій ситуації не зможе стати панацеєю. Так, у жовтні – листопаді Україна імпортувала 0,9–0,95 млрд м³ газу. Навіть з урахуванням збільшення пропускної спроможності газових перемичок, що забезпечують надходження зі Словаччини, з 15 грудня до 40 млн м³ за добу, а також розпочатого в січні реверсу з Угорщини на рівні кількох мільярдів кубів палива можна очікувати зростання імпорту з ЄС (включно з польським маршрутом) максимум до 1,2–1,3 млрд м³ у січні – лютому.

ЩО РОБИТИ?

Антрацитовим вугіллям, видобуток якого в Україні повністю ли-

шився на окупованих російськими військами територіях Донбасу, справді торгує дуже мало країн. Але на ринку достатньо вугілля, яке в тих чи інших сумішах здатне горіти на вугільних блоках українських ТЕС, розрахованих на антрацит. Крім ворожої нам Росії на світовому ринку його пропонують дружні США, а також В'єтнам, Китай, Південна Африка та інші країни.

Врешті, попри корупційний скандал і твердження про непридатність для українських ТЕС, завезені на станції Центренерго 240 тис. т південноафриканського вугілля успішно там згоріли. Тож можна й треба знайти додаткові мільйони тонн за межами Росії, Казахстану та окупованого російськими військами Донбасу. Якщо скористатися всіма можливостями, перші його партії все ще можуть прибути в Україну в березні, коли очікується повне вичерпання запасів газу в сховищах.

Окрім того, на сьогодні повною мірою не використовуються потужності ТЕС, які працюють на недефіцитному зараз в Україні та Європі вугіллі газової групи. За його рахунок можна було б значно збільшити обсяг виробництва електроенергії. Загальна потужність блоків, що зараз працюють на газовому вугіллі (крім станцій Донецької та Луганської областей), становить 5,8 ГВт. Це три ТЕС Західенерго та вугільні блоки Запорізької ТЕС. Як свідчить приклад Запорізької ТЕС ДТЕК, виробництво там може бути збільшене чи не на третину: якщо потужність її блоків, які можуть працювати на вугіллі газової групи, становить 1200 МВт, то зараз використовується лише 925 МВт.

Проблема в тому, що всі вони й досі належать провідному лобістові російських інтересів в Україні Рінату Ахметову. Тому завдання уряду полягає в тому, щоб змусити менеджмент ахметовської ДТЕК не просувати в Україні російські інтереси чи своїх шахт із підконтрольної терористам територій Донбасу (як там це роблять зараз), а використовувати всі резерви для зменшення залежності від російських поставок. Якщо потрібно, то для цього націоналізувати відповідні активи або ввести туди тимчасові державні адміністрації.

До наступного ж опалювального сезону досить часу, щоб із квітня – травня розпочати реконструкцію всіх блоків ТЕС, які розраховані на антрацитову групу вугілля, для переходу на вугілля газової групи. Нещодавно ек-міністр енергетики Юрій Продан оцінював вартість реконструкції одного котла в символічні \$1,5–2 млн. Тож кількох десятків – максимум сотень мільйонів доларів, які можуть бути залучені під цільові програми від міжнародних кредиторів, цілком вистачить, щоб забути вже до наступного опалювального сезону про потребу в дефіцитному вугіллі антрацитової групи. За оцінками фахівців, затвердження проекту, виготовлення та налаштування обладнання займе чотири – максимум шість місяців. Причому все це можна починати вже зараз, щоб до завершення опалювального сезону і почергової зупинки енергоблоків у травні – серпні цей етап уже був пройдений.

На перспективу Україні під силу збудувати кілька блоків ТЕС, які могли б працювати на бурому вугіллі, понад 2 млрд т розвіданих покладів якого сконцентровані в Центральній Україні. Попри його меншу теплотворну здатність, воно успішно використовується для вироблення електроенергії в Німеччині, Польщі, Чехії та низці інших країн Європи. Раніше ним нехтували через проблеми зі збутом донбаського вугілля, але тепер, схоже, саме час повернутися до його видобутку.

Врешті, потрібно припинити ігри в популізм і привести до ринкових цін вартість газу для всіх категорій споживачів. Перше, щоб мати можливість стабільно його імпортувати з різних джерел. А по-друге, щоб стимулювати його видобуток в Україні з більших глибин і менш рентабельних законсервованих у минулому свердловин. За підрахунками експертів, це дасть змогу в перспективі кількох років збільшити видобуток на 5–6 млрд м³ у традиційних газоносних районах Західної та Лівобережної України. Водночас реальні ціни на паливо допоможуть зрозуміти, яким є справжній попит на нього на українському ринку, та створити дієві економічні стимули для масштабного енергозбере-

ження й знаходження альтернативних джерел енергії.

Тим часом сьогодні ситуація з цінами на газ лишається катастрофічною. У жовтні Україна імпортувала блакитне паливо з Європи по \$316 за тис. м³, на 2015 рік, за інформацією заступника міністра фінансів Ігоря Уманського, закладається \$345. Але навіть якщо через подешевшення нафти середньозважена ціна становитиме \$280–300, то за курсу 20 грн/\$ з урахуванням ПДВ та доставки вартість кубометра палива для українських споживачів мала б дорівнювати принаймні 7–8 грн/м³. Тоді як зараз не лише населення, а й ТКЕ, бюджетні організації та навіть комерційні споживачі платять менше.

Цього опалювального сезону у влади ще була бодай якась можливість виправдати підсилення на вугільно-електричну

ПОТРІБНО ПРИПИНИТИ ІГРИ В ПОПУЛІЗМ І ПРИВЕСТИ ДО РИНКОВИХ ЦІН ВАРТІСТЬ ГАЗУ ДЛЯ ВСІХ КАТЕГОРІЙ СПОЖИВАЧІВ

голку від Росії форс-мажорними обставинами та браком часу для масштабної диверсифікації поставок і модернізації електрогенеруючих потужностей. Але впродовж найближчих трьох – шести місяців їй таки доведеться чітко прояснити свою позицію щодо критичної енергетичної залежності від РФ, яка формується внаслідок переходу до масштабного імпорту електроенергії та вугілля з підконтрольних Кремлю територій.

Розповідати казки про неможливість знайти альтернативу наступного опалювального сезону вже не вдасться, адже доти є всі технічні та технологічні можливості для цілковитої відмови від газу, вугілля та електроенергії, які зараз потрапляють до України з (або через) Росії чи окупованих нею районів Донбасу. Якщо цього не буде зроблено, то більше не залишиться жодних ілюзій щодо здатності нинішнього керівництва держави гарантувати енергетичну безпеку, а відтак і стійкість України до політичного шантажу РФ. ■

Про що укладати контракт

Чергова мікросенсація тижня: заступник міністра, який брав участь у спорудженні так званого Муру на кордоні з Росією, під тиском двох нардепів добровільно й публічно відмовився від статусу учасника АТО, навіть заяву написав. Із засадничого погляду нібито немає про що говорити, лише епізод, можливо, кумедний, у щоденній боротьбі новітніх еліт. Але зміни клімату на владному Олімпі він відображає з могутньою силою художнього узагальнення.

Український політичний клас переживає не кінець, а лише початок своєї ротації, і головне в ній – відчуття кожним учасником процесу його неминучості й відповідно тимчасовості власного статусу небожителя. Можливо, є окремі товстошкірі чи наївні, які вважають, що схопили Бога за бороду раз і назавжди, але загальний настрій саме такий – у цьому мені вже встигли зізнатися, не змовляючись між собою, кілька фігурантів. «Ну не оберуть мене наступного разу» або «ну звільнять мене через півроку», нічого трагічного, «знайду чим себе зайняти», «з голоду не помру». В такій визивній, нічим не спровокованій відвертості, можливо, є елемент штучної пози, але є й ознака нової мелодії життя.

Сама по собі непевність – не найкращий стимул ефективності. Бюрократ, який боїться кожного виклику до начальства, пороку не вигідає, а якщо він має важелі впливу на економічні процеси, то радше вигідає швидко схему розподілу на свою користь, ніж упродовжуватиме реформи. Разом із тим уже саме по собі зникнення відчуття тотальної безкарності здатне розгойдати піраміду злісного доіння держави.

Донедавна український політичний клас був більш-менш мо-

нолітний незалежно від політичної платформи того чи іншого конкретного його представника. Не сказати, що там зовсім не було порядних людей – були, безумовно. Але вони почувалися немов заслані диверсанти у ворожому стані й діяли в найкращому разі згідно з «теорією малих справ», у найгіршому ж стрімко деградували, солідарно приєднуючись до «братів по класу». Загалом же всі все розуміли: влада – інструмент покращення власного життя в пропорціях, визначених штатним розкладом. Нині з'явилася, можливо, невелика, але впливова група пасіонаріїв, яка повністю трансформує пейзаж, вносячи в нього необхідний елемент невизначеності. Для них перебування на посаді – спосіб самоствердитися, відчутти власну корисність, стати учасником успішного проєкту, поліпшити атмосферу загалом. Вони ламають правила гри й демонструють прецеденти.

Колись мене вразила формула одного американського професора в цілком академічному підручнику політології. Вільям М. Салліван із філадельфійського університету LaSalle перерахував необхідні передумови демократії. Це наявність у суспільстві: 1) довіри; 2) доброї волі; 3) ідеалізму. Ідеаліст може програти на короткій дистанції, але в стратегічному вимірі він має вищі шанси на успіх, бо спільнота з цінностями завжди більш життєздатна, ніж спільнота без цінностей. Нинішні епохальні випробування хтось сприймає як особистий шанс відтерти від порога старших конкурентів, і це неминучий сценарій. Але є інші, які бачать у військовій загрозі та підйомі громадянської свідомості й патріотизму шанс цілком чи частково змінити парадигму взаємодії в рамках держави.

**Автор:
Юрій
Макаров**

Слід чесно усвідомити: людська природа не змінюється або майже не змінюється. Такі фундаментальні властивості, як егоїзм, жадоба, прагнення особистого комфорту, еволюціонують дуже повільно. Але серед реальних людей дуже рідко трапляються втілення абсолютного зла або абсолютного добра. Таких називають або психопатами, або святими, про них пишуть книжки й знімають фільми. Решта ж більш-менш гнучко діють згідно із загальною мотивацією, актуальною для того чи іншого суспільства на тому чи тому етапі. Сьогодні він симпатяга й

**УКРАЇНСЬКИЙ ПОЛІТИЧНИЙ
КЛАС ПЕРЕЖИВАЄ НЕ КІНЕЦЬ,
А ЛИШЕ ПОЧАТОК СВОЄЇ
РОТАЦІЇ**

молодець, завтра він же чудовисько. Буває й навпаки (хоча значно рідше), коли в суцільному монстрі раптом прокидаються людські й, що набагато важливіше в практичному сенсі, менеджерські якості.

Ось чому я вважаю надзвичайно небезпечними взагалі, а на нинішньому етапі тим більше, ламентатці на кшталт «весь пропало» або «нас зливають». Упевненість у засадничій хибності представника влади – це вже аванс, який суспільство видає йому на реалізацію своєї гріховності. Славнозвісний contract social, або суспільна угода, – це передусім затвердження актуальності довіри, доброї волі та ідеалізму і лише потім урахування інтересів різних груп і страт. Що діється, коли соціум відмовляється від ілюзій, можна безперешкодно спостерігати на прикладі сусідньої держави-агресора. ■

Середня температура можновладця

Тиждень спробував узагальнити і вивести середньостатистичний образ представника вищої виконавчої влади. Під моніторинг потрапили посадові особи Кабміну, президентської Адміністрації, РНБО та очільники ОДА

Підготували Роман Малко, Богдан Буткевич

Кабмін: клуб столичних мільйонерів

Нинішній склад уряду є якщо не революційним, то дуже відмінним від усіх попередніх. По-перше, він молодий – середній вік міністрів становить 43 роки, що разюче відрізняється від геронтократії часів Януковича. Не менш цікаво, що знову ж таки чи не вперше більшість урядовців походять із Києва й Київської області, та й кар'єру робили саме тут.

Нинішній Кабмін – уряд офіційних мільйонерів: дев'ять його членів, згідно зі своїми податковими деклараціями, мають статки понад 1 млн грн за останній рік. Саме тому середня сума доходів по Кабміну чималенька – 3,7 млн грн.

Єдине, у чому нинішній уряд консервативний, то це в гендерному питанні – 90% (18 міністрів) є чоловіками. 90% керівників міністерств одружені й мають у середньому дві дитини.

Отже, усереднено український міністр – це чоловік близько 40 років із Києва чи області, який закінчив КНУ, безпартійний, одружений, має двох дітей, мільйонер, який робив кар'єру в столиці.

Середній вік	Стать	Місце народження	Місце кар'єрного зростання	Найпопулярніші виші	Партійність	Одружені	Двоє і більше дітей	Середня сума доходів на особу	Найбагатший	Найбідніший
Загалом 20										
43 роки	90% чоловіки 10% жінки	Київ та Київська область 5 Інші регіони 15	Київ 15 Інші міста 5	Київський національний університет імені Тараса Шевченка 6 Інші виші 14	Безпартійні 13 «Народний фронт» 4 Інші партії 3	16	9	3,7 млн грн	Валерій Вошевський (Радикальна партія) 36 млн 416 тис. 166 грн	Ганна Онищенко (безпартійна) 35 099 грн

АП – РНБО: освічений почет

На відміну від уряду чиновники АП і РНБО декларують значно скромніші доходи, хоча й мають чималі маєтки та земельні ділянки. Як і в Кабміні, в оточенні президента переважають кияни, однак географія походження «королівської рати» тут усе ж розмаїтіша: Схід і Захід разом. Середньостатистичний помічник президента України, його опора – це чоловік за 40, що зробив кар'єру в столиці й не бажає вступати до жодної партії, хоча, безумовно, симпатизує чи входить до кола близьких осіб або президента, або голови його Адміністрації.

Середній вік	Стать	Місце народження	Місце кар'єрного зростання	Найпопулярніші виші	Партійність	Одружені	Двоє і більше дітей	Середня сума доходів на особу	Найбагатший	Найбідніший
Загалом 19										
44 роки	100%	Київ 5 Харків 3 Інші регіони 11	Київ 18 Інші міста 1	Київський національний університет імені Тараса Шевченка 8 Національна академія державного управління при президентові України 2 Закордонні виші 4 Інші виші 5	Безпартійні 14 БПП 3 Інші партії 2	16	9	0,59 млн грн	Олександр Турчинов (секретар РНБО) 1,224 млн грн	Святослав Цеголко (прес-секретар президента) 41 695 тис. грн

Голови ОДА: місцеві бізнесмени

Більшість очільників ОДА – вихідці з регіонів, де їм доводиться працювати. Вони переважно бізнесмени й мають непоганий досвід господарювання та заробляння грошей, однак мають доволі скромні декларації про доходи. Загальну картину намалювати важко, бо серед «князів» є олігарх Ігор Коломойський. Якщо не враховувати його статків, то в середньому голови ОДА мають близько півтора мільйона на рік. Як і в уряді та АП, тут переважають чоловіки середнього віку.

Середній вік	Стать	Місце народження	Місце кар'єрного зростання	Найпопулярніші виші	Партійність	Одружені	Двоє і більше дітей	Середня сума доходів на особу	Найбагатший	Найбідніший
Загалом 25										
45 років	100%	Волинська область 4 Інші регіони 21	Переважно області походження чи призначення на посаду голови ОДА	Національна академія державного управління при президентові України 8 Інші виші 17	Безпартійні 9 БПП 6 Інші партії 10	6	12	30,6 млн грн	Ігор Коломойський (Дніпропетровська обл.) 698 млн грн	Олександр Симчишин (Хмельницька обл.) 14 тис. 838 грн

КНИГИ УКРАЇНСЬКОЮ
ТА ІНОЗЕМНИМИ МОВАМИ
ПОДАРУНКОВІ ВИДАННЯ
ТА АЛЬБОМИ
МАПИ, АТЛАСИ, ПУТІВНИКИ
ДИТЯЧА ЛІТЕРАТУРА
МУЗИКА ТА КІНО
КАНЦТОВАРИ, ЛИСТІВКИ
МІСЦЯ ДЛЯ ЧИТАННЯ
ЛІТЕРАТУРНІ ЗАХОДИ
БЕЗКОШТОВНИЙ
ІНТЕРНЕТ (WI-FI)
ЧЕКАЄМО НА ВАС ЩОДНЯ З 9:00 ДО 21:00
САЙТ ІНТЕРНЕТ: WWW.BOOK-YE.COM.UA ІНТЕРНЕТ-МАГАЗИН: WWW.BOOK-YE.COM.UA/SHOP

К Н И Г А Р Н Я

М. КИЇВ

вул. Лисенка, 3 тел.: (044) 235-88-54, вул. Спаська, 5 тел.: (044) 351-13-38,
пр-т Повітрофлотський, 33/2 тел.: (044) 275-67-42
вул. Льва Толстого, 1 тел.: (044) 383-61-49

М. ЛЬВІВ

пр-т Свободи, 7 тел.: (032) 235-73-68

М. ХАРКІВ

вул. Сумська, 3 тел.: (057) 731-59-49

М. ІВАНО-ФРАНКІВСЬК

вул. Незалежності, 31 тел.: (094) 928-31-41

М. ВІННИЦЯ

вул. Соборна, 89 тел.: (0432) 52-93-41

М. ТЕРНОПІЛЬ

вул. Валова, 7-9 тел.: (0352) 25-44-59

М. ВОЛОДИМИР-ВОЛИНСЬКИЙ

вул. Ковельська, 6 тел.: (03342) 2-19-57

М. РІВНЕ

вул. Короленка, 2 тел. (094) 928-31-44

www.book-ye.com.ua

І Н Т Е Р Н Е Т - М А Г А З И Н
WWW.BOOK-YE.COM.UA/SHOP

Недозвільнена Донеччина

За 100 днів перебування Олександра Кіхтенка на посаді голови Донецької ОДА ситуація в регіоні істотно не змінилася. Понад те, при владі залишилося чимало функціонерів режиму Януковича і поплічників сепаратистів

Автор:
Денис
Казанський,
Краматорськ

Доповідь за підсумками 100 днів роботи очільника Донецької ОДА Олександра Кіхтенка, на яку з'їхалися мери міст та голови адміністрацій підконтрольних Україні районів Донецької області, залишила важке враження. Кілька годин у стінах міської ради Краматорська відбувалося нудне, затягнуте засідання, на якому дрімали кілька десятків упакованих у костюми чиновників. Обговорювалися переважно економічні показники та майбутній бюджет. Кіхтенко монотонним голосом зачитав із папірця інформацію

про ситуацію в області, відзвітувавши за 11 місяців минулого року. Слідом виступили мери міст, деякі з яких були навесні помічені у зв'язках із сепаратистами і стояли біля джерел нинішньої кровопролитної війни. Загалом захід мало чим відрізнявся від подібного довоєнного офіціозу.

Економічна статистика для Донецької області виявилася невтішною. За офіційними даними, за 11 місяців минулого року показники хімічної промисловості впали на 47,2%, машинобудування – на 40,4%, вугільної про-

мисловості – на 33,8%, харчової – на 32,5%, металургійної – на 27,1%. Виробництво електроенергії становило 20,7 млрд кВт•год, що на 18,6% менше, ніж за січень – листопад 2013-го.

Від початку року в Донецькій області відбувався стрімкий відплив прямих іноземних інвестицій (ПІІ). Протягом дев'яти місяців 2014-го було виведено майже 23% (\$832,1 млн) загального обсягу інвестицій. На 1 жовтня 2014-го обсяг ПІІ становив \$2,8 млрд.

На цьому тлі цілком передбачувано впали й обсяги податкових надходжень. За 11 міся-

ців 2014 року в бюджети всіх рівнів надійшло на 25% менше коштів, ніж за аналогічний період 2013-го.

Відкритим залишається питання ухвалення бюджету області на 2015-й. Поки що є тільки проєкт. Приймати його повинна обласна рада, однак зібрати кворум із її депутатів у нинішніх умовах не так і просто. Частина їх перейшла на бік сепаратистів, частина просто зникла з регіону та країни. З цієї причини приймати обласний бюджет, ймовірно, доведеться Кабміну. Якщо найближчим часом обласних депутатів не вдасться зібрати, розподіляти гроші випаде міністрам.

Здавалося б, такі невтішні показники разом із російською окупацією частини регіону мали зумовити радикальні зміни в політичному середовищі Донеччини. Однак у залі засідань складалося враження, ніби фронт містився не в Донецькій області, а десь у паралельному всесвіті. Керівники часів Януковича та відверті поплічники окупантів, які запрошували до України російських бойовиків і брали участь в організації незаконного референдуму 11 травня, спокійно з'явилися на засідання і почувалися на ньому цілком комфортно. Схоже, ні про яке покарання для них уже не йдеться. Відповідати за всіх доведеться, вочевидь, лише Нелі Штеп із Слов'янська, якій суд нещодавно продовжив арешт.

Серед інших були присутні мер Димитрова Руслан Требушкін, мер Авдіївки Юрій Черкасов, мер Дзержинська Володимир Слешцов і мер Дружківки Валерій Гнатенко, які брали активну участь в організації сепаратистських провокацій та виступали на весняних антиукраїнських мітингах у своїх містах. При цьому крім них у залі також були військові, що надавало ситуації особливого гротеску.

У президії поруч із очільником області сиділи народні депутати, які прибули з Києва, щоб відзначити знакову дату. На зустріч із Кіхтенком приїхали мажоритарники Максим Єфімов, Олег Недава та Дмитро Лубенець, а також списочники Костянтин Матейченко, Єгор Фірсов та Артур Герасимов. Усі депутати, за винятком Матейченка, були від фракції «Блок Петра

Порошенка». Представники «Опозиційного блоку» засідання проігнорували.

Впадала в очі близькість до голови Донецької ОДА нардепа Артура Герасимова, який сидів по праву руку від Кіхтенка й постійно про щось перемовлявся з ним. З усіх присутніх парламентаріїв це був найнесподіваніший візитер. Депутат із Вінниці видавався білою вороною серед донецьких. Утім, у кулуарах швидко пояснили, що він є частим гостем у ДонОДА. За словами джерела, він називає себе «людиною президента» і, вочевидь, є неофіційним куратором Донеччини від Порошенка. Своїми зв'язками з нинішнім гарантом Герасимов хвалився ще в 2012 році, коли намагався пройти в парламент у складі команди скандального луганського бізнесмена Сергія Шахова. Тоді від його імені в Донецькій області розповсюджували газету, на першій шпальті якої була надрукована спільна фотографія Герасимова і Порошенка.

Джерело також пояснило, що до «групи Герасимова» входять экс-регіонали Єфімов та Недава, які розраховують взяти найактивнішу участь у розподілі та освоєнні бюджетних видатків

Артур Герасимов був протеже Петра Порошенка на виборах-2012, потім співпрацював з Ігорем Безлером

Донецької області в поточному році.

Артур Герасимов також відомий співпрацею з горезвісними польовим командиром «ДНР» Ігорем Безлером. У 2012-му останній очолював «службу безпеки» Герасимова під час передвиборчої кампанії – той балотувався до парламенту за одним із мажоритарних округів у Горлівці. Сам Герасимов, однак, заперечував факт тісної співпраці з Безлером і стверджував що Бес лише нетривалий час працював у нього водієм. Своєю чергою, Безлер у відеозверненні заявляв, що Герасимов навесні постачав йому в Горлівку зброю.

Зліг чиновників у Краматорську відбувся на тлі серйозного загострення ситуації на фронті й загалом продемонстрував невтішну ситуацію, що склалася в політичному середовищі Донбасу. Як альтернативу мародерським бандам «ополченців» і загонам кавказьких найманців із Росії Україна поки що здатна запропонувати жителям Донбасу лише представників старих злочинських кланів, які, схоже, підшукали для себе новий дах в особі представників чинної влади. Безпринципних злочинців і пройдисвітів, які не мають ні краплі любові або поваги до своєї країни й готові у будь-який момент зрадити і передягнути в кольори країни-агресора.

Новий очільник Донеччини Олександр Кіхтенко, на жаль, не

КЕРІВНИКИ ЧАСІВ ЯНУКОВИЧА ТА ВІДВЕРТІ ПОПЛІЧНИКИ ОКУПАНТІВ СПОКІЙНО З'ЯВИЛИСЯ НА ЗАСІДАННЯ І ПОЧУВАЛИСЯ НА НЬОМУ ЦІЛКОМ КОМФОРТНО

бачиться реформатором, здатним прочистити це гниле чиновницьке болото. Він не робив обнадійливих заяв, не виголошував гарячих промов і видається абсолютною технічною фігурою. Вже після першої години заходу, присвяченого його 100 дням роботи, стало зрозуміло, що помітних змін в українській частині Донбасу від часу падіння режиму Януковича не відбулося. ■

Брак поваги

Тиждень поцікавився в народних депутатів: що має зробити український політик, щоб стати героєм нашого часу?

Підготував Станіслав Козлюк

Андрій Тетерук,
«Народний фронт»:

У нас на генетичному рівні закладено не поважати владу в Україні. Щоб це змінити, як на мене, потрібно відійти від категорій героїв або зрадників. Необхідно переходити до категорії людей, які відповідають за свої слова та вчинки. Але, на жаль, у цій Верховній Раді небагато таких депутатів. Персональне завдання, яке має стояти перед кожним, – виправдовувати довіру виборців і розробляти та ухвалювати закони, які покращуватимуть ситуацію не в якійсь конкретній галузі або для конкретного олігарха/чиновника, а загалом. Щодо Надії Савченко, то її героїзм є беззаперечним, його не можна обговорювати. Ця жінка воювала, потрапила в полон і поводиться більш гідно, ніж деякі особи в тилу. Безумовно, вона герой. Але, повторюся, ми повинні самі створити героя зі свого образу й орієнтуватися на власні вчинки, зважати на те, що робимо, щоб бути героями не тільки для суспільства, а й для самих себе.

Борислав Береза,
позафракційний:

Особисто в мене з неповагою проблем немає. Думаю, депутатам, певно, треба врешті щось змінювати і піклуватися більше про людей, а не про себе. Якщо говорити про Надію Савченко, то вона культова особистість, яка є знаковою. Хоча, як на мене, зараз завдання не в її героїзації, а в поверненні в Україну. Це завдання патріотично налаштованих сил. Патріоти розуміють: кожен українець безцінний. І Микола Карпюк, і Олег Сенцов. На сьогоднішній день у Росії багато українських політв'язнів, які повинні повернутися на Батьківщину.

Андрій Ілленко,
позафракційний:

Немає нічого дивного в тому, що депутатів поважають менше за тих самих комбатів. Зрозуміло, що сприйняття депутата відрізняється від сприйняття інших людей. Але героєм людину роблять лише героїчні вчинки. І в цьому випадку немає значення, сидить людина в парламенті чи ні. Якщо депутат здійснить якийсь подвиг на своєму місці, то чому б і ні. Надія Савченко, скажімо, беззаперечно, є героєм. Я навіть сказав би більше: вона мучениця, герой, один із символів незламності українського духу.

Егор Соболев,
«Самопоміч»:

Рецепт того, як політикові стати «героєм часу», дуже простий. Насамперед страшенно важливо, щоб у кожного з нас майно і статки, які були, коли ми прийшли в парламент, лишилися на тому самому рівні. Аби ми від перебування у владі нічого не отримали. Друге. Треба показати суспільству, для чого нас обирали. Скажімо, заблокувати корупційну схему, провести закон, який зменшить можливості для зловживання або виправить їх, зробіть правила справедливішими. Думаю, якщо кожен депутат зможе це показати, то люди краще ставитимуться до наших пропозицій. Частина парламентаріїв рухається в цьому напрямку. Взагалі в нас наразі два парламенти. Перший маленький – намагається бути чесним перед собою, нікого не обманювати, не використовувати владу для себе. Такі люди є в кожній фракції, повірте. Але їх максимум 25%. А другий хоче продовжувати політику часів Януковича, основна ідея якої полягає в тому, щоб використовувати владу, аби більше вкратки.

Ігор Луценко,
«Батьківщина»:

Негативне ставлення до депутатів – це питання не тільки до парламенту, а й усієї держави. Вони, як найпублічніші персони, фактично є цапами-відбувайлами, фокусом негативної уваги всього народу, який страждає не лише від депутатів. Головні корупціонери, злочинні непрофесіонали – основне зло державної машини знаходиться не в парламенті, а у виконавчій гілці влади, у конкретних рішеннях. На друге місце я поставив би Верховну Раду. Але Рада – це орган, а тим більше тепер, котрий схвалює певні рішення, які народжуються за межами парламенту. Крім того, всі знають, що парламентарії мають там якусь недоторканність і видаються особливою кастою. Але за два місяці своєї роботи бачу, що простий депутат – це нуль. Утім, люди вважають, що ми тут ікру ложками їмо. Як на мене, найбільш демократичною і відкритою до народу частиною влади і є парламент. І він найменш уражений речами, з якими ми боремося.

Спеціальні авіарейси до Івано-Франківська

з Києва ..... від **599** грн*

з Одеси ..... від **649** грн*

з Дніпропетровська ..... від **749** грн*

з Харкова ..... від **849** грн*

з Москви ..... від **949** грн*

Вперед, бюрократи!

Чиновники найвищого рівня у країнах ЄС мають свої особливості, які більшості українців поки що видавалися б дивиною, а не раціональністю бюрократії

Автор:
**Ольга
Ворожбит**

За визначенням німецького соціолога та економіста Макса Вебера, бюрократія означає домінування завдяки знанню. Цей раціональний принцип добре зберігається, особливо в старих країнах – членах ЄС. Утім, коли йдеться про найвищі державні посади, як-от крісло в уряді, то критерій відданості та тривалості членства у керівній чи коаліційній партії стає в один ряд зі знанням. Це особливо добре видно в країнах, де керівні партії мають довгу історію, як, наприклад, у Німеччині.

ПАРТІЙНИЙ ОРІЄНТИР

Віце-канцлер і міністр економіки Німеччини Зігмар Габріель співпрацює зі своєю партією – соціал-демократами – вже більше ніж чверть століття, спершу вступивши до молодіжного об'єднання при політсилі «Соціалістична молодь Німеччини – Соколи». Справжню політичну кар'єру він розпочинав із «маленьких справ» у рідному місті Гослар, займався спершу комунальною політикою. Приклад віце-канцлера типовий для німецьких політиків та урядовців. Якщо проаналізувати нинішній склад уряду Ангели Меркель, то кожен член має великий партійний стаж. Наприклад, так само довго співпрацює зі своєю політсилою – Християнсько-демократичним союзом – і міністр охорони здоров'я Герман Греє. Втім, на відміну від звичного нам лікаря за освітою на посаді міністра у цій сфері, він є фаховим юристом та адвокатом. Дещо менший партійний стаж, ніж Греє та Габріель, має міністр оборони Уреула фон дер Ляйєн. Вона вступила до ХДС вже у зрілому віці, а ще пізніше стала займатися політикою. Як і Габріель, свою полі-

тичну кар'єру розпочинала з міста, де проживали вона та її сім'я.

Партійний стаж і членство важливі й для відносно нових членів ЄС, як-от Польща. Наприклад, тамтешній міністр оборони Томаш Семоняк спершу належав до «Унії Свободи», частина членів якої і створила 2001 року нинішню керівну партію – «Громадянську платформу». Він був одним із тих, хто приєднався до цієї політсили на початку. Так само одразу ж із «Унії Свободи» до «Громадянської платформи» перейшла й теперішня прем'єрка Ева Копач. Від початку заснування партії її членами є і міністр закордонних справ Гжегож Схетина, і міністр внутрішніх справ Тереза Пьотровська. Утім,

таких «майже закономірностей», як у випадку з Німеччиною, із тривалим членством у партії в польських урядовців немає. На це багато причин, й одна з них та, що від перших напіввольних виборів після ери комунізму в цій країні минуло 25 років. Відновлений польський парламентаризм ще молодий, хоча бачиться набагато шляхетнішим, ніж український, де можна вступити до партії напередодні найближчої кампанії, а тоді потрапити до парламенту і, якщо пощастить, до уряду. Серед представників тамтешньої виконавчої влади невеликий стаж у партії має міністр охорони здоров'я Бартош Арлукович. Він розпочинав політичну кар'єру як безпартійний, далі був заангажований

соціал-демократами й урешті, вже працюючи в канцелярії на той час міністра Дональда Туска, приєднався до своєї теперішньої партії «Громадянська платформа» лише три роки тому.

БІЗНЕС ЧИ ПОЛІТИКА

В Україні дві останні Адміністрації президента очолюють люди бізнесу з великими статками. Багато заможних чинов-

ФОТО: REUTERS

ників є також у Кабінеті Міністрів. Це загалом не властиво країнам ЄС, де у виконавчій владі перебувають здебільшого професійні бюрократи чи політики, які розпочинали кар'єру найчастіше з дрібної бюрократичної роботи на місцевому рівні. Знову ж таки для парламентських держав із сильними партіями важливе довготривале членство. Наприклад, голова відомства федерального канцлера Петер Альтмайер вступив до ХДС 1976 року, його попередник Рональд Пофалла – у 1975-му.

Утім, голова канцелярії Броніслава Коморовського Яцек Міхаловський не має партійного членства, хоча, як більшість активних поляків, брав

АРИСТОКРАТИ І ПАРТОКРАТИ. Бізнесмени в німецькому уряді не трапляються

участь у рухові «Солідарність» у 1980-х. Він закінчив факультет психології Варшавського університету, у посткомуністичній Польщі одразу ж потрапив до кола бюрократів, пішовши працювати в канцелярію Сенату. До призначення головою канцелярії президента Польщі був програмним директором Польсько-Американської фундації Свободи, заснованої для підтримки ринкової економіки в Польщі.

Більшість європейських бюрократів найвищого рангу не займалися бізнесом до політичної кар'єри. Дехто з політиків належить до багатих, знатних сімей, як, наприклад, Урсула фон дер Ляйєн чи Томас де Мезьєр. Перша є нащадком барона Кноопа, її чоловік Гейко фон дер Ляйєн – знатного роду фон дер Ляйєн. Другий є нащадком знатної родини французів-гугенотів, які втекли до Німеччини у XVII столітті через релігійні гоніння.

Втім, закінчивши політичну кар'єру, а дехто ще й під час, європейські політики найвищого рангу «підробляють» лобізмом, перейшовши в приватні компанії. Так, Рональд Пофалла, припинивши очолювати відомство федерального канцлера, увійшов до ради директорів німецької Deutsche Bahn (перебуває частково у державній, частково у приватній власності), міністр із другого уряду Ангели Меркель Екарт фон Кледен зі ще теплого міністерського крісла перейшов до компанії Daimler. Найвідомішими бюрократами, які змінили свої урядові посади на посади в приватних компаніях, були экс-міністр закордонних справ Йошка Фішер та экс-канцлер Гергард Шредер. Перший, утім, зробив це з перервою в чотири роки, ставши радником у проєкті «Набукко», другий майже одразу перейшов у структуру Газпрому. Нині німецькі активісти домагаються, щоб між державною службою та переходом у приватні компанії минав певний час.

СИЛОВИЙ БЛОК БЕЗ СИЛИ

Особливістю більшості європейських країн є те, що силовий блок очолюють не сило-

вики. Наприклад, міністр оборони Польщі Томаш Семоняк працював менеджером на різних посадах переважно у сфері медіа, потім став займатися питаннями оборони. Його попередник Богдан Кліх за освітою лікар і певний час працював за фахом. Німецький міністр внутрішніх справ Томас де Мезьєр хоч і є сином одного з найвпливовіших військових діячів у Німеччині після закінчення Другої світової війни, проте також не є професійним військовим чи представником правоохоронних органів. Доктор права де Мезьєр розпочинав свою кар'єру в мерії Берліна, а в останніх трьох кабінетах Меркель був міністром внутрішніх справ та оборони. Перша жінка на посаді міністра оборони в Німеччині й мати семи дітей Урсула фон дер Ляйєн має економічну та медичну освіту і працювала за фахом, доки не стала займатися політикою на місцевому рівні. Міністр внутрішніх справ Польщі Тереза Пьотровська за освітою історик, розпочинала свою політичну кар'єру з міської ради Бидгоща. Її попередник Бартоломеї Сенкевич за освітою також історик. Утім, багато займався безпековими питаннями. Нині міністром оборони Чехії є актор і режисер Мартін Строніцький. Міністр оборони Франції Жан-Ів Ле Дріан також не є кадровим військовим.

Якщо уважно придивитися до урядовців найвищого рівня бодай у двох найчастіше згадуваних вище країнах, то перше, що впадає в очі, – відданість одній політичній ідеї. Міністр насамперед є політиком, відданим філософії своєї партії, ефективним менеджером, освіченою людиною, а от уже фахівці відповідного напрямку наповнюють його міністерство. Саме це і робить його діяльність ефективною. Майже кожен політик має досвід на місцевому рівні. Фактично політик чи бюрократ починає свій розвиток з рідного міста чи містечка, долучаючись до урядування ним, або просто не залишається байдужим до того, що відбувається там, де він живе. ■

Про скло та звіра

Париж 1944-го
до болю нагадує
Донецьк 2014-го

Автор:
Олена
Стяжкіна

Одна ціла та вісім десятих відсотка народу України вважає, що Донбас можна чи навіть слід віддати. Одна ціла та вісім десятих... У межах статистичної похибки. Я бачила лоби, які ця цифра у формі тату дуже прикрасила б. Дуже. Людей, яким би кудись її набити перед тим, як виходити на широкий загал, я знаю багато. І ви їх знаєте також.

Час від часу мені самій потрібне таке татування. Щоб не заносило в ненависть і засудження.

От жінка з Донецька. Пише в соціальних мережах про розп'ятих хлопчиків, про гвалтування, яке відбувається на її очах в режимі реального часу, щоправда, у Слов'янську. Гвалтування у Слов'янську, вона в Донецьку, але бачить. Такі в неї особливості зору: і за рік завертається, і на сотні кілометрів простирається... Вона багато чого бачить: і легендарних негрів, і поляків на болгарських танках, і румунів на гелікоптерах власного виробництва...

Раз на тиждень вона сходить сльозами радості від власного ви-

гуку «аеропорт під Моторолою». А ще постить фото Гіві, бо він її справжній герой.

Чи я хочу її «віддати»? Гіві, Моторолі, Бабаю, Чорту, Шмарклі, якійсь ще мавпі із суто русько-православним погонялом? Ой, так, хочу. Не просто віддати, а заштовхати її в той світ, де вона бажала бути «королевішною», а потім щільно зачинити двері. Щоб воно ніколи не вийшло на світ інший, Божий.

Однак є «але». Таке собі неприємне для мого особистого спалаху щиросердного українського патріотизму. Її чоловік два місяці як заарештований структурами... «ДНР». Сидить в одній із буцегарень. Побачення з ним їй не дозволяють. Кажуть, що живий. Однак живим усі ці два місяці ніхто з тих, кому можна було б довіряти, його не бачив.

Вона б'ється. Носить якусь їжку, намагається вкласти в неї записки, стоїть у чергах поміж інших родичів, що шукають своїх хоч живих, а хоча б і мертвих, наймає адвокатів, які обіцяють діяти в межах нового кодексу, але кодексу поки що немає. Пи-

шеться... А доки пишеться, кажуть адвокати, він сидітиме й чекатиме.

Варіантів, звісно, безліч. У межах сімейної мелодрами, наприклад, можна припустити, що вона, жінка ця, давно мріяла якось позбутися чоловіка. А тут така нагода: без гріха, без розлучення, при майні та у віці нових пригод. А те, що ходить по тюрмах... То це про людське око...

Однак прості пояснення іноді бувають найдоцільнішими. Він сидить. І є шанс, що живий. І буде живий, якщо дружина проявить всю свою нищість, повагу до окупантів, любов (тут кожен може сам підкреслити необхідне слово). Вона й проявляє. Здається, щоправда, що дуже вже завзято. Але як ми можемо знати, чи не контролює її дописи справжній маніяк із Гестапо імені СМЕРШу?

АМЕРИКА, ЩО ДОСІ ВИВЧАЄ

Професорка Меган Кореман у далекій Америці викладає своїм студентам соціальну історію Європи в роки Другої світової. На сайті – завдання. «Жив собі за нацистської окупації студент, скажімо, Хенк. Навчався в університеті. А коли не навчався, то доправляв євреїв у безпечні місця. Ціла організація була підпільна, яка протягом усієї окупації рятувала людей, виводячи та вивозячи їх чи то через південь (Іспанію, Португалію), чи то через північ (переважно Швецію) на вільні від гітлерівців землі... І Хенк був частиною цієї організації. І частиною своєї родини. Він жив із батьком і матір'ю. Батько був єврей, а мати католичка. Навесні 1943 року нацистська влада вирішила, що голландські студенти створюють їй надмірні труднощі, а тому краще буде використовувати їх як робітників через систему трудової повинності. Нацисти запропонували студентам або підписати присягу лояльності до фюрера, або йти та виконувати роботу для Третього Рейху. Більшість студентів – понад 80% – відмовилася її підписувати. Нацисти закрили універ-

ситети. Студенти пішли в підпілля, вступили або і далі працювали на рух Опору, а дехто втік до Британії, щоб приєднатися до армії союзників. Хенк, однак, присягу підписав».

Професорка Меган Кореман запитує своїх студентів: «Чи підписав він присягу тому, що його переконання зазнали кардинальних змін і тепер він підтримував Гітлера та нацистів?». «Звичайно, ні... Хенк ризикнув своєю репутацією, щоб захистити батька. Бо всі знали: сім'ї – це перша черга заручників. По членів родин прийдуть одразу. І що робитимуть із євреєм, хоч і одруженим із католичкою, Хенкові було зрозуміло».

То хто він, той голландський Хенк, колаборант чи учасник руху Опору? І як кожен діяв би на його місці? І чи спрацьовує чорнобіла дихотомія, коли рука Бога відкриває всі дрібниці життя людини?

Америка не воює. Багато років на території Штатів не лунають вибухи. Але скло, те саме головне скло, яке може потрапити в око та серце інфантильного Кая, вони тримають цілим і чистим.

Не мітинги та демонстрації з ушануванням мертвих ветеранів, а щоденна копітка праця, яка пробуджує душу, розширює обрії свідомості, яка абсолютно у християнській традиції просить «не суди і не судимий будеш» і наполягає «хто без гріха, той хай першим кине каміння...»

НЕМОЖЛИВІСТЬ КОНЦЕПЦІЇ

Європейська колаборація з нацистами була такою самою масштабною, як і українська. Бельгійці, за даними Пітера Лагру, відкрили 400 тис. кримінальних проваджень. Населення Бельгії становило 8 млн осіб. Кожна двадцята людина, якщо враховувати немовлят і немічних старих. Щоправда, вироки були винесені тільки в 60 тис. справ.

20 тис. погонених голів у Франції, переважно жіночих. Хоча й чоловічих теж. Це позасудове «очищення» від зрадників і зрадниць. Озвірілі люди хапали жінок і виводили їх на площі. Фотографували і закривавлені обличчя «пособниць», і напівголі тіла, і обличчя тих, хто брав на себе справу ката.

Католицька газета в 1944 році виступила з нагадуванням біблій-

ної історії про Христа та блудницю. Редакція дозволила собі спитати в тих, хто взяв на себе місію покарання: а що робили ви? Чи не торгували на чорному ринку, підсилюючи таким чином нацистський режим? Чи не працювали на посадах у вішистів? Так чи ні? Чи протестували проти вигнання з міст євреїв? Чи, може, ви пішли в армію, щоб відстоювати незалежність Франції?

Все там, у Європі, було непросто. Великий філософ Мерло-Понті за режиму Віші працював над дисертацією, Сартр викладав і писав г'єси. Може, був пов'язаний із рухом Опору. А може, й не так міцно, як годилося б. А Гальбвакс помер у концтаборі, й Кавайєс був убитий нацистами, а Кангілем та Янкелевич воювали за вільну Францію.

Радянський досвід окупації та травми його осмислення – чорна безодня, бо він темна сторона переможного міфу. Неосягнута й досі прірва людської люті та підлості й водночас надзвичайного героїзму. Європейці, на відміну від наших співвітчизників, здебільшого рятували євреїв. А наші – ні. Наші самі влаштували погроми та полювання. Іноді такої сили та жорсткості, що дивувалися навіть нацисти. І документи про цей ширший подив вбивці перед силою іншого вбивці є.

А от чистого та цілого скла, щоб дивитися, думати і пам'ятати про те, якими можуть бути люди в війні та після неї, в нас немає.

Європейські та американські дослідники, які пристали до вивчення Голокосту в Україні та ролі місцевого населення в ньому, пропонують безліч пояснень жорсткості та гніву, безжальності та навіть насолоди, з якими люди під нацистами стали вбивати одне одного, доносити, стріляти, добивати, виказувати. Безліч концепцій, щоб пояснити радість і задоволення від «прекрасних німців», якими ділилися у своїх щоденниках деякі особи. Серед тих концепцій є і про масові настрої, і про запізнілу модернізацію, і про нацистську пропаганду, яка міцно пов'язувала більшовизм та «жидів», і про пам'ять про життя без совітів.

Але тут ось яка справа: війна не може бути концептуалізованою раціонально. А з тим і прожитою раціонально не може також.

Війна – це місце звіра, який приходить у світ через душі людей. Через душу кожної людини, яка живе чи то по один, чи то по другий бік від лінії фронту.

Він хижий, підступний, лицемірний. Він жорстокий і брехливий. Він усоблена ненависть та порожнеча, що забирає в людини людське. Іноді здається, що назавжди, що повернутися неможливо. Бо засліплює жага до помсти, до крові, до знищення.

Це можна називати болем, чи травматичним синдромом, чи кризою екзистенції. Звіру байдуже, як його кличуть. Він насолоджується, допоки лунають прокльони і спить совість.

Людей, що рятували євреїв від нацистів, називають Праведниками Миру.

Не Героями. А саме Праведниками. Бо перемогти звіра можливо тільки Вірою та Світлом. Не у всевітньому вимірі, а тільки на рівні власної душі.

Коли я хочу когось «віддати» та щільно зачинити двері, то го-

ВІЙНА, ЯК І ВСЕ НАШЕ ЖИТТЯ, – ЦЕ ТРИВАЛА ІСТОРІЯ ПРО ТЕ, ЯК ВАЖКО БУТИ ЛЮДИНОЮ. І ПРО ТЕ, ЯК КОНЧЕ ПОТРІБНО НЕЮ БУТИ

дую власного звіра. Коли хтось хоче «залити окуповані землі вогнем», він у такий спосіб плаче від болю. Він говорить від імені «травми». А звір посміхається. Він любить біль, вогонь і смерть.

Війна, як і все наше життя, – це тривала історія про те, як важко бути людиною. І про те, як конче потрібно нею бути. «Великі політичні позиції та ідеології війни, – пише Меган Кореман про Другу світову, – являють собою чітку та легко класифіковану моральну дихотомію. Але на індивідуальному рівні моральні питання війни можуть бути справді Murky».

Murky – це про нас усіх. Бо це темний, неясний, брудний, неосвітлений, каламутний...

А саме для всіх до єдиного наших Murky потрібне чисте і ціле скло – просто на сьогодні й на століття наперед, щоб у кожній історії хоча б спробувати побачити не оскал звіра, а можливість усмішки Бога. ■

Франсуаза Том: «Демократія, яка імітується, не має майбутнього»

Спілкувалася:
Ганна Трегуб

Французький советолог, авторка сучасної монументальної біографії Лаврентія Берії Франсуаза Том розповіла *Тижневі* про опричину як праобраз нинішнього російського владного режиму, негативне сприйняття сучасними європейцями терміна «холодна війна» як успіху російської пропаганди та Лаврентія Берію як творця ідеї подолання сталінського культу особи.

У. Т.: На початку 2000-х років ви написали низку статей, присвячених приходу до влади в Росії силовиків і Путіна. РФ керують працівники спецслужб, а не армії, як це було і є в багатьох країнах світу. Чому так трапилося?

– Я не порівнювала б нинішній російський провладний режим спецслужб із хунтою, яка справді спирається на армію. Йдеться радше про опричину. Російська влада історично побудована так, що є її видима частина, публічна і паралельне ядро, якого не помітно, але в якому ця влада, про яку говоримо, насправді зосереджена. У часи СРСР існувала Верховна рада, яка була обгорткою, бо ніякої реальної влади вона не мала, була Компартія і ще один відчутний керівний центр, який, коли партія «розкладалася», брав державне стерно до своїх рук, тобто КГБ. 1991 року, після кризи і розпаду Компартії, стало очевидно, що саме радянська спецслужба, тобто невидиме владне ядро, виявилася найжиттєздатнішою, фундаментом влади Путіна. Очевидно, що без союзу з криміналом не обійшлося: не об'єднавшись із блатною Росією, силовикам не вдалося б так швидко і повною мірою опанувати ситуацію у

величезній РФ. Сама ж співпраця КГБ і криміналітету тягнеться значно довше, ніж від часу розпаду СРСР. Ця спілка може пролити світло на нинішню політику Росії та її керівника.

У. Т.: У світі є щонайменше дві великі країни, у яких вагому роль відіграють спецслужби. Це Росія і США. Американцям вдалося не допустити своїх силовиків до абсолютно повної влади, повсякчас нагадуючи їм, що їхня справа не політика, а безпека громадян держави і захист її суверенітету. Як їм вдалося не мати жодного президента з таким минулим, як Путін?

– Американське суспільство високоструктуроване. У США існує реальний розподіл влади, відокремлені один від одного владні інститути. Також не забувайте про жорсткий контроль Конгресу над усіма серйозними рішеннями. У Росії такого немає: ані структурованого суспільства, ані реальної можливості контролю за прийняттям суспільно значущих рішень та їх реалізацією. Там немає владних інститутів. Єльцин намагався щось із цим зробити, але те щось знищив Путін, який повернувся до попередньої моделі влади. Він повернув Росію в доробачовську ситуацію. Не тільки в путінській РФ, а й у Радянському Союзі не було інституцій. І саме тому існували паралельні владні центри, про які я згадала вище. Якщо влада інституалізована, кожен громадянин знає, де вона і куди йому звертатися в разі потреби. У Росії і раніше, і тепер ніхто не знає, хто реально стоїть за ухваленням тих чи інших політичних рішень. Довідатися про це нереально. Відомо, що це вузьке коло Путіна, і все. Такий стан ще темніший, ніж за комунізму.

Складається дивовижна ситуація: російська влада не тоталітарна, але суспільство атомізоване так, наче вона такою є. Ця форма суспільного устрою не має назви в мові науки. Я сказала б, що архаїчні форми устрою влади часів до Петра I, тобто до петербурзьких часів, проявили себе в сучасності. Путін повернувся в часи Івана Грозного і князя Курбського. Нагадаю, що петербурзька Росія була повернута до Європи, а Росія Великого князівства Московського була антиєвропей-

ською. Сталін зумів свого часу підключити більшовизм саме до цієї архаїчної давньомосковської моделі. У тому його сила (і це видно у фільмі Ейзенштейна «Іван Грозний»): він таким чином мав більше влади над мізками росіян, ніж Ленін.

У. Т.: Ви є авторкою сучасної монументальної монографії, присвяченої Лаврентію Берії, контраверсійній особі. Чому зацікавилися, за вашою термінологією, цей «кремлівський Янус»?

– 1992 року в архіві мені до рук потрапила стенограма пленуму ЦК Компартії за червень 1953-го, коли Берію було знято з посади. Я виявила, що він мав власну цілісну політичну програму. Після смерті Сталіна три місяці був фактичним керівником СРСР. За цей короткий час намагався проводити надзвичайно глибокі системні реформи. Випустив половину ГУЛАГу за амністією 27 березня 1953-го, закрив великі будівництва соціалізму, хотів вивести радянські війська зі Східної Німеччини й повернути ці території. Республіки, тобто Литву, Латвію, Україну, мав намір дерусифікувати, дати владу місцевим (не лише комуністам). У травні 1953 року комуністи втікали з Литви, там розпадалися колгоспи. В Україні хотів привести до влади вихідців із західного регіону, тих, хто вийшов із ГУЛАГу. Вважав, що потрібно відновити приватну власність. У розмові з шефом Компартії Грузії Кандідом Чарквіані висловив чітку позицію: якщо приватну власність не відновити, країна не розвиватиметься. Дивовижна політика, чи не так?

Хрущов та його поплічники зрозуміли, що йдеться про фактичний розпад радянської імперії, і Берію було відсторонено від влади й розстріляно. Причина такого кінця криється не в його попередніх злочинах, які очевидні та які не заперечити, а в цій радикальній політичній програмі, спробі маргіналізувати Компартію СРСР. Думаю, що він не був комуністом, хотів покласти край комуністичному режиму. Це мене й зацікавило.

У. Т.: Чи вдалося вам знайти архівні документи, можливо, записки самого Берії, де викладено його політичні плани? Чи

мали його ідеї вплив на Хрущова, якого і досі називають доволі ліберальним політиком?

– Його власні – ні. Багато чого мені вдалося відновити зі спогадів грузинських мігрантів. Через них Берія мав таємні контакти із західними розвідками. Таких слідів небагато, але вони є. Вже після перебудови один грузинський мігрант, який був його зв'язковим, розповідав, що 1942 року той готував переворот проти Сталіна. Лаврентій Павлович розумів: допоки останній живий, шансів на зміни жодних. Готова політична програма свідчить про те, що він ретельно готувався до смерті вождя й одразу почав реалізовувати її, коли його не стало. І завжди залишався грузином, який, на відміну від Сталіна, не поділяв ідеї російського шовінізму. Мені здається, він усвідомив, що його політичні реформи можливі за умови, що буде дерусифіковано периферію, знищено імперські структури. Добре був обізнаний із поглядами Пілсуд-

АРХАІЧНІ ФОРМИ УСТРОЮ ВЛАДИ ЧАСІВ ДО ПЕТРА I ПРОЯВИЛИ СЕБЕ В СУЧАСНОСТІ.

ПУТІН ПОВЕРНУВСЯ В ЧАСИ ІВАНА ГРОЗНОГО І КНЯЗЯ КУРБСЬКОГО

ського. Польський лідер створив навіть грузинські загони з тих кадрових військових, які виїхали до Грузії після її приєднання до СРСР, мав намір відвоювати незалежність цієї країни. Все те не лишилося поза увагою ЧК.

Хрущов зняв Малінкова і Берію, на той момент втілюючи ортодоксальність партії, її контроль та реванш. Останній же хотів перенести центр влади до уряду, бо партія, на його думку, мала займатися пропагандою і ка- ▶

БІОГРАФІЧНА НОТА

Франсуаза Том – французький історик та політолог, професор історії Сорбоннського університету. Советолог, фахівець з історії ХХ століття. 1973 року закінчила філологічний факультет Сорбонни за спеціальністю «давні класичні мови». 1984-го захистила дисертацію на тему «Комуністична новомова», яку перекладено низкою мов світу. Автор книжок і статей про історію СРСР, горбачовську перебудову та посткомуністичну Росію, зокрема «Момент Горбачова» (1989), «Кінець комунізму» (1994), монументальної біографії «Берія: кремлівський Янус» (2013)

драми. У цих двох Хрущов узяв ідеї, які почав втілювати, коли зіткнувся зі старою гвардією сталіністів. Десталінізація, яку хотів здійснити Берія, видалася Хрущову хорошою ідеєю, щоб нейтралізувати суперників. Засаднича ідея хрущовської відлиги, тобто подолання культу особи, належить Берії.

Константін Сімонов (радянський письменник, заступник голови Спілки письменників СРСР. – Ред.) у своїх мемуарах згадував, що у квітні 1953 року Берія зібрав у себе в кабінеті представників інтелігенції і дав їм послухати шокуючий запис своїх розмов із Сталіним, у яких той вимагав більших тортур та розстрілів. Не знаю, чим він керувався у своїх діях, я зовсім не хочу применшити його жорстоких злочинів, але людиною він був непростюю, глибоко втаємниченою. Таким лишається й досі.

У. Т.: Відомий французький медіа-ресурс Media Part зарахував вас до когорти так званих русофобів поряд із Бернаром-Анрі Леві та Аленом Безансоном, закидаючи нібито архаїчний спосіб мислення в термінах холодної війни. Чи пропонують ваші опоненти в цій дискусії якусь альтернативу, як саме можна говорити про нинішній конфлікт між Росією та Україною, який безпосередньо впливає на майбутнє Європи?

– Величезний успіх російської пропаганди полягає в тому, що термін «холодна війна» став сприйматися в ЄС негативно. Холодна війна почалася тоді, коли Захід став чинити спротив Сталіну. До 1945 року, смерті Рузвельта, західні країни робили поступки СРСР у всьому. Завдяки холодній війні вони лишилися вільними, бо, якби її не було, росіяни дійшли б до Ла-Маншу. А треба сказати, що Сталін у травні 1945-го мав такі плани. Англіїці дуже швидко усвідомили загрозу з боку СРСР, і Черчилль був стурбований цим уже навесні 1945-го, бо Рузвельт оголосив, що американці залишать Європу за півроку після закінчення війни. Холодна війна – не негативний феномен. Завдяки їй європейці зберегли свою свободу. Тому я захищаю це поняття.

Ситуація 1947 року і нинішні події певною мірою подібні: Захід

починає усвідомлювати, що не можна поступатися Путіну і що потрібно встановити для нього якісь рамки. Це те, що американці зробили після Другої світової війни, коли дали Сталіну зрозуміти, що не дозволять йому просто так захопити Тегеран або поділити Туреччину. І тоді, і тепер має бути встановлено якусь політику стримування.

Попри те що нині каже Путін, наприкінці 1940-х років політика стримування не мала в собі агресивних наступальних дій супроти Росії. Її не хотіли дозволити поширювати свою агресію ще більше. Ідея Кеннана полягала в тому, що потрібно вичекати, доки внутрішні протиріччя знесильнять СРСР і він розпадеться. Мені здається, що Захід нині застосовує таку саму стратегію. Скажу як історик: внутрішніх проблем у Росії стільки, що вона не може існувати в нинішньому вигляді надто довго. Але колапс не станеться момен-

ХОЛОДНА ВІЙНА – НЕ НЕГАТИВНИЙ ФЕНОМЕН. ЗАВДЯКИ ЇЙ ЄВРОПЕЙЦІ ЗБЕРЕГЛИ СВОЮ СВОБОДУ

тально, доведеться почекати. Я розумію, що Україні, де загроза нависає над головою, чекати довго надто важко.

У. Т.: Історично Росія – величезна держава, яка постала внаслідок колоніальної політики багатьох поколінь її керманців від великого князя московського Івана III до Сталіна. У її межах поєднано багато етносів – від евенкіїв до дагестанців. Якщо її судилося розпастися за наших часів, то в якій формі це може статися? Поділіться своїми міркуваннями з цього приводу.

– Прогнози – річ невдячна. Цілком можливе падіння нинішнього політичного режиму в Росії, а не її територіальний розпад. У її історії завжди були кризи, які поширювалися на всю країну через те, що владних інститутів там не існувало і не існує. Тож будь-яка криза ставить усю РФ під удар. Путін на цьому грає, коли його пропаганда каже, що «немає Путіна – немає Росії».

Нинішня ситуація дуже небезпечна для РФ. Криза особис-

тої влади Путіна може виявитися дуже серйозною кризою державності цієї країни. Він створив там такий вакуум, що коли його не стане (і тамтешня опозиція ніяк не готується до такого сценарію), то ситуація буде критично небезпечною. Російська опозиція не готова взяти стерно влади до своїх рук, так само як до цього не були готові дисиденти. У 1970-х я жила в Росії, і пригадую, що й думки такої в них не було. Вони гадали, що треба присилувати СРСР виконувати Конституцію і закони. Не було й гадки про те, що потрібна нова політична еліта, яка зможе замінити стару партійну номенклатуру. Я вже тоді казала, що треба готуватися в практичному сенсі до часу після комуністів, тобто думати, які реформи треба впроваджувати, якою має бути нова Конституція. Дисиденти виявилися нездатними до політики, тому демократичний елемент не став основою нової російської влади, швидко маргіналізувався. Ситуація нині така, що російська опозиція критикує владу, але не уявляє, що одного дня вона сама може стати владою, якій треба буде виводити свою державу з колапсу. Тобто навіть за умови, що Путін піде, Росія може бути агресивною, непередбачуваною і дуже дестабілізованою державою. Брак системного мислення на 20 років наперед має свої наслідки, як і нездатність, попри всі труднощі, організуватися.

Україна має іншу проблему: ваше суспільство вміє самоорганізуватися, але вам також потрібно створювати інститути влади. Брак нормальних інституцій – хвороба всіх посткомуністичних суспільств. Ще одна ваша проблема – потяг до анархії. Було б непогано, якби українці мали уявлення про спільний інтерес цілої своєї країни. Успіх змін також залежить від нових, якісних політиків, здатних керувати державою і мислити наперед. Демократія, яка імітується, не має майбутнього. Якщо політичні інститути працюють нормально, то навіть найпопередніші політики не здатні завдати великої шкоди. Не обманюйте себе, ніби в Європі фантастичні політики – зірок із неба вони не хапають. ■

У світі страху

У ранньомодерну добу ключовими чинниками формування нового індивіда були сила волі й сміливість. Нікколо Макіавеллі та Вільям Шекспір символізують народження сучасного світу, вказуючи нам шлях до відваги й героїзму, які політичний індивід цінували більше за життя. Людина, про появу якої ідеться в «Гамлеті», синтезує думку з дією. Сповідуваний гуманістами ідеал *la mente audace* (з італійської «сміливий духом») простежується в тому, що головний герой виявився розумнішим і зміг позбутися своїх зрадливих друзів Розенкранца та Гільденстерна. Однак новий сучасний індивід схиляється до протилежного – до розриву між думкою і дією. Саме так сталося з Гамлетом, що й зумовило його поразку (радіше політичну, ніж моральну) та смерть.

Нікколо Макіавеллі визнавав відвагу та героїзм головними чеснотами в політиці. Описуючи дилему любові до свого державця і страху перед ним, мислитель виявив, що вірить не в любов як шлях до влади, а в страх як надійніший, хоч і менш привабливий її інструмент. Водночас ефективна істина (*verità effettuale*) – це не що інше, як успішна практика, котра творить нормативний вимір у політиці й стає загальноприйнятним знанням. Звідси й вислів: «*Governare è far credere*» («Правити означає змушувати вірити»). Та водночас: «*Dove c'è una grande volontà non possono esserci grandi difficoltà*» («Там, де велике бажання, не буває великих труднощів»).

Ті часи минули. Це не означає, ніби в давнину люди не боялись. Невід'ємною частиною реальності став страх загибелі. Певною мірою він зумовив той середньовічний феномен, що його французький історик Філіпп Ар'єс, дослідник питань прощання з життям, а також дитинства й родини, назвав «прирученою смертю». У будь-яку епоху люди були людьми, а кохання, пристрасть, довіра і смерть – частиною звичайного життєвого циклу. Утім, дечого таки бракувало.

На той час не йшлося про страх як *modus operandi* в політиці – у плані способу організації суспільного ладу, а не в розумінні макіавеллівського інструмента досягнення влади. У ХХ столітті ми приручили страх, бо навчилися домагатися певних подій, не змушуючи світ тремтіти й очікувати найгіршого. Взяти гору над критиками, опонентами чи ворогами можна сіючи серед них зерна страху, що самостійно підживлюється й утверджується.

Як стверджував Зігмунт Бауман, нинішня політика розірвала зв'язок із владою. Остання живе тепер власним життям, а перша намагається збе-

регти себе: вона більше нічого не пояснює і не пропонує варіантів оновлення світу. Їй потрібні лише нові хвилі страху та паніки для мобілізації певних суспільних груп у гігантську державну машину, що дедалі більше розростається. Завдання такої машини – контроль і колонізація, а також виправдання спроб відібрати залишки приватності. Це некомпетентний, примітивний і дуже обмежений механізм, та водночас брутальний і технічно ефективний. Політика не обходиться без популізму, що, здається, перетворився на найпростіше вирішення будь-яких сучасних проблем.

Популізм – майстерний спосіб переведення приватного в публічну площину, що забезпечує додаткові можливості для максимальної експлуатації страху. Нам досить добре відомо, що страх і ненависть – близькі родичі. Вони завжди йдуть пліч-о-пліч. Щоправда, нині це вже не організоване почуття, як у орвеллівській «двохвилинці ненависті», сеансах колективної істерії чи оргіях таврування, що їх організували компартії в Радянському Союзі та інших країнах «народної демократії». Натомість ідеться про реальний страх окремої людини, який виводиться на рівень суспільної тривоги й іноді перетворюється на масову одержимість.

Отже, постає запитання: чого ми боїмося? Відповідь досить проста: тих, хто уособлює наші комплекси і страхи. Ми чуємо страх перед ісламом та мусульманами, перед іммігрантами, гомосексуалістами, атеїстами-комуністами, новими єврейськими змовами та українськими бандерівцями. Страх перетворився на найцінніший політичний актив поряд із виведеною в публічну площину приватністю. Водночас це ключ до успіху будь-якого таблоїда. Ми

живемо у світі страху, що сам себе підтримує і підживлює, у світі нагнітання паніки, фейкових фотографій та новин, обов'язкових самодемонстрацій і постійного привертання уваги до себе, у світі теорій змови, підозр, ненависті й змі-

**ЩО СИЛЬНІШІ СТРАХИ
НАГНІТАЮТЬСЯ В НАШИХ ЗМІ,
ТО БІЛЬШЕ ОЧОК МИ
ДОЗВОЛЯЄМО ЗАРОБИТИ
КРЕМЛЮ**

шаних із критикою залякувань.

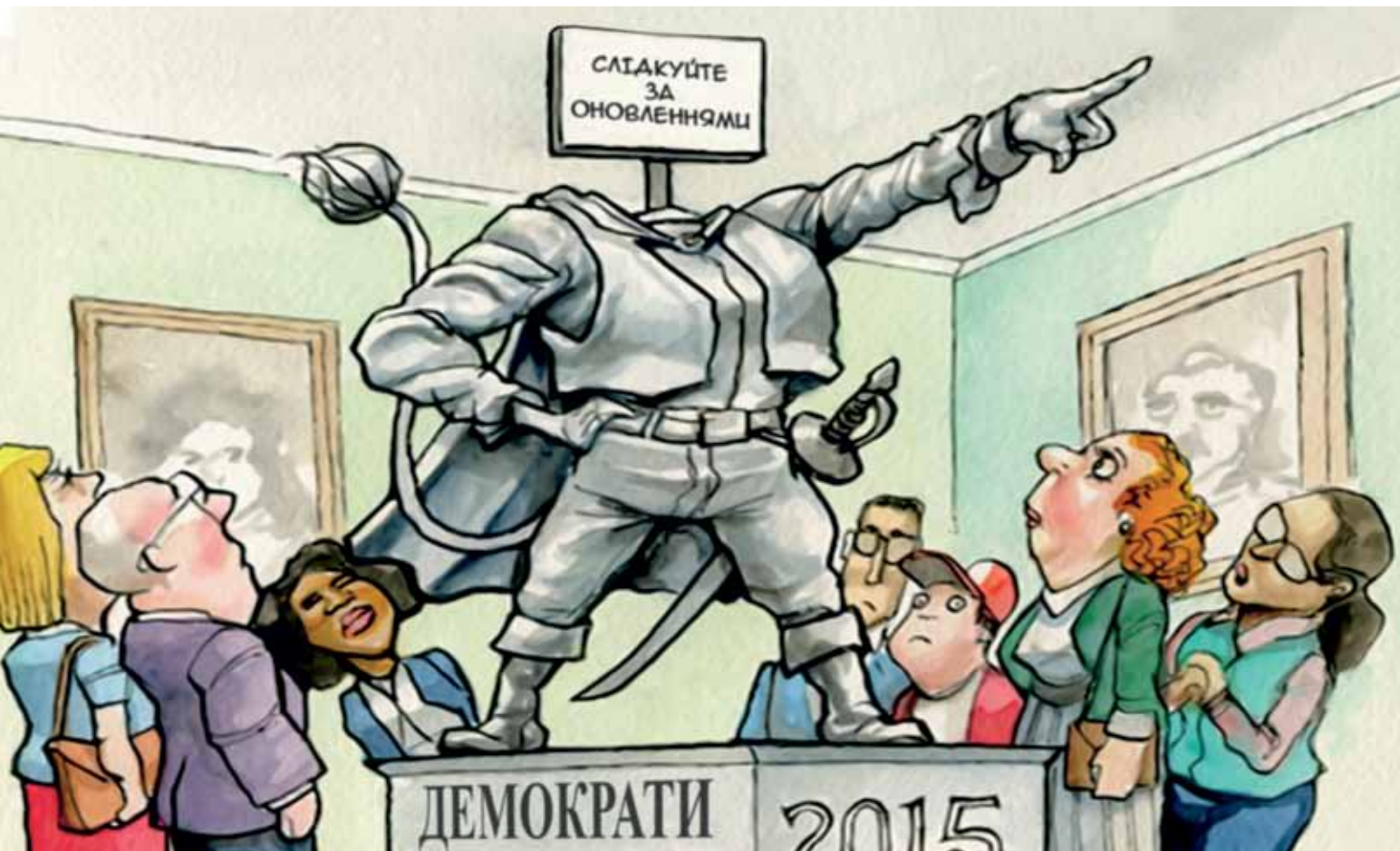
Усе це не означає, що світ розпрощався з відвагою. Найкращим прикладом сміливості, самопожертви, сили волі й шляхетності слугує Україна. Без них вона ніколи не знайшла б у собі сили мобілізуватись і захищатися від російської агресії та політичного тероризму. Ця країна нагадала нам, що означає не піддаватися паніці та страху (які забезпечили б найсприятливіший розвиток подій для Кремля та Володимира Путіна). Сьогодні сміливе протистояння ядерному шантажу, гідкій брехні, злочинній нетерпимості (як у Росії, так і за її межами) – це справжня перемога. Що сильніші страхи нагнітаються в наших ЗМІ, то більше балів ми дозволяємо заробити Кремлю. ■

Автор:
**Леонідас
Донскіс,
Литва**

Армія без генералів

Якщо Барак Обама не справжній лідер Демократичної партії, то хто тоді справжній?

Хоча очолювати Республіканську партію – завдання не з легких, багато політиків хотіли б спробувати. Конгрес 114-го скликання, який склав присягу 6 січня, так просякнутий амбіціями, що їх, здається, відчуваєш на дотик. Лідери республіканців, організатори, голови комітетів, навіть керівники бунтівних фракцій – усі прагнуть використати щойно здобутий партією контроль над Сенатом і Палатою представників, щоб попусувати життя Баракі Обамі й просунути популярну серед електорату консервативну політику. Що ж до номінації кандидатів на президентські вибори

2016 року, то більш ніж десяток високопоставлених республіканців уже тупцюють біля стартової лінії з палаючими очима. Партія не монолітна, але енер-

люю в американській політиці навіть після проміжних виборів 2014-го, в яких вона втратила контроль над Сенатом і має найменше від 1946-го мандатів у Палаті представників. Але на дворічну фінішну пряму президентства Обами вони виходять як армія без верховного командувача, ба навіть генералів, за котрими рядові кинулися б у бій.

У Конгресі лідерам демократів Сенату й Палати представників, як і багатьом їхнім заступникам, уже за 70. Обоє вони швидше вмілі тактики, ніж мислителі, здатні надихати послідовників. Жодного з них не назвеш людиною майбутнього.

СТОСУНКИ МІЖ ОБАМОЮ І КОНГРЕСМЕНАМИ-ДЕМОКРАТАМИ ЩЕ НІКОЛИ НЕ БУЛИ ТАКІ НАТЯГНУТІ, ЯК ЗАРАЗ

гійна, і там достатньо охочих перебрати лідерство.

Отож-бо видно різкий контраст між республіканцями й Демократичною партією. Остання залишається потужною си-

Чимало губернаторів-республіканців по всій країні діють як захисники консервативних ідей, перетворюючи свої штати на лабораторії зі зменшення податків та скорочення держапарату. Що стосується демократів, то дуже небагато очільників штатів із їхньої політики таким чином домінують у політичному житті на місцях. Найпомітнішому з них, губернаторові Каліфорнії Джеррі Бравну вже 76.

Гілларі Клінтон домінуватиме як кандидат від своєї партії на президентських праймериз, якщо (й коли) заявить, що йде на вибори. Наразі її присутності майже не видно, а тим часом немає ані конкуренції за те, кого від демократів висунуть у 2016-му, ані чіткого лідерства у політиці. Якщо вона не братиме участі у президентських перегонах, незрозуміло, хто її замінить. Деякі схильні мріяти про сенатора Елізабет Воррен, борця з акулками Волл-стріт і популістку, що займає лівоцентристську позицію у своєму штаті Массачусетс, який, своєю чергою, міститься в лівоцентристській частині загальноамериканського політичного спектра. Воррен каже, що не висуває своєї кандидатури на президента (вона говорить про це у теперішньому часі). Це свідчить, що вона тверезіше за своїх прибічників оцінює власні шанси: холодна виборча математика підказує, що їй не перемогти на загальнонаціональному рівні.

Взаємини Барака Обами з Демократичною партією що далі, то складніші. Після невдалого 2014 року, коли здавалося, що неприємності сиплються на президента градом, республіканці перетворили проміжні вибори фактично на референдум із питання компетентності глави держави. Демократи в деяких консервативних штатах навіть дистанціювалися від нього (втім, даремно: здебільшого вони все одно програли). Але відтоді пророцтва про те, що з Обамою більше не рахуватимуться не справджуються. Американський лідер скористався своїми виконавчими повноваженнями, щоб захистити мільйони мігрантів від депортації і почав поступове зняття блокади (надзвичайно дієвої) з Куби. Він окреслив подальший курс, і це може в майбутньому визначити

його президентський спадок: від нових правил захисту довкілля до глобальних торгових угод. Республіканці намагатимуться зірвати чимало його планів. На заваді йому стоять і світові події. Проте, наскільки дозволяє посада, Обама сам формує порядок денний.

Отже, його навряд чи можна назвати президентом-невдахою, як пророкували критики. Однак він залишається неефективним лідером Демократичної партії. Почасти через те, що в нього та однопартійців різна мотивація до дії. Обама хоче залишити по собі пам'ять. Демократи прагнуть виграти наступні вибори. Як нещодавно зізнався лідер Білого дому в інтерв'ю Національному громадському радіо, політику на кшталт зняття ембарго з Куби

ської коаліції», що об'єднала молодь, бідноту, кольорових, гомосексуалістів, міських хіпстерів, незаміжних жінок та багатих лібералів. Інші політики-демократи пішли вслід за ним, принагідно нарікаючи, що президент розчарував своєю відстороненістю і впертим небажанням ризикувати.

ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ ХОРОШОГО ТОНУ

Стосунки між Обамою і конгресменами-демократами ще ніколи не були такі натягнуті, як зараз. Незвичним порушенням правил хорошого тону після виснажливих виборів 2014-го стало відверте невдоволення правої руки Гаррі Ріда, лідера демократів у Сенаті, Білим домом. Під час грудневої бюджетної кризи Ненсі Пелосі, очільниця демократів у Палаті представників, обурювалася готовністю президента домовлятися з республіканцями.

Ветерани політики радять не метушитися. «Президенти завжди втрачають підтримку з наближенням виборів наступника», – каже Том Дешл, який очолював демократів Сенату в 1995–2005 роках. Гілларі Клінтон, висунувши свою кандидатуру на виборах, стане альтернативним центром влади, який набиратиме вагу. А якщо вона не балотуватиметься, «то є ще цілий список людей, котрі тільки чекають нагоди», заспокоює Дешл і пропонує як приклад двох різних представниць верхньої палати – Елізабет Воррен і Кірстен Джиллібранд (молодший сенатор від штату Нью-Йорк і політик, що за рівнем прагматизму не поступається Клінтону, але не має їхнього досвіду).

Інші демократи не такі впевнені, бо вважають, що проблема не лише в кадрових питаннях. «Трохи незрозуміло, хто зараз керує Демократичною партією», – каже конгресмен, який не бачить ані «вогника» в Обамі, ані «якоїсь енергії чи запалу» в лідерах у Конгресі. Інакше кажучи, демократи відчувають брак керівництва, тому що партії не вистачає великих переконливих ідей. Можливо, хтось іще заповнить цю порожнечу. Але потрібно, щоб це сталося чимшвидше. ■

ОБАМУ НАВЯРЯД ЧИ МОЖНА НАЗВАТИ ПРЕЗИДЕНТОМ-НЕВДАХОЮ, ЯК ПРОРОКУВАЛИ КРИТИКИ. ОДНАЧЕ ВІН ЗАЛИШАЄТЬСЯ НЕЕФЕКТИВНИМ ЛІДЕРОМ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ПАРТІЇ

президенту «відверто... легше» проводити наприкінці терміну. Обама дуже зацікавлений у всьому, що здатен схвалити підконтрольний республіканцям Конгрес. Сюди можна зарахувати, наприклад, дві заплановані угоди про зони вільної торгівлі: одну – з азійсько-тихоокеанськими державами, другу – з Європою. Республіканці й дехто з демократів-центристів хочуть домовлятися. Ліве крило Демократичної партії та профспілки така перспектива жахає.

Частково закінчення ери Обами – це момент політичної ясності, яка показує дивну, «договорну» природу його стосунків із власною політикою. Обама не став кандидатом від своєї партії лише пояснюючи, якою вона має бути. У 2008 році він здобув президентство, запропонувавши нову, пострасову, поспартійну форму політики, підкріплену прикладом власної біографії та блискучими виборчими технологіями. Його переобрали на другий термін у 2012-му після створення «обамів-

Ризькі реалії

Бурхлива історія непогано підготувала Латвію до головування в Раді ЄС

Через холодні вітри, слизькі дороги й ледь тепле сонце можна подумати, що січень не найкращий час для відвідин Латвії. Але цього року бути латвійцем зовсім незле, бо ця двомільйонна балтійська країна шойно перебрала головування в Раді Європейського Союзу і її уряд насилу стримує хвилювання.

Кожні півроку керівництво перебирає інша держава ЄС, що дає змогу впливати на певну частину політичної та законодавчої роботи в Євросоюзі. Для маленьких країн на кшталт Латвії це рідкісний шанс погрітися в променях уваги. У час свого головування Рига хоче зосередити увагу Європи на трьох пріоритетах: конкурентоспроможності, цифровому єдиному ринку та зовнішній політиці. Така роль, може, й не дає особливого простору для фантазії, до того ж тепер передба-

чає менше повноважень, ніж до того, як Європейська рада глав урядів призначила постійного президента. Але на Латвію варто звернути увагу, бо вона має що сказати із приводу двох проблем, котрі стоять перед Європою в 2015 році: як запус-

СТРАХ ПЕРЕД ВІДНОВЛЕННЯМ НАПРУЖЕНОСТІ МІЖ МОВНИМИ ГРУПАМИ В ЛАТВІЇ МОЖЕ СПОНУКАТИ ЇЇ ВЛАДУ ВЗЯТИСЯ ЗА ПРОБЛЕМИ ІНТЕГРАЦІЇ

тити механізм зростання і що робити з Росією.

На тлі економічних пригод Латвії, що мали місце в останнє десятиліття, Іспанія, Ірландія та Греція видаються мало не взірцево розсудливими. Після вступу до ЄС у 2004-му латвійці

кілька років розкошували, поки темпи щорічного зростання трималися на позначці вище ніж 10% за рахунок свіжих грошей. Але разом із фінансовою кризою 2008-го прийшло гірке похмілля. Знехтувавши рекомендаціями МВФ та інших ліквідувати прив'язку національної валюти до євро і провести девальвацію, латвійці натомість почали жорстоку програму «внутрішньої девальвації», намагаючись підвищити конкурентоспроможність за рахунок урізання заробітних плат і цін. Втративши доступ до ринків капіталу (і прийнявши \$10,5 млрд фінансової допомоги від МВФ та ЄС), уряд прописав країні вельтенську дозу суворой економії, що за чотири роки сягнула 17% ВВП.

Відтак почалися негаразди. Обсяг виробництва у 2007–2009 роках упав на чверть, безробіття сягнуло 21%. Латвійці скористалися безвізовим режимом із ЄС і почали шукати роботу за кордоном; після 2005-го населення зменшилося на 200 тис. Але у 2010 році після переобрання уряду зростання повернулось, і віднедавна Латвія може похвалитись однією з найжвавіших економік Європи – почасти завдяки сильному експорту. Торік Валдіс Домб-

ровскіс, учений і прем'єр-міністр, який привів економіку до відновлення, був винагороджений тепленьким місцем: посадою європейського комісара з питань єврозони та соціального діалогу.

До 2014 року Латвія не входила до єврозони, тож її режим суворой економії видавався державам із євро другорядним на тлі економічних баталій, що спалахували поміж ними у 2010–2012-му. Але зрештою вони вдало використали приклад Латвії у своїх інтересах. Прихильники суворой економії – як доказ, що затикування пасків згодом дає вигоду. А їхні супротивники – для демонстрації тих нещастя, які спричиняє урізання бюджету. Під цим перекресним вогнем інколи не звертали уваги на те, що маленька відкрита економіка не завжди може служити прикладом для масштабніших і більш закритих. «Ми не можемо запропонувати жодних очевидних істин, – каже Альф Ванатс, директор Балтійського міжнародного центру досліджень економічної політики. – Ми самі собі викопали яму, і ми з неї вилізли».

У минулому дехто в Латвії (яка все ще залишається четвертою серед найбідніших держав ЄС) нарікав на поблажливість до заможніших проблемних країн-членів, яким ЄС постійно дає гроші. Але сьогодні Рига не має наміру повчати партнерів по єврозоні, перебуваючи у провідній ролі. Натомість пріоритет – домогтися ухвалення пап'європейського інвестиційного плану, запропонованого Єврокомісією. Але, як натякає голова парламентської комісії з європейських справ Занда Калніня-Лукашевича, її країна радо поділиться своїм досвідом, «якщо хтось виявить цікавість».

Більше наполегливості можна чекати від латвійської зовнішньої політики. Наприкінці травня Рига прийматиме саміт шести держав Східного партнерства: України, Білорусі, Молдови, Грузії, Вірменії та Азербайджану. Започаткована 2009 року, ця програма мала на меті наблизити всю шістьку до ЄС за допомогою угод про вільну торгівлю і т. ін., але виявилось, що її технократичні методи мають геополітичні наслідки. Під час попереднього саміту у Вільнюсі напри-

кінці 2013-го тодішній президент України Віктор Янукович збурих хвилю протестів серед співвітчизників, коли під шаленим тиском РФ відмовився від Угоди про асоціацію та зону вільної торгівлі з ЄС. А далі була анексія Криму Росією і вторгнення в Східну Україну.

Дехто в Європі стомився від нескінченних проблем східних сусідів, а чиновники Євросоюзу так чи так уже піддають ревізії свої стратегічні підходи. З огляду на такий скептицизм латвійці (які завдяки історичному досвіду окупації, боротьби та порятунку в ЄС дуже співчують тим, хто залишився за бортом) вважають своїм обов'язком не допустити згасання інтересу. Одним із результатів може стати лібералізація візового режиму. Крім того, латвійський міністр закордонних справ Едгарс Рінкевічс вважає, окрім того, що можна зробити конкретні пропозиції Білорусі, де він помітив слабкі сигнали пом'якшення режиму Аляксандра Лукашенки.

ЖИТИ З РОСІЯНАМИ

Для третини населення Латвії російська – рідна мова, і на тлі вторгнення Росії в Україну дехто побоюється, що наступним трюком Кремля стане агітаційна робота серед такої великої меншини. Поки що тривожних сигналів мало, хоча торік латвійська влада тимчасово заборонила один російський телеканал за трансляцію «мілітарної пропаганди». Страх перед відновленням напруженості між мовними групами в Латвії, навіть якщо він перебільшений, може спонукати владу взятися за проблеми інтеграції, які вона надто часто ігнорує.

Це стало б позитивним наслідком війни, що дуже розхитала Балтійський регіон. Зокрема, анексія Криму збудила в народній пам'яті спогади про радянську окупацію держав Балтії в 1940 році. Сьогодні Латвія та її сусіди можуть розраховувати на гарантії безпеки НАТО, надійність членства у ЄС і місце за євросолом. Те, що нині діється дещо південніше, чітко демонструє, чому вони так наполегливо цього домогалися. ■

© 2015 The Economist Newspaper Limited. All rights reserved

К Н И Г А Р Н Я

19–23 січня

чекаємо Вас на таких заходах у Книгарнях «Є»

Київ (вул. Лисенка, 3):

20 січня, 18:00 – презентація книжки

Маргарити Сурженко «АТО: історії зі Сходу на Захід».

21 січня, 18:00 – нагородження

переможців конкурсу «ЛітАкцент року – 2014».

22 січня, 18:00 – презентація книги есеїв

Ростислава Чопика «Менталітети».

Київ (вул. Спаська, 5):

23 січня, 17:00 – презентація збірки Назара

Федорака «Розкриваючи криптоніми.

Скляний очерет».

Львів (просп. Свободи, 7):

20 січня, 18:00 – розмова зі Станіславом

Федорчуком на тему «Внутрішньо

переміщені особи та їхній медіа-образ».

Вінниця (вул. Соборна, 89):

19 січня, 18:00 – показ фільму «Красна

Маланка» Дмитра Сухолиткого-Собчука.

23 січня, 18:00 – презентація книжки

«Менталітети» Ростислава Чопика.

Харків (вул. Сумська, 3):

21 січня, 18:00 – презентація книжки

Маргарити Сурженко «АТО: історії зі Сходу на Захід».

Інформаційний партнер

Тиждень

Із повним переліком заходів та його можливими змінами ви можете ознайомитися в Книгарні «Є» у вашому місті та на сайті book-ye.com.ua

Коли на кухні проблеми

Після тривалого успіху найбільша у світі мережа фастфуду переживає важкі часи, а інвестори вже кружляють навколо

Після успішного періоду, коли акції McDonald's зросли в ціні від

\$12

у 2003-му до понад

\$100

наприкінці 2011-го, компанія пережила проблемний 2013 рік і набагато важчий 2014-й

Найбільший ринок McDonald's у США: там він має

14,2 тис.

з усіх своїх

35 тис.

ресторанів

У новому McDonald's неподалік від штаб-квартири тієї самої компанії в Оук-Бруку, штат Іллінойс, відвідувачам не доводиться стояти в чергах. Вони можуть підійти до сенсорного екрана й самі вибрати складові для свого бургера (булочку, начинку та соуси) з понад 20 позицій першокласних продуктів, серед яких смажені на грилі гриби, гуакамоле і карамелізована цибуля. А затім сісти й почекати в середньому 7 хв, доки офіціант принесе замовлення.

До кінця 2015 року компанія планує запровадити послугу «Створи свій смак» у майже 2 тис. ресторанів (де саме, не повідомлено). Окрім того, McDonald's спілкується із клієнтами в соціальних мережах, розробляє додаток для смартфонів і випробує системи мобільних платежів, як-от Apple Pay, Softcard і Google Wallet.

Усе це частина програми «Відчуй майбутнє», спрямованої на відновлення колишньої популярності McDonald's, особливо серед молоді. «Ми рідше й докорінно змінюємо свої підходи до бізнесу», – каже офіційна представниця компанії Гайді Баркер.

Після успішного періоду, коли акції McDonald's зросли в ціні від \$12 у 2003-му до понад \$100 наприкінці 2011-го, компанія пережила проблемний 2013 рік і набагато важчий 2014-й. Коли 23 січня McDonald's оголошуватиме річні результати, дехто з аналітиків боїться, що вони покажуть спад у глобальних обсягах реалізації like-for-like (тобто якщо відкинути ефект від відкриття нових закладів)

за весь 2014 рік (вперше від 2002-го).

За минулий рік відносно новому керівникові компанії Дону Томпсону довелося врегулювати нештатні ситуації в усьому світі, і деякі з них були поза його контролем. Продажі в Китаї різко впали після того, як місцевого постачальника м'яса визнали винним у використанні заражених (або прострочених) курятини та яловичини. Деякі заклади в Росії тимчасово закрили санепідстанція, очевидно, на відплату за санкції Заходу. А страйк у кількох портах Сполучених Штатів залишив японські ресторани без американської картоплі, через що вони були змушені обмежувати порції фрі.

Проте найсерйозніша проблема залишається у США – на найбільшому ринку McDonald's, де він має 14,2 тис. з усіх своїх 35 тис. ресторанів. У листопаді обсяги продажів порівняно з аналогічним періодом 2013 року зменшилися на 4,6%. Рецесію 2008–2009-го компанія пережила за рахунок споживачів, які в період безгрошів'я шукали, де б недорого перекусити. Але останнім часом її відтісняє конкурент – Burger King, який ожив під управлінням приватної інвестиційної фірми, а також інші мережі швидкого харчування, як-от Subway і Starbucks, та дедалі популярніші й дещо дорожчі заклади формату fast casual (швидкі й демократичні).

У відповідь McDonald's розширив меню, додавши в нього роли, салати. У його американському меню зараз майже 200 позицій. Це створює навантаження на кухонний персонал і дратує операторів франшизи,

яким часто доводиться закуповувати нове обладнання, а також може відлякувати клієнтів. «McDonald's означає цінність, послідовність та зручність, тож повинен і надалі тримати марку», – каже Даррен Трістано, консультант у ресторанній галузі з фірми Technomic. Більшість відвідувачів хочуть з'їсти біг-мак або бургер за вигідну ціну і швидко. А стратегія заманювання відвідувачів «доларовим меню», щоб спокусити їх потім дорожчими стравами, як зараз визнають керівники компанії, не працює.

У McDonald's кажуть, що зрозуміли ситуацію і в деяких штатах експериментують із простішим меню. Та це, схоже, суперечить стратегії «створи свій бургер сам», яку компанія випробує в інших місцях і яка пропонує ширший асортимент. Водночас це реакція McDonald's на популярність мереж «кращих бургерів», як-от Shake Shack, котра щойно подала заявку на розміщення своїх акцій на біржі.

Дехто з аналітиків вважає, що McDonald's повинен перестати копіювати пропозиції всіх своїх конкурентів і повернутися до основ, пропонуючи обмежений асортимент доступних страв, які подаються щойно приготованими і швидко. Сара Сенатор із компанії Sanford C. Bernstein зауважує, що Burger King після багаторічної боротьби зі своїм великим суперником перейшов на про-

стішу й дешевшу версію меню McDonald's, чим покращив власне становище. У III кварталі 2014 року в компанії Burger King оголосили, що обсяги продажів за попередній період зросли на 3,6% у США й Канаді (для порівняння: такі самі обсяги реалізації McDonald's зменшилися на 3,3%). При цьому продажі у середнього закладу McDonald's у Сполучених Штатах все ще приблизно вдвічі вищі, ніж у такого самого ресторану Burger King. Тож ідея повернення до основ нічим не підкріплена.

Наразі схоже, що McDonald's переживає легшу версію своєї останньої кризи 2002–2003 років. Тоді надто швидке розширення підірвало його репутацію як мережі з добрим сервісом, меню «роздулося», а клієнти переходили до конкурентів, які обіцяли здоровішу їжу. Зараз McDonald's знову «має величезну проблему з іміджем в Америці», каже Джон Гордон, експерт із громадського харчування при Pacific Management Consulting Group. Частково це пояснюється застосуванням заморожених напівфабрикатів, оброблених консервантами. У 2013 році історія про бургер McDonald's 14-річної давності, який так і не зіпсувався, облетіла всю країну. Навіть Майк Андрес, новий директор американського відділення компанії, недавно запитав спантелених інвесторів: «Для чого нам кон-

серванти в продуктах?» і сам же відповів: «Певно, ні для чого».

Схоже, що McDonald's перестав вважатися «крутим», особливо серед молоді. Батьки кажуть, що підлітків відлякали документальні фільми «Super Size Me» («Подвійна порція») про людей, які харчуються лише в McDonald's, і «Food, Inc.» («Корпорація «Їжа») про корпоратизацію харчової галузі, а також книжка «Fast Food Nation: The Dark Side of the All-American Meal» («Нація фаст-фуду: темний бік американської кухні»). Після цього важко уявити, щоб нові ініціативи McDonald's викликали такий самий ажіотаж, як, наприклад, перший заклад бургерних фастфудів Shake Shack, відкритий у листопаді в центрі Чикаго: перші два тижні люди вистоювали туди довгі черги на холоді надворі.

Велика частина негативного піару McDonald's – це зворотний бік статусу найбільшої в світі мережі

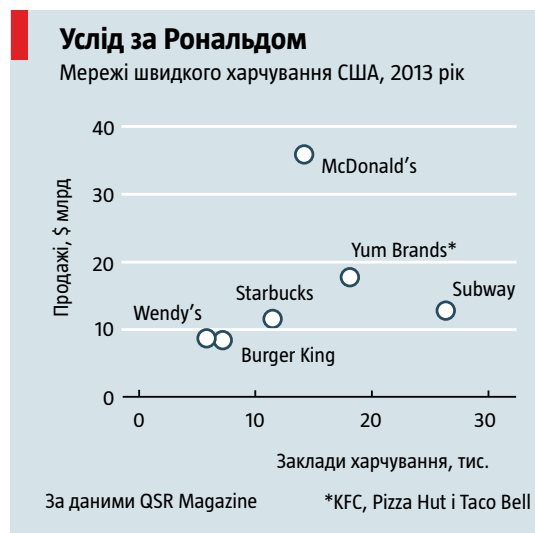
любить усього американського. У США вона опинилася в епіцентрі кампанії за забезпечення працівникам закладів швидкого харчування та іншим мінімальної платні \$15/год і за право утворювати профспілки. Минулого місяця федеральне Національне управління з питань трудових відносин оприлюднило дані про 13 скарг на McDonald's і численних операторів його франшизи через порушення прав працівників проводити кампанії з вимогами кращих оплати й умов праці. Порушення, про які йдеться, стосуються погроз, спостереження, дискримінації, скорочення годин і навіть звільнення працівників, які підтримували ці акції протесту. McDonald's спростовує такі звинувачення й заявляє, що компанія не відповідає за дотримання трудового законодавства отримувачами своєї франшизи.

Не вся критика на адресу McDonald's заслужена. Принаймні її слід справедливо ділити з іншими подібними фірмами. Однак проблеми мережі почали привертати увагу активістів-акціонерів, відмахнутися від яких може виявитися важче, ніж від борців за права працівників або якість продуктів. У листопаді активістський хеджевий фонд Jana Partners купив частку в компанії. У грудні акції підскочили через чутки, що Білл Екмен, один із найвидатніших і найбільш рішучих активістів, має намір придбати пакет акцій і домагатися реорганізації.

У McDonald's кажуть, що компанія рада всім інвесторам і ставить за мету зробити цінні папери для своїх акціонерів якомога дорожчими. Але все одно нова стратегія Томпсона повинна дати швидкі результати. Фірма Екмена Pershing Square Capital отримала добрі прибутки від 11-відсоткового пакета акцій Burger King тому, що головний акціонер цієї мережі 3G Capital домігся ухвалення радикальної програми скорочення затрат і злиття з канадською групою ресторанів Tim Hortons. «Якби компанією McDonald's управляли так, як управляють Burger King, її акції значно зросли б», – заявив нещодавно Екмен. Схоже, Томпсон незабаром чекають бої на іншому фронті. ■

ВЕЛИКА ЧАСТИНА НЕГАТИВНОГО ПІАРУ MCDONALD'S – ЦЕ ЗВОРОТНИЙ БІК СТАТУСУ НАЙБІЛЬШОЇ У СВІТІ МЕРЕЖІ ФАСТФУДІВ

режі фастфудів. Компанія стала хлопчиком для биття серед активістів, що виступають за здорове харчування, борців за права працівників, захисників прав тварин і тих, хто просто не

Згубні ілюзії

Автор:
Едвард Лукас,
Велика Британія

Розвідка президента Барака Обама доповіла йому, що Володимир Путін використовує образливі расистські епігети, коли говорить про американського лідера зі своїми друзками. Британський прем'єр-міністр Девід Кемерон, почувши від своїх шпигунів про подробиці приватного життя Путіна, ледве змушує себе потиснути руку російському керівникові. Ангела Меркель чи не найкраще серед західних лідерів знає, що очільник РФ – жорстокий шахрай і брехун.

Однак західні керівники досі ошукують себе в питанні ставлення до Росії. Найцікавішими й найгнітючішими новинами за період свят був ґрунтований на широкій джерельній базі докладний критичний аналіз російської політики Білого дому впродовж останніх кількох тижнів, який опублікувало агентство Bloomberg. Автор статті під назвою «Правда про таємний підхід Обама до Росії» стверджує, що американська Адміністрація за лаштунками намагається «створити нові відносини» для вирішення «низки двосторонніх і міжнародних питань», зокрема можливої домовленості щодо України. Згідно з нею Кремль мав би припинити військову підтримку сепаратистів на сході сусідньої держави в обмін на скасування найсуворіших економічних санкцій. Питання Криму лишилося б замороженим. Гротескним у контексті згаданого підходу бачиться той момент, що для ведення таємних переговорів Білий дім вдався, схоже, до послуг сірого кардинала проваленої Realpolitik Генрі Кіссінджера.

Один коментатор охарактеризував цю стратегію як «аморальну, бездумну й відверто небезпечну». Я був би суворіший. Почнімо з того, що вона засвідчує разючу зневагу до України як реальної держави, де живе реальний народ, який хоче покласти реальний край своїм мукам і мати ширшу повягу до власних прагнень збудувати стабільне, безпечне й заможне майбутнє.

А якщо поглянути ширше, то такий підхід демонструє фантастичне нехтування дійсністю. Російський режим не зацікавлений у взаємовигідних відносинах. Делікатність він вважає ознакою

слабкості й не прагне повернення до нормального стану речей. Адже процвітає на ненормальності, яка створює крапці умови для грабунку, убивств, брехні й ошуканства.

Звісно, Кремль охоплений відчуттям, що він нині в облозі Заходу, приголомшений тим, як змінюється світ, і підточений низькими цінами на нафту. Збройна кампанія на Донбасі досягла успіху тільки почасти. Всупереч тому, що казав Путін, в Україні немає однорідної групи «соотечественників», охочих повстати проти київської влади і створити нову сатрапію Москви. Війна на Сході затягнулася. Зараз жодна зі сторін не здатна перемогти, а Крим – цей нестійкий російський ексclave – виявився задорогим тягарем.

Гаразд. Пора махнути рукою на Путіна, і нехай він вариться в отруйній юшці, яку сам заколотив. Нехай пояснить народові, що росіяни повинні тепер проміняти свої заощадження й рівень життя на блискітки пустих обіцянок неоімперії у зменшеному масштабі.

Захід мусить раз і назавжди зректися думки, ніби він зможе контролювати російський політичний процес. Цілком не виключено, що Путін зберігатиме владу наступні 10 або 20 років. Але його може по-

**ЗАХІД МУСИТЬ РАЗ
І НАЗАВЖДИ ЗРЕКТИСЯ
ДУМКИ, НІБИ ВІН ЗМОЖЕ
КОНТРОЛЮВАТИ РОСІЙСЬКИЙ
ПОЛІТИЧНИЙ ПРОЦЕС**

валити і хтось набагато гірший. Або ж він поступиться комусь, хто намагатиметься – у стилі тимчасового виконувача обов'язків президента Дмитрія Медведєва – налагодити відносини із Заходом. Нам треба тільки зачекати й побачити.

А тим часом є завдання, які треба виконувати. Ми повинні допомогти Україні; послити безпеку держав Балтії та Польщі; викинути російські брудні гроші з наших фінансових і політичних систем, а також давати раду пошесті кремлівських шпигунів та агентів впливу.

Усі ці заходи дають реальну вигоду. Можливо, трохи запізно, але вони підтримують основу на правилах систему, яку намагається зруйнувати Путін. А спроби запропонувати ксенофобній бандитській державі «шлях для руху вперед» – ні. ■

Розумний хижак

Розробники Acura MDX, схоже, дотримуються трьох головних заповідей: комфорт, безпека і швидкість. Тому авто може стати як сімейним, так і просто особистим статусним транспортом

Автор: Олександр Пархоменко

Коли дивишся на Acura MDX, перше, що спадає на думку, – американський стиль цього автомобіля. Недарма Acura є північноамериканським підрозділом Honda. Тож агресивний дизайн, габарити, динамічність моделі родом із-за океану. До речі, українські автовласники часто мають такі самі смаки, як і американці, тож успіх цієї машини на нашому ринку навряд чи можна назвати випадковістю.

Acura MDX приверне увагу своєю зовнішністю: «хижі» фари й характерна «нахабна» радіаторна решітка плюс перекосливих розмірів (19 дюймів!) диски. Не розчарує вона і всередині. Звісно ж, авто розроблене в дусі часу, тон тут задає електроніка: зручна навігаційна система, адаптивний круїз-контроль, камера заднього виду, що робитиме впевненішим навіть водія-новачка, який з острахом вмикає задню передачу й боїться рушити, аби не зачепити якоїсь невидимої перешкоди. Загалом про безпеку водія і пасажирів конструктори подбали добре: хоч би з якого боку була потенційна загроза, електронна система застереже вчасно, і неприємностей можна буде уникнути.

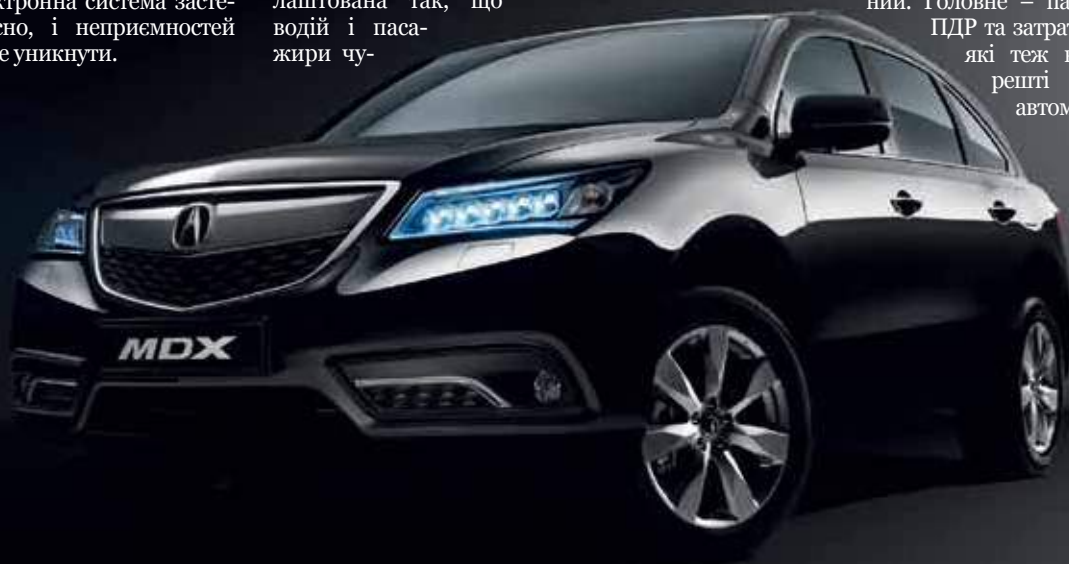
У комфортабельному салоні преміум-авто, оздобленому шкірою та деревиною, почувася цілковитим господарем. Не в тому сенсі, що тобі поталанило придбати таку престижну машину (ну це почуття цілком очевидне), а в тому, що маєш нагоду підлаштувати все під себе, навіть коли твій смак дуже вибагливий: режим роботи підвіски, внутрішнє освітлення; встановити крісло максимально зручним чином і змусити авто запам'ятати саме це положення, в ручному режимі розподіляти крутний момент, словом, зробити автомобіль настільки своїм, наскільки сам цього бажаєш. Утім, надмірно захоплюватися індивідуальними налаштуваннями потреби немає, адже розробники авто подбали про комфорт і зручність так, що це важко переоцінити: чого варта лише система autohold, яка автоматично вмикає стоянкове гальмо на світлофорах і в автомобільних заторах – у водія відпадає потреба тримати в такий момент постійно ногу на педалі, або розумна Acura MDX здатна в цій ситуації оцінити дорожню ситуацію самостійно.

Окремо варто відзначити шумоізоляцію автівки: вона налаштована так, що водій і пасажири чу-

Технічні характеристики Acura MDX	
Робочий об'єм двигуна, см ³	3500
Максимальна потужність, к. с.	290
Привод повний SH-AWD	
Тип КПП автоматична	
Затрати пального, міський/заміський/змішаний цикли, л/100 км	15,1/7,7/10,4
Максимальна швидкість, км/год	225
Розгін 0–100 км/год	7,2 с
Довжина/ширина/висота, мм	4934/1962/1717
Діаметр розвороту, м	10,4
Колісна база, мм	2819
Кліренс, мм	200
Місткість паливного бака, л	74
Об'єм багажного відділення, л	425/2574
Ціна, грн	від 1066588

тимуть лише звуки якісної, як і належить преміум-класу, акустичної системи, рев потужного (об'єм 3,5 л) двигуна і... більше нічого.

Розігнатись упродовж 8 с до 100 км за годину, стартонутися першим зі світлофора – це може собі дозволити кожен власник Acura MDX. Як і обрати режим руху: поміркований чи швидкий спортивний. Головне – пам'ятати про ПДР та затрати пального, які теж відповідають решті параметрів автомобіля. ■

Проблема не-читання як проблема що-читання

Про головні тенденції в українській літературі 2014-го

Автор:
Ірина Троскот

На минулий рік озиратися складно в будь-якому сенсі. Бо він був справді насичений надважливими для України подіями, відкриттями на рівні громадянського суспільства й особливо емоціями. Не оминув емоційних надмірів і культурний рік, а вужче – літературний. Проте намагання зрозуміти причини й наслідки письменницьких та читацьких емоцій – то тема окремої розмови, а поки що більше зосередимося на цікавих книжках 2014-го.

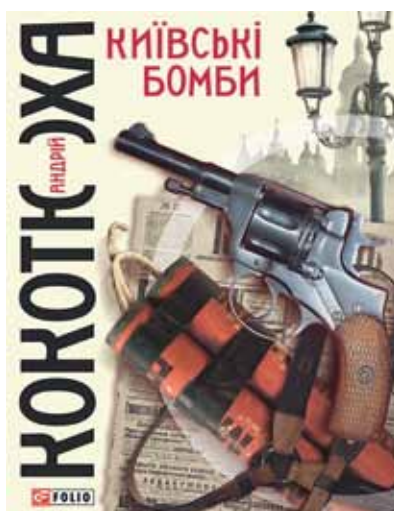
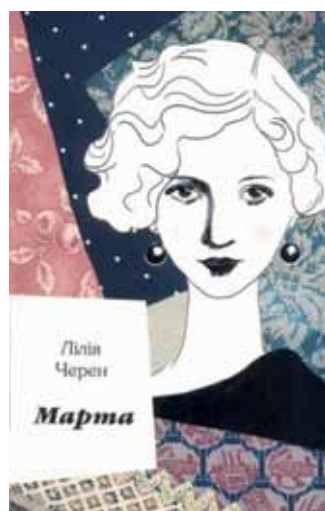
У центрі всіх вітчизняних літературно-критичних рефлексій, поза сумнівом, перебував роман Софії Андрухович «Фелікс Австрія». Вдала видавнича піар-кампанія, спраглий добротної прози читач і якісний психологіч-

ний, він залишився тим самим якісним романом європейського рівня, текстом, який приємно читати й не соромно пропонувати «на експорт». Біда з ним єдина: він такий один за рік. Або й за два. А тим часом український читач, схоже, давно переріс свого співвітчизника-письменника й цілком справедливо прагне отримувати як мінімум по кілька романів за сезон, а не один за два три роки.

Значно менше уваги привернув історичний роман Галини Пагутяк «Магнат». Його читачі – це насамперед віддані цінувальники прози львівської письменниці, проте, на жаль, книжка не привабила ширшого загалу. Хоча в «Магнаті» маємо справу не тільки з добрим літературним

ману Галини Пагутяк у його екзистенційності, в тому шляху, тих змінах, що їх переживають і усвідомлюють герої твору та читач, сторінка за сторінкою ведені вмілою рукою письменниці.

Наче на підтвердження того, що піар і гучне ім'я нині в літературі визначають багато, коли не все, залишився абсолютно не поміченим критиками й читачами дебютний роман Лілії Черен «Марта»: видана у форматі «жіночої прози» книжка, яка приходить під палітуркою значно більше, ніж типовий зразок жанру. Бо ж її авторка – історик за фахом, яка зі знанням справи спробувала відтворити побут Києва 1918–1934 років, що слугує тлом для доволі нетипової, «некласичної», як на масову літера-

ний ретро-твір зробили свою справу: пристрасі доволі оцінок критиків, номінувань на премії та читацьких відгуків не вщухали майже півроку. Власне, вони й надали опуклості багатьом болячкам вітчизняного літературного процесу – від банальної заздрості до нездатності окремих критиків порозумітися з жанрами й критеріями. Проте сам роман «Фелікс Австрія» через це не змі-

нив, не тільки з докладним опрацюванням епохи (обидві ремарки стосуються й згаданого твору Софії Андрухович), у якій перебувають герої: політичний і культурний діяч початку XVII століття Ян Щасний Гербурт із Добромиля та волинський шляхтич Северин Никловський, який закрий першому очі й продовжить оповідь від свого імені. Проте найбільша приваба ро-

туру, жіночої долі. Тому маємо історичний жіночий роман, текст котрого претендує (цілком справедливо) на щось вагомніше, ніж «масліт», як його уявляє собі послідовний читач. Не обговорюватимемо нині «Марту» детально, однак запам'ятаймо ім'я авторки: вона ще може приємно здивувати нас новими книжками.

Розвиваючи тему популярного у 2014-му історичного ро-

ману, згадаємо книжки Андрія Кокотюхи «Київські бомби» (про події 1907 року) та «Справа отамана Зеленого» (канвою сюжету є визвольна боротьба 1919-го), а також Василя Шкляра «Маруся» (той-таки 1919-й). Власне, щодо них не виникає жодних сумнівів у оцінюванні якості (попри перебування творіння і одного, й другого в топах продажів і наявність армій прихильних читачів). Єдина ремарка: якщо проза Андрія Кокотюхи від роману до роману (а йдеться вже про чотири десятки книжок!) підтверджує тенденцію до якісного зростання, то Василь Шкляр у своїй історичній прозі дедалі більше схиляється до історичних фантазмагорій і доволі викривленого трактування реальності. Стилістика при цьому залишається майже незмінною з часу нашумілого «Чорного ворона».

Значно менше пристрасей традиційно виріє довкола поезії. Абсолютними лідерами успіху торік був «жіночий десант»: «Катівня. Виноградник. Дім» Катерини Калитко, «373» Маріанни Кіяновської, «Ос» та «Аз» Ірини Шувалової, «Тінь у дзеркалі» Катерини Міхаліциної, «Гронінгенський рукопис» Ірини Старовойт, а також поетичні збірки Олени Максименко, Олесі Мамчич та Олени Степаненко. Дещо відійшли в тінь нові збірки знаних авторів: Василя Герасим'юка («Кров і легіт») та Миколи Воробйова («Скринька з прикрасами»). Схоже, причинами стали їх випуск у зовсім не першорядних видавництвах та неактивне фігурування самих авторів у публічному житті при відсутності в соцмережах, які нині є чи не останнім аргументом фізичного перебування людини в часі й просторі. Від місця видання, виявляється, залежить не тільки рівень друку, а й поінформованість читача про книжку, нерідко навіть банальна наявність її в книгарнях. На жаль, 2014-й став для української літератури роком не тільки розмаїття доброї поезії, а й великої втрати: в його останні дні від нас пішов Олег Лишега, чи не найгармонійніша з усіх знаних мені творчих особистостей і чи не найяскравіший поет сучасності. Власне, геній, який жив і мислив десь на межі людського буття й космосу.

Література для дітей традиційно пістрявіла палітурками но-

вих видань, проте вирізняються з-поміж них небагато. Бо ж чекання на добротну вітчизняну дитячу літературу приблизно рівнозначне читацькому прагненню до якісної дорослої прози. Суттєва відмінність хіба в тому, що маленькі книголюби швидше змінюють свої інтереси, банально виростаючи, і ми можемо фіксувати мало не читацьке покоління, повз яке щороку проходять світоглядно важливі речі. І жодна з безлічі чудово перекладених зарубіжних книжок не заповнить цієї прогалини. Хоча кілька видань для дітлахів згадати таки варто.

Насамперед це дуже своєрідна проза знаної серед читачів і критиків київської письменниці Галини Ткачук. Торік вийшла у світ її повість «Вечірні крамниці вулиці Волоської», в якій авторка пропонує власний міф про Київ із його чарами та про біду, яка може спіткати всіх, коли останні буде викрадено. Про щось, що ми маємо, і вважаємо, ніби воно належатиме нам завжди, хоча це неправда, як каже читачам один із героїв повісті. «Вечірні крамниці...» зацікавлять людину будь-якого віку: молодші більше зосередяться на детективно-пригодницькій складовій книжки, а

кам, запропонував Сашко Дерманський у «Чудовому Чудовиську і Поганому Поганиську», а Мар'яна й Тарас Прохаськи видали наступну частину оповідей про неймовірно симпатичну родину кротиків, запропонувавши своїм героям нові пригоди в казковому детективі «Куди зникло море».

Володимир Арєнєв, один із найкращих українських фантастів, запропонував у 2014-му підліткам повість «Душниця», в основі якої намагання головного героя розслідувати життя власного дідуся, хоча це тільки привід до розмови на вічні теми, як воно й заведено в якісному фентезі. Твір написано легко й доступно, до того ж наповнено мудрими міркуваннями й непростими ситуаціями, складним життєвим вибором і, як наслідок, проблемою дорослішання. Саме те, що треба сучасному тинейджеріві.

Книжкою, що не спонукає читача-підлітка до роздумів про сенс життя, зате запропонує пригоди, до того ж морські, є «Левантійські канікули» Антона Санченка. Критики й читачі нерідко морщать носики, гортаючи найновіше творіння українського літератора-мариніста: мовляв, і динаміки тексту не дотримано, і про своїх героїв автор згодом забуває, зосередившись на моряцьких побрехеньках, і перенасичення термінологією заважає сприйняттю тексту. Однак для тих юних читачів, котрих цікавлять насамперед різні цікавинки й технічні деталі, книжка виявиться несподівано радісним (бо рідкісним), як на вітчизняне письменство, подарунком. Зрештою, ідеться про першу спробу письма для підлітків від автора, який досі творив тільки для дорослих.

Про книжки – хороші й різні – можна говорити ще багато, тому пропонований огляд який не претендує на всеохопність і вичерпність. Він хіба що вказує на основне: розмову про нашу мілу нині проблему не-читання (і дорослого, і дитячого) варто починати із проблеми наявності (а в нашому випадку швидше відсутності) достатньої кількості книжок, під палітурками яких на правду якісна література. А саме її я і бажаю всім нам у щойно розпочатому 2015 році. ■

У ЦЕНТРІ ВСІХ ВІТЧИЗНЯНИХ ЛІТЕРАТУРНО-КРИТИЧНИХ РЕФЛЕКСІЙ, ПОЗА СУМНІВОМ, ПЕРЕБУВАВ РОМАН СОФІЇ АНДРУХОВИЧ «ФЕЛІКС АВСТРІЯ»

старші намагатимуться збагнути філософське наповнення. Однак і ті, й ті вкотре насолоджуватимуться добірним стилем письменниці.

Доброю традицією давно стало видавати продовження книжок для дітей, і це дає змогу утримувати читацьку цікавість (бо ж завжди важливо знати, що далі). Наприкінці 2014-го таким виданням потішив читачів Сергій Оксенік, випустивши останню частину трилогії пригодницької фантастики «Лісом, небом, водою» із підзаголовком «Інженер». Нові пригоди Чудового Чудовиська, яке полюбилося хлопчикам і дівчаткам завдяки двом попереднім книж-

Країни обопільного незнання

Ми знаємо все, що діється далеко за морями, але майже нічого – про нашого сусіда, хоча довжина кордону з ним перевищує 600 км. Румунія – країна, про яку нам не відомо геть нічого, хоча ми впевнені у протилежному. Чому так?

Прикордонна торгівля залишається головною формою українсько-румунського діалогу

Автор:
Катерина
Новікова

Румунія? Навіщо тобі ті цигани? – щиро дивуються друзі, коли розповідаю про намір її відвідати.

– Там нічого цікавого, і взагалі незрозуміло, яким чином ця держава належить до ЄС. Поїдь-но подивись на Чернівці, які були під Румунією. Вулиці облетені павутинням електричних дротів, і на стовпах накручено.

– А ви були в Румунії?

– Так, транзитом до Болгарії.

У ПОЛОНІ СТЕРЕОТИПІВ

Конфлікт довкола острова Зміїного, Дракула, цигани, Чаушеску, машина Dacia... А ще згадують, що під час Другої світової румуни воювали за німців і були в Одесі. Крім Бухареста мало хто назве бодай іще одне місто цієї країни...

Державний кордон перетинає румунські й українські села на Буковині та Закарпатті по річці Тиси. Та є ще й інший – внутрішній, він пролягає між нашими народами. Представники кожного з них в обох країнах зберігають свої традиції та мову. Проте одні про одних майже нічого не знають. Вижницький, Путільський райони Буковини, що

на північ від Румунії, – то гуцульські землі. Там румунів вважають неохайними, такими, що і поб'ють, і обкрадуть, і обдурять, себто дуже близькими до стереотипу про справжніх циган. Хоча ніхто з жителів тих сіл і не відвідував румунські. Та й кому просто так заманеться їхати до сусіднього села?!

За 60 км від мальовничого містечка Косів, що на Івано-Франківщині, за горами – непрохідний кордон із Румунією, а від сусідніх Кут – 30 км до Чернівецької області.

– Куштували наш банош?

– Так, подібний готують молдавани й румуни.

– Та яке там! – ображаються господарі. – Вони нічого не вміють!

Нагода зустрітися й поспілкуватися з румунами трапляється нечасто. Хіба що десь за кордоном, і тоді ми зазвичай тримаємося від них осторонь. Чернівчани висловлюють нехїть до румунів, описуючи їх як людей пишатих, котрі вважають себе справжніми латинянами, нащадками римлян і хизуються членством у ЄС. Якщо з молдаван просто кеп-

кують, то в румунах убачають відверто чужих. Навесні колега писав статтю про агрокооператив на Буковині. Поїхав із місцевою жителькою, яка збирала молоко в господарів. У румунському селі зайшли до магазину попитувати кави. Супутниця спочатку злякалась, бо ж не спілкувалася місцевою мовою, але потім здивувалась, що її ввічливо обслужили українською. Доти її контакти обмежувалися лише збиранням молока у кількох румунів.

Ми практично не маємо нагоди довідатись про історію та сучасне життя Румунії. А самим теж не спадає на думку шукати інформацію. У вітчизняній книгарні складно знайти книжку румунського історика чи культуролога про минувшину його країни й поготів – про нашу спільну історію чи прикордоння. Так само немає і праць вітчизняних авторів про ті самі проблеми. Лише поگردдя Емінеску біля консульства в Одесі нагадає нам про існування румунської літератури...

Не обізнані українці й із румунським кіно. Останнім часом можна почути про існування в Європі своєрідної моди на нього. Принаймні протягом останніх п'яти-шести років майже всі відомі кінофестивалі не просто намагалися включити до програми якусь румунську стрічку, а й обов'язково її нагороджували. Схоже, це відбувалося після вступу країни до ЄС, приблизно як зараз бачимо посилену увагу до України через події Майдану. Однак у нас ці фільми не показують, і складно пересвідчитись, чи це політична мода (бо ж вона існує лише на європейських фестивалях), чи справді добре кіно.

Румунія передусім відома нам як країна брутального соціалістичного тирана Ніколае Чаушеску, скинутого народом і розстріляного під час революції 1989 року. Утім, за Радянського

Союзу вона викликала симпатію, адже не надто слухалася кремлівських вождів. Туристи привозили звідтіля китайський чай – і це було сенсацією, бо тоді Москва посварилася з Пекіном. А ще яскравий і кольоровий одяг, якого в нас не було. Однак порівняно з іншими членами соцтабору тодішня СРР видавалася бідненькою. Розповідають, що електричний струм у готелі був три години на добу, а брак опалення компенсували ковдрами. Тоді екскурсоводи пояснювали, що Румунія виплачує борги капіталістичним країнам, а коли їх спекається, настануть незалежність і справжнісінький рай.

UKRAINA INCOGNITA

В Україні румуни так само живуть осібно від представників титульної нації. Друзі розповідали, як приїхали на Маланку до Краснольська, запитали в румунського священника, де можна переночувати, й таким чином потрапили до родини його одноплемінників. Діти майже не вміли розмовляти ані українською, ані російською. Господарі дуже стримані стосовно алкоголю: до щедрої вечері подали на стіл чайничок із традиційною горілкою – цуйкою. Проте, на перший погляд, немає відчуття, що ці люди живуть якимось по-іншому й від нас відрізняються. Румуни православні, богослужіння відбувається румунською мовою, але вони належать до Московського патріархату, тож здебільшого проросійські настроєні.

Чому не встановлює тісних відносин між нашими країнами? Слід визнати, що в Румунії про Україну теж нічого не знають. Зрештою, промоцією держави має опікуватися вона сама, зокрема організовуючи культурні заходи, заохочуючи до перекладання своєї літератури. Власне завдяки культурним центрам при посольствах публікуються переклади, відбуваються художні виставки, дні кіно. Можна часто почути, мовляв, із Румунією щось складається не так, бо це чужа культура, не слов'янська. Але ж про інші неслов'янські культури в Україні знають багато... Отже, мова радше про певну байдужість між нашими державами.

Як видається, справжня причина відсутності зближення – у претензіях Румунії на територію,

що перейшли до України після Другої світової війни (Північну Буковину та частину Одеської області). А втім, Бухарест одним із перших установив дипломатичні відносини з Києвом. Знайомий пригадує: коли отримував візу в консульстві Румунії 2005 року, то побачив, що на рекламних картинках країни було зображено як румунські деякі буковинські історичні пам'ятки (зокрема, Хотинську фортецю). Та й ставлення до нас, українців, у тому офісі здалося дуже неприємним. Утім, це хвороба багатьох дипломатичних представництв. Сайт посольства в українській та російській версіях, нашвидкуруч перегнаний через Google-перекладач, відразу знеохоче до цієї країни. Однак скажімо щиро: чи не те саме діється й у наших вітчизняних інституціях?

Офіційно питання про державні рубезі не оскаржується. Його регулюють Договір про відносини добросусідства і співробітництва між Україною та Румунією від 2 червня 1999 року та Договір про режим державного кордону від 17 червня 2003-го. Отож територіальні претензії походять здебільшого від окремих партій, громадських організацій та окремих діячів. Згадки про Румунію в українських ЗМІ з'явилися у дні Євромайдану. Йшлося, зокрема, про заклик скористатися з нестабільної ситуації в країні й повернути колишні землі. Джерелом послужив запис у блозі одного телерапортера. Натомість пізніше румунський уряд офіційно заявив про підтримку України у зв'язку з окупацією Криму. Зараз, коли Росія наблизилася до кордонів Румунії, остання почала приділяти нашій державі серйознішу увагу.

ДІЗНАТИСЯ БІЛЬШЕ

Про відсутність українського культурного центру в Бухаресті зайве й казати: таких осередків немає практично ніде з огляду не стільки на брак фінансування, скільки на відсутність державної політики в цій царині. Однак і в Києві досі немає румунського культурного інституту, а відповідні заходи організовуються лише на Закарпатті, в Чернівцях та Одесі. Бухарест підтримує свої діаспори й надає

громадянство тим, хто проживав на втрачених територіях до 1940 року, або їхнім нащадкам. Водночас можна говорити про певні ініціативи зближення. Всесвітня служба «Радіо Румунія» має програми й сайт українською мовою. Закарпатське телебачення «Тиса» веде програми румунською. Посольство України в Румунії 2013-го з нагоди святкування 1025-річчя Хрещення Київської Русі організувало культурно-мистецькі заходи в Бухаресті, зокрема фотовиставки й кіносеанси, присвячені Київсько-Печерській лаврі та постаті Петра Могили.

Насправді між нашими країнами багато спільного. Україна віддавна контактувала з румунами через Молдовське князівство, яке ми звикли вважати чимось зовсім відмінним від Румунії. Наші землі єднали в давнину спільна візантійська традиція, церковнослов'янська література й кирилична абетка. Проте від кінця XVIII століття румунські інтелектуали доклали великих зусиль аби замінити слов'янськими романізмами, почерпнутими передусім із французької та італійської мов, і запровадили латинську абетку.

Ми маємо багато спільного в культурній і ментальній сферах, а до того ж нам доводилося вирі-

МИ ПРАКТИЧНО НЕ МАЄМО НАГОДИ ДОВІДАТИСЬ ПРО ІСТОРІЮ ТА СУЧАСНЕ ЖИТТЯ РУМУНІЙ. А САМИМ ТЕЖ НЕ СПАДАЄ НА ДУМКУ ШУКАТИ ІНФОРМАЦІЮ

шувати схожі проблеми. Зокрема, Румунія – це постсоціалістична країна, яка має досвід боротьби з корупцією. Чимало що єднає нас і в сакральному мистецтві, а популярні ікони на склі постали саме завдяки румунському впливу. То чи варто відвертатись одним від одних собі ж таки на шкоду? Румунія надзвичайно багата, гарна країна, і, що цікаво, доки культурні та суспільно-політичні відносини залишаються прохолодними, вітчизняні турфірми вже почали активно розвивати свої румунські маршрути, а економічні зв'язки – налагоджуватись. ■

Година вперед, час назад

Автор:
Василіса
Маринник

«Котра година?» – поцікавився супутник-донецчанин у сімферопольському поїзді під час моєї літньої мандрівки до анексованого Криму. І тут-таки нагадав: «О, треба ж перевести годинник». Відтак пожартував: «А день переводити не треба?» й докинув: «Тут навіть час іде вперед».

Тут навіть час іде вперед... На межі 2014–2015-го ці слова раз по раз виринали в пам'яті. Бо ситуація натякала, що він рухається якраз у протилежному напрямку.

Грудень ознаменувався відключеннями світла, коли більшість кримських вулиць занурилась у п'тьму, – це нагадувало апокаліпсис. Дехто виносив у двір завбачливо приготовані на свята продукти (холодильники-бо теж не працювали) й готував шашлики. Відірвавшись від зомбоящиків, сусіди знайомилися між собою, чоловіки підкидали у вогнища сухе бадилля, молодіці гріли руки. І ті, й ті сварили владу. Яку, чию? Будь-яку. Коли за п'ять днів до Нового року Укрзалізниця скасувала всі поїзди в Крим, президент сказав, що немає ніякої блокади. Що це лише засоби безпеки. «Якої безпеки? А що роблять прикордонники?» – обурились одні. Інші сказали: «Так і треба. Хай відчують, як жити без України». Перші заперечили: «Ватники на материк не їздять. Їздять ті, для кого Україна – єдиний натяк, що десь поруч існує нормальне життя. І тепер у них відбирають можливість там бувати й спілкуватися». Перші сказали: «Егоїсти, пам'ятайте, що в Україні – війна. І Півднем прокотилася хвиля вибухів. І біля Перекопу російські військові». «До чого це все?» – запитували перші, не вірячи, що українська влада може робити щось з огляду на рацію. «А ви замисліться...» – багатозначно відповідали ті, хто в це вірив.

Вихід із поїзда в Новоолексіївці, що на Херсонщині, таксі за 100 грн із людини до українського прикордонного посту біля Чонгару, кілометрові черги на кордоні, вітер і холод, заповнення імміграційних карток, піший похід близько 5 км буферною зоною до російського блокпосту, знов чекання на холоді й після всіх формальностей, авто, яке доведе до пункту призначення. Чиє авто? Рідних, які вирушили у відповідь на дзвінок. Якщо ні, шукай інші варіанти. Уся процедура триває не менше ніж 5 год. Бувало й по 10.

Ті, хто планував їхати для святкувань на материк, у цей час вистоюють черги на сімферопольському вокзалі, аби здати квитки. Закрадається питання: для чого він тепер у місті потрібен?

У новорічну ніч дехто із кримських господинь виставляє на стіл торт із кремовим написом: «Путін – х.ло». Дехто дивиться в інтернеті привітання Порошенка, який наостанок промовляє фразу трьома мовами, зокрема кримськотатарською та

російською. «Гарно, – думають глядачі півострова, – але шкода, що він нічого про нас не тямить. Інакше на кілька днів раніше на пресконференції не обіцяв би «особливих підходів» до тих, хто в Криму прийняв російське громадянство».

У цей час росіянин із Росії Александр Полтавський піднімається на гору Роман-Кош, аби в найвищій точці Криму встановити український прапор. У відзнятому ролику бажає українцям «вигнати терористів і почати мирне будівництво». Дме сильний вітер, і слова його ледве чути.

Це відбувається о першій ночі за теперішнім офіційним кримським часом, опівночі за київським. Тієї самої миті в небо над півостровом ударяють сотні салютів. Подекуди лунає «Слава Україні! Героям слава!».

На православне Різдво у кримських храмах УПЦ КП (тепер їх уже не 15, а 9) під час літургії, як і завжди (часто наражаючись на провокації), читають молитви за єдину Україну та її армію. Муфтії мусульман Криму засуджує теракти в Парижі. На тлі того, що чимало кримських татар вітають співвітчизників-християн із народженням Ісуса й дехто навіть слухає спів маленьких колядників, ще сумнішими бачаться заклики певних осіб друкувати карикатури на пророка Магомета в усіх демократичних ЗМІ.

Жиріновській пропонує перейменувати Крим на Тавриду. Севастополь планують відділити від решти півострова кордоном. 2015-й настає як обіцяне завершення «перехідного періоду». «Республіка Крим» переходить у російське законодавче поле. З усіма наслідками. Для тих, хто не зробив паспортів РФ. Для тих, хто звик тримати в руках не самі тільки рублі (у Криму тепер обмінники мусять перейти на чорний ринок – законно обміняти гроші можна тільки в банках із заповненням куцї документів). Для дрібного бізнесу: чимало підприємців через черги в податкових не встигли перереєструвати свій бізнес до 1 січня й не можуть вести його надалі. Міркують, чи варто продовжувати: націоналізація, чи то пак конфіскація, приватних підприємств у Росії – випадок нерідкісний. Ринок упевнено чорнішає, а «вільну економічну зону» (статус, наданий Криму Путіним наприкінці листопада) безспідставно починають називати «зоною, вільною від економіки».

Керченську поромну переправу раз по раз закривають через негоду. На тлі скасування першосічневих авіарейсів із Москви й Санкт-Петербурга до Сімферополя стає зрозуміло: Крим перестає бути півостровом – тепер він самотній острів, котрий під волання штормових попереджень дрейфує в невідомому напрямку. Чи у відомому? Вступуючи у 2015-й, слід замислитись, яким він є для цього регіону насправді: 1992-м? 1939-м? 1917-м? ■

Запитання з Донецька до президента України: «Ми не Charlie Hebdo – ми лише Донбас?»

Автор:
Оксана
Коваль

Я народилася в Донецьку. І тепер усе ще тут. І вже не розумію, що відбувається навколо. Стріляють. Обстрілюють... Годинами перед комп'ютером – читаю новини. Що далі, то страшніше. Питання накочуються... Питання звичайної цивільної людини, яка живе в Донецьку й намагається почути українську владу в Києві. Підбито автобус із мирними людьми... На трасі, яка була для нас коридором «в Україну», куди ми їзимо по свої пенсії, зарплати, до родичів та у справах. Що тепер? У ньому їхали такі самі прості люди – загинули... Хто за це відповідь? Де українська влада, на яку ми так сподівалися? Чому мовчить? Чому не голосить на весь світ? Ми не Charlie Hebdo? Ми лише Донбас?

Так, усі ми тут застигли в очікуванні, чи оголосить наш український президент загальнонаціональну жалобу? Після того як повернувся з Парижа, вшанувавши пам'ять загиблих від рук тамтешніх терористів?

Маю виїхати з Донецька до родичів під Маріуполь, отже, зареєструватися і кілька днів чекати на перепустку. Іду. Полями вільно також рухаються колони російських військових. Чому їм ніхто не перешкоджає? Чому з боку Сніжного в глибокій області знову пропустили черговий «гумконвой»? Хтось намагався його зупинити? Ні? Що було в тих вантажівках? Ніхто не знає. Хто стане черговою жертвою цих «гумконвоїв»? Ніхто не вгадає. Де наша влада? Де наша армія? Де прикордонники? Тисячі запитань простої цивільної людини в Донецьку.

Так, тут, на Донбасі, нас не полишає огидне відчуття непотрібності. Нас «кинули», «злили», «продали»... Біль породжує тисячі думок. Хто з ким воює? Що це за війна, коли в нас стріляють, а ми маємо тихо сидіти у відповідь? Коли на наших солдатів ідуть танки, а вони дістають наказ «спостерігати»? Коли руйнують наші будинки, а ми маємо лише ховатися в підвалах та розбігатися по всіх кутках світу, бо хочеться жити?

Коли у владних київських кабінетах зрозуміють, що поки вони «домовляються», нас убивають? Коли світ, так емоційно перейнятий трагедією в Парижі, побачить наші жертви – і не лише під Волновахою! – й виведе на європейські вулиці протестувальників? А може, хтось зі світових лідерів таки не злякається Росії і заявить, що «деенерівці» – «еленерівці» – терористи і потребують ставлення до них як до злочинців? Може, хтось напише звернення до українського народу з відвертим засудженням щоденного тероризму на Донбасі? Скільки ще нас повинно загинути, аби світ визнав Росію агресором, якого треба негайно зупинити – разом, спільними зусиллями, заради майбутнього всіх?

Моя маленька донька не хоче покидати Донецьк – свою затишну кімнату, колись дружній клас і подружок. Як сказати дитині, що, можливо, ми поїдемо звідси назавжди і вже ніколи не повернемося?!

Хто відчує наш біль? Хто відчує, як у серці відгукується кожен постріл, гуркіт кожного будинку, який злітає в повітря?

Колись у нас було чудове місто. З трояндами, парками, дітьми на майданчиках, бабусями на лавочках під під'їздами. У нас були друзі, сусіди, приятелі. Що тепер? Руїни аеропорту, палаючий мікрорайон Магістральний, розбиті вікна на Київському проспекті... У школах навчання немає, хоча календарні плани ретельно складають російською, а в кабінетах складають підручники з Росії... Друзі тепер хто де: одні виїхали до Києва, другі ще далі – до Львова, треті дивляться вовком, може, вже й донесли куди «положено», а четверті вже поспішили на роздачу посад від нової влади.

Учора зустрілася з колишньою однокурсницею. Її родина виїхала з міста, а вона регулярно відвідує батьків, привозить гроші та ліки. Щось у ній змінилося. Вона вже не може страждати і відчувати той біль, який досі сидить у мені. Вони з чоловіком вирішили заради дітей покинути Донбас назавжди. Може, це й правильно. Може, і я вже скоро прийму таке саме рішення. Але ще не зараз... Мені важко уявити, що треба назавжди кинути рідний дім, уже ніколи тут не буде роботи, яка приносить радість, щорічного відпочинку на Азовському морі, який став традицією з дитинства, або в селі, де зранку пили свіже молоко від своєї корови. Моя подруга вже «відрізала» всі ці відчуття і спогади. Я ще ні. Поки що.

Інша подруга розповідала, як рятувала себе та свій скарб: книжки, конспекти та котів, пробираючись через блокпости, аби назавжди покинути свою рідну Ясинувату. Вона вже теж «відрізала» і прийняла для себе рішення не повертатися туди, де залишилися посічені осколками вікна її будинку, переламані снарядами берези під під'їздом, засохлі квіти на підвіконнях її робочого кабінету.

Багато хто вже «відрізав». Але я не повірю, що їм стало легше. Мені здається, вони лише заборонили собі відчувати той внутрішній біль, який є – і нікуди не подінеться – в кожному з нас.

Наскільки мене ще вистачить? Чи буде в нас завтра? Скільки я ще зможу себе перекоувати, що українська влада нарешті згадає і про нас? Не знаю.

Пане президенте, ми наш український Донбас, трагічний і досі незламаний! Правда? Не забудьте про нас, бо ми про вас пам'ятаємо... ■

Боротьба під олів'є

Автор:
Наталія Петринська

Чи позбавляти телеканал «Інтер» ліцензії на мовлення за новорічну трансляцію адептів «ватної культури» Кобзона й Валерії? На чьому боці правда в конфлікті «Правий сектор» – Андрухович? Ці постново-річні подразники інформаційного простору за рівнем дискусії тяжіють до дилеми: їсти чи не їсти на Новий рік окрасу столу будь-якого совка – олів'є. Ніби й актуально в широкому контексті дерадянізації, але масштаб надто раблезіанський. Боротьба із салатом, як і оцінка розважальної політики приватного каналу чи літературознавчі потуги окремих членів військово-політичного руху, нагадує оманливі жести фокусника, що приховують глибші проблеми гуманітарного простору України.

Візьмімо той-таки казус із каналом «Інтер», який укотре викрив цілковиту інформаційну безпорадність держави. Менеджери рупора одного з олігархів демонстративно дають зрозуміти, що чхали вони на інформаційну гігієну навіть у часи війни. На діяльність ново-сформованого Мінінформації, чи Мінстеця, як іронічно охрестили в соціальних мережах відомство, покликане взятися боротися з російською пропагандою...

На Нацраду з питань теле-радіомовлення, на гуманітарного віце-прем'єра В'ячеслава Кириленка, постать якого теж окремий подразник для культурного середовища (що вдієш, є такі люди, котрі ніби народжуються чиновниками чи партфункціонерами, «вічними комсомольцями»)...

На Україну загалом... Та чи слід дивуватися такому нахабству, якщо влада й аудиторія пробачають каналові безліч гріхів: і непрозорі моменти зі зміною власника, і «праворадикалів» та «екстремістів» під час висвітлення подій на Майдані, й безкінечні російські серіали та концерти, й відсутні промосковські акценти в новинних блоках. Так само безперешкодно проковтують і суто «бізнесові» нюанси, як-от перманентне «мочілово» олігарха-конкурента, котрий теж має свій медіа-ресурс, що періодично знімає викривальні «ответкі».

То чому ж когось дивує поява у новорічну ніч на «Інтері» нафталінового співця СРСР та «ДНР» Кобзона? Схоже, що топ-менеджери каналу взагалі сприймають нові реалії як тимчасовий «поворот не туди», а коли так, то навіть відмовлятися від російських «звезд» на цьому святі вседозволеності? Отож і прикривають усю цю непристойну

в нинішніх умовах кобзонофілію рейтингами, а заяви РНБО називають мало не боротьбою зі свободою слова.

Ще одну псевдоборню в святкові дні розгорнули вже на іншому – літературному фронті, до того ж це зробила організація, котра без жодних метафор прославилася на фронті реальному. У власній заяві про «відповідальність інтелігенції перед суспільством» рух «Правий сектор» шпетить письменника Юрія Андруховича та його «однодумців-лібералів» за «космополітизм», «сепаратизм» і навіть «єротоманію», називаючи такі прояви «диверсією проти нашої держави». За словами письменника Юрія Винничука, автором заяви є викладач Дрогобицького університету, літературознавець Петро Іванишин, котрий, підсумовуючи у зверненні претензії до «фривольних» інтелектуалів, наполегливо радить «всім українським інтелігентам відповідальніше ставитися до своїх слів та вчинків». Звісно, цей дражливий опус збурих не

лише згаданих у ньому «лібералів», а й більшість представників культурницької спільноти, яка вбачила в таких виступах не лише фаріонівщину, відголоски радянського «не читал, но осуждаю», а й мало не масштабну ефесбешну операцію. Мовляв, патріоти ганять зовсім не

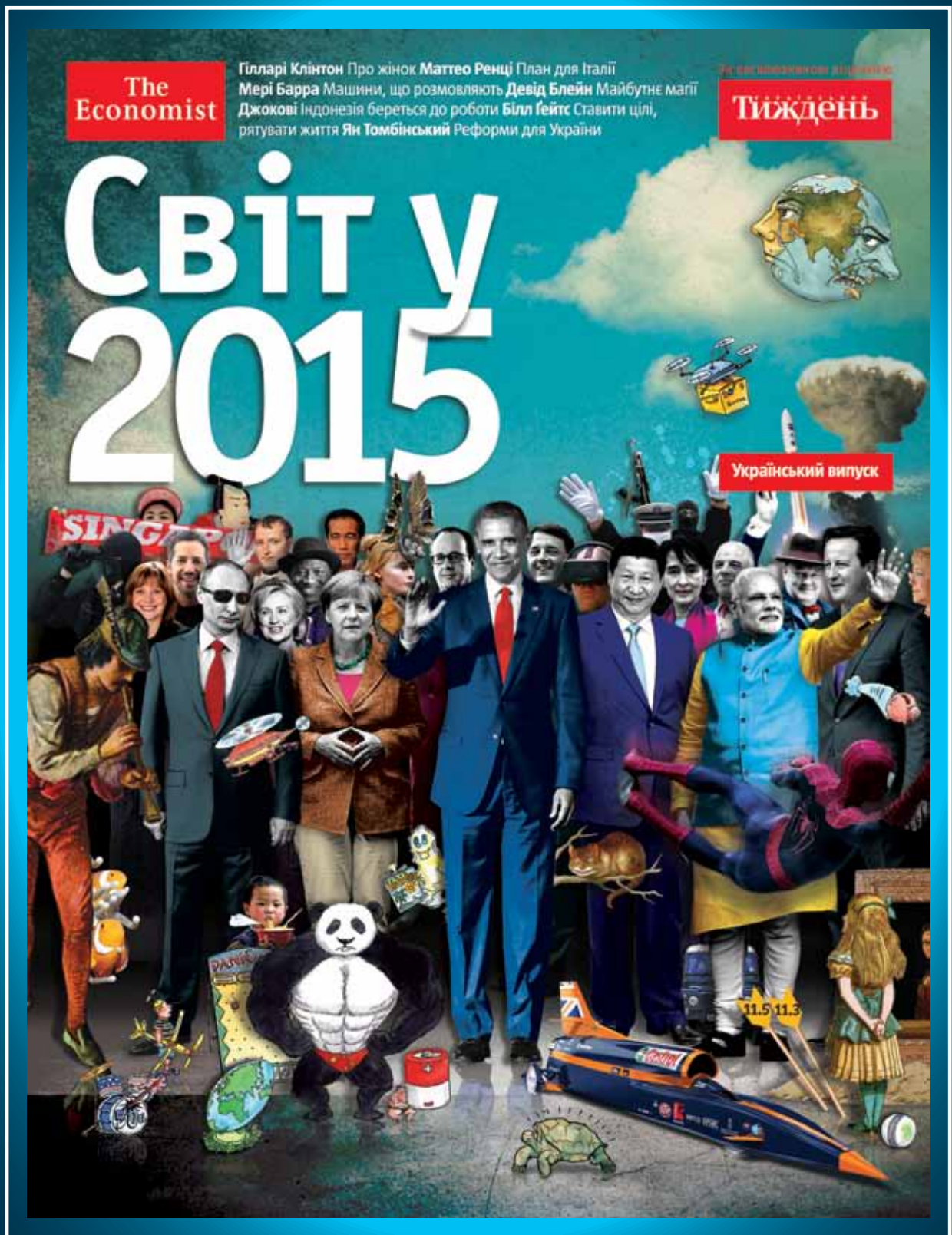
БОРОТЬБА ІЗ САЛАТОМ, ЯК І ОЦІНКА РОЗВАЖАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ПРИВАТНОГО КАНАЛУ, НАГАДУЮТЬ ОМАНЛИВІ ЖЕСТИ ФОКУСНИКА

тих, кого треба. Почали, скажімо, з того-таки Кобзона, але навіть чіпати знаного в Європі Андруховича? Чи це не спроба зобразити Україну дикою і радикальною?

Думаю, конспірологія тут зайва, проблема лежить у дещо іншій площині. Якби Петро Іванишин опублікував заяву від власного імені, такий крок не викликав би запитань, а просто скидався б на позицію окремого літературознавця й публіциста. Утім, як офіційна відозва військово-політичного руху вона бачиться щонайменше недоречною. Скандал знову унаочнив незрілість polemічних практик, та й загалом публічного простору України, де політику коментують зірки естради, літературу – мілітаризовані організації, історію – політики, економіку – співачки, а розважалівку – очільники Радбезу. Якби кожен займався сферою власної компетенції, а не ліз на город сусіда зі своїми експертними граблями, виникало б менше недоречностей і мильнобульбашкових скандалів. Але очевидно, що ці заїзди «не на свою територію» триватимуть і надалі. Тож варто відділяти зерно від полови й зберігати спокій. ■

Вже у продажу

Передплатний індекс 68098

Якщо зібрався у мандрівку,
бери з собою
ТревелСімку!

**НАЙКРАЩИЙ НОВОРІЧНИЙ
ПОДАРУНОК ДЛЯ МАНДРІВНИКА**

БЕЗКОШТОВНІ вхідні дзвінки у **≈ 140** країнах

Діє у **> 190** країнах

ВІДСУТНЯ ПЛАТА за з'єднання та абонплата

ПАКЕТНІ ПРОПОЗИЦІЇ, що дозволяють заощаджувати
ще більше: дзвінки, СМС, GPRS-Інтернет

БЕЗКОШТОВНІ дзвінки зі Skype та Viber на ТревелСімку

ВСІ можливі варіанти поповнення: portmone.com **VISA** **IBOX** ПриватБанк

Інфолінія: (044) 223-8008 w.TravelSiM.ua

Тарифи встановлені на 01.11.2014 р. Додатковий інформаційний центр: 1200-086
на лінії 0800-11-1203, 1999 на в'їзді в країну Європа